

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XIV. évfolyam

2007. 2. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente három alkalommal (összesen 30 ív).

Publikációs kör: A történelem segédtudományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

Cél: A történeti segédtudományok, a Magyarország történetére vonatkozó források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: POLONKAI ÉVA.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS (felelős szerkesztő), SARUSI KISS BÉLA, SIPOS ANDRÁS szerkesztők. *Székhely:* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék.

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

E-mail: kenyeresi@bparchiv.hu, dreska@vipmail.hu
siposa@bparchiv.hu, sarusikb@bparchiv.hu
oross.andras@mol.gov.hu

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat e-mailen a Windows valamely változatában kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmaért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat és lemezeket nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 20 különlenyomatot kapnak.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a terjesztő címén.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

TÓZSA-RIGÓ ATTILA

A POZSONYI POLITIKAI ELIT A XVI. SZÁZAD ELSŐ KÉT HARMADÁBAN

I. Változások a város életében a XVI. század első felében

A késő középkor és a kora újkor közötti átmeneti időszakból több olyan nagy horde-rejű eseményt vagy inkább történelmi folyamatot is kiemelhetünk, amelyek döntő hatással voltak nemcsak Pozsony, hanem az egész ország, illetve a tágabb közép-európai térség újkori történelmére is. Ilyenként értékelhetjük a kereskedelmi útvonalak súlypontjának az Atlanti-térségbe történő áthelyeződését, illetve ezzel szoros összefüggésben a kontinentális régiók közötti nemzetközi munkamegosztás megszilárdulását. Hasonlóan kiemelt jelentőséget tulajdoníthatunk a Kárpát-medencén belül lezajlott változásoknak, azaz az oszmán hatalom 1526 utáni előrenyomulása és a ket-tős királyválasztás eredményeként előállott új hatalmi helyzetnek. A politikai hatá-rok megváltozása magától értetődően nagymértékben átalakította a gazdasági viszonyokat is. Harmadikként pedig a reformáció terjedését emelhetjük ki. Jelen bevezetőben először Pozsony pozícióinak az országos politikai változások függvényében történő megváltozását vizsgáljuk. Ezután — egyelőre áttekintésszerűen — röviden ki kell térnünk a városvezetés hierarchiájára, a főbb tisztségviselők feladataira, stb.

Pozsony városa már a Mohácsot megelőző évszázadokban is az ország jelentős regionális központjai közé tartozott. A státusz elérésében többek között városi intézményei — melyek létüket a korábbi királyi kiváltságoknak köszönhatték —, várme-gyei központisága, luktető kereskedelmi élete, a falain belül zajló élénk ipari tevé-kenység és nem utolsósorban kiváló földrajzi fekvéséből adódó stratégiai helyzete bírt nagy jelentőséggel. A város több szempontból is összekötő szerepet töltött be. Egyrészt a Pozsonyi- és a Bécsi-medence, valamint a Duna által kialakított sík vidék, s a tőle észak-északnyugati irányban félkör alakban elterülő Kis-Kárpátok találkozá-sánál fekszik. A térség Ausztriához való közelsége is kiemelendő, hiszen ez serken-tőleg hatott mind a kereskedelmi, mind a kulturális kapcsolatokra.¹ A Duna pozso-nyi szakaszán már a középkor elején is kiváló átkelési lehetőség adódott, egyúttal az egész térséget jól szemmel lehetett tartani a Várhegyről. Bár a középkorban éppen ez a határszéli fekvés volt az egyik oka annak, hogy a város nem válhatott országos poli-

tikai központtá, a mohácsi vereség következtében beállt új viszonyok egészen más helyzetet teremtettek Pozsony számára is.

A makrotörténeti struktúráként alkalmazott „centrum-periféria modell” szellemében vizsgálva² Pozsony helyzete a Mohács utáni időszakban több szempontból is összetett volt. Regionális centrum szerepe, átmenetileg megnövekedett gazdasági ereje, illetve országos jelentőségű közigazgatási és politikai központi szerepe mellett gazdasági értelemben továbbra is Bécs vonzáskörzetébe tartozott, ugyanakkor a XV–XVI. század fordulóján kialakult és a nemzetközi munkamegosztás alapján strukturálódó világpiacon mindkét város a (szemi)perifériához tartozott.³

Mária királynénak még maga II. Lajos ajánlotta a várost, ha a hadi helyzet kedvezőtlenre fordulása esetén Budán veszély fenyegetné, de bécsi tanácsurai is hasonló megoldást javasoltak. A tanácsokat megfogadva, Mária a vereség hírére valóban Pozsonyba menekült, s ott rövid ideig mint I. Ferdinánd magyarországi helytartója tevékenykedett.⁴ Ekkorra az örökös tartományok közelségének jelentősége többszörösére nőtt, hiszen a Habsburg fennhatóság alá került északnyugati országrész csak innen várhatott segítséget.

Az elkövetkező évtizedekben a Habsburgok csapatai általában Pozsonyon keresztül, vagy legalábbis térségét érintve vonultak az ország belseje felé, s a hadjárat végeztével ide is tértek vissza, mint utánpótlási bázisra. Ferdinánd külföldről érkező diplomatai és a magyar ügyekkel foglalkozó tanácsosai, illetve a hozzá hű főurak és főpapok is általában itt találkoztak országos jelentőségű ügyek megtárgyalására, sőt a Szapolyai Jánoshoz induló külföldi – például pápai – követek is először Pozsonynál léptek az ország területére, s a városban pihenés végett eltöltött

1 A Regensburgtól Ausztrián át a Kárpát-medence felé tartó „dunai útvonal”, amely egyben posztóbehozatalunk fő forrása volt, szintén itt lépett Magyarország területére. *Puch Zsigmond Pál*: Magyarország nyugati gyapjúsövet behozatala a XV. és a XVI. század közepén. In: *Történelmi Szemle* (= TSz) 14. (1971) 1–2. sz. 24–33. p. hiv. hely: 25. p.

2 Az említett modellhez bővebben ld. *Mitteraurer, Michael*: Zentralorttheorie und historische Zentralitätsforschung. In: Bericht über den neunzehnten österreichischen Historikertag in Graz. Veranstaltet vom Verband Österreichischer Geschichtsvereine vom 18. bis 23. Mai 1992. Szerk.: Lorenz Mikoletzky. Graz, 1993. 215–222. p. hiv. hely: 216–217. p.

3 A város-vidék viszonylatban kialakult központiségéből adódóan ide összpontosult a kézműipar és a kereskedelem, ugyanakkor a környező vidék a városi iparnak felvevőpiacot, a teljes városi népesség számára élelmiszert, illetve demográfiai szempontból fontos utánpótlási bázist biztosított. *Beck, Rainer*: Unterfinning: ländliche Welt vor Anbruch der Moderne. München, 1993. 301–303. p.

4 Mária augusztus 30-án értesült férje haláláról, s még azon az éjjelen hajón Pozsonyba menekült. *Ortvay Tivadar*: Pozsony város története. IV. k. Pozsony, 1912. 11. p. (A továbbiakban: PVT IV.)

néhány nap után indultak csak tovább. 1533-ban itt kezdődtek a béketárgyalások a két szembenálló király képviselői között. Szent Márton városa tehát regionális központból rövid idő leforgása alatt országos politikai centrummá vált. A város adott helyet a Ferdinánd által összehívott országgyűléseknek is, amelyek közül természetesen nagyon sok országos jelentőséggel bírt. Így a legelső, az 1526. évi királyválasztó országgyűlés, amelyen a város központjában található Ferences-rendi templomban Ferdinánd követei és az özvegy királyné képviselői mellett többek között Pozsony és Sopron tekintélyes polgárai vettek részt.⁵ Az 1535. novemberére összehívott diétán elfogadott törvények formálisan is elismerték Pozsony jelentőség-növekedését. Kimondatott ugyanis, hogy Pozsony legyen a közigazgatási székhely, mindaddig, amíg az ország elfoglalt részeit Isten segítségével nem sikerül visszaszerezni.⁶ A törvények értelmében a helytartói tanács is itt kezdte meg működését eleinte 7, majd 1542-től 10 taggal.⁷

Még 1531-ben ugyancsak Pozsonyban került sor a Budáról két évvel azelőtt elmenekült Magyar Kamara újjászervezésére.⁸ Ferdinánd uralkodásának fontos hozadéka volt a modern igazgatási rendszer kiépítése. E folyamat első lépése – a háborús helyzet okozta körülményekből eredően – a pénzügyigazgatás terén végrehajtott szervezeti reform volt. Az 1528-ban létrehozott Magyar Kamara jelentőségét mutatja, hogy a XVI–XVII. század folyamán ez volt az egyetlen központi szerv, amely megszakítás nélkül folytatta tevékenységét, a kor színvonalához mérten jól szervezett adminisztratív apparátussal.⁹ A szervezeti keretek kiépülésével hamarosan a személyi állomány is rögzült. 1537-ben már mintegy húsz tisztviselő dolgozott ebben a hivatalban. A Kamara élén a praefectus, vagy superintendens

5 PVT IV. 89. p. Természetesen a pozsonyiak az összes többi országgyűlésen képviseltették magukat, s az 1527. évi budai koronázó gyűlésen is jelen voltak küldöttjeik, nevezetesen Michel Vischer bíró (egy 1530-ban kelt végrendelet tanúsága szerint akkor is ezt a címet töltötte be. Archiv mesta Bratislavy 4 n 2 Protocollum Testamentorum II. fol. 29r — a továbbiakban: AMB 4 n 2 Prot. Test. II.), Jacob Körbler, Georg Plantscher [...] és a városi kamarás. PVT IV. 149. p. Jacob Körbler 1524 és 1530 között megszakítás nélkül viselte a polgármesteri címet, Michel Vischer pedig 1524 és 1528 között volt bíró. Tisztségeikhez ld. bővebben III. 1. alfejezetet, ill. a Melléklet 1/4. sz. archontológiai tábláját.

6 *Fraknói Vilmos*: Magyar Országgyűlési Emlékek. I. k. Bp., 1874. (Monumenta Hungariae historica III.) 559. p.

7 PVT IV. 240. p.

8 *Sinkovics István*: A három országrész igazgatása. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk): Magyarország története 3/1. Bp., 1985. 393–474. p. hiv. hely: 399. p.

9 *Oborni Teréz*: Die Herrschaft Ferdinands I. in Ungarn. In: Kaiser Ferdinand I. Aspekte eines Herrscherlebens. Münster. Szerk.: Martina Fuchs – Alfred Kohler 2003. 147–165. p. hiv. hely: 155. p. (A továbbiakban: *Oborni*, 2003.).

állt, a döntési és végrehajtói jogkör a négytagú kamarai tanács kezében volt. Az alsóbb hivatalnokok közé tartoztak a jegyzők, írnokok, írnoksegédek és küldöncök.¹⁰ Témánk szempontjából azért érdemes külön figyelmet a Kamara szervezeti felépítése, mert a polgárság felső- és kisebb részben a középső rétege számára vonzó lehetőséget jelentett a kamarai állások betöltése. Az 1542. évi 30. tc. értelmében a főváros egyben bírósági székhellyé is lett, egy évvel később pedig, még Esztergom eleste előtt, ide költözött az ottani prépostság teljes levéltárával, míg maga az érsek Nagyszombatot választotta székhelyéül.¹¹

A XVI. században jelentősen megváltozott a városi polgárságnak a korabeli társadalmakban betöltött szerepe. Otto Brunner ennek kapcsán a korszak döntő újdonságaként azt hangsúlyozza, hogy a városok megszűntek számottevő politikai-katonai tényezőnek lenni.¹² Ennek az időszaknak az elején I. Ferdinand személyében olyan uralkodó került a Habsburgok osztrák ágának irányítása alatt álló országok élére, aki elődeinél sokkal nagyobb érdeklődést mutatott a városok ügyei iránt. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az örökös tartományok városainak kiadott rendeletei, melyekben sokszor a korábban a városok belügyeinek tekintett igazgatási kérdésekben is állást foglalt.¹³ Bár magyarországi viszonylatban a tárgyalt korszakból nem ismerünk a városok belügyeibe történő ilyen jellegű beavatkozást, mégis a magyar viszonyokra is elfogadhatónak tarthatjuk Brunner fenti megállapításait.¹⁴ Pozsony helyzete ebből a szempontból is összetettnek mondható, hiszen ebben az időszakban megnőtt az országos politikában és a közigazgatási rendszer-

10 *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Bp., 1946. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet I.) 61. p. (A továbbiakban: *Ember*, 1946.) A XVI–XVII. század folyamán az ügyvitel differenciálódásával számos új tisztséget hoztak még létre (pl. fogalmazó, kancellista, ellenőr stb.), s a tanácsosok száma is nőtt. Uo. 1946 130–134. p.

11 Végül 1552-ben a Szent Korona számára is Pozsonyban találtak menedéket. Korszakunk utolsó jelentősebb országgyűlése pedig 1563-ban zajlott, amelyen az ifjú trónörökös, Miksát fenyves külsőségek közepette megkoronázták. Az ünnepségek előkészítésében tetemes részt vállalt magára a város is.

12 A gondolatsort folytatva a politikai-katonai jelentőség mellett, kisebb mértékben ugyan, de csökkent a városok gazdasági szerepe is. *Knittler, Herbert*: Die Städtepolitik Ferdinands I. – Aspekte eines Widerspruchs? In: Kaiser Ferdinand I. Aspekte eines Herrscherlebens. Szerk.: Martina Fuchs – Alfred Kohler. Münster, 2003. 71–86. p. hiv. hely: 79. p. (A továbbiakban: *Knittler*, 2003.)

13 Pl. Langenlois számára 1523-ban, Krems und Stein városrendelete 1524-ben és talán a legfontosabb a Wiener Stadtordnung 1526-ban. *Knittler*, 2003. 76–77. p.

14 Jól érzékelhető ez a folyamat az „újonnan” létrehozott központi kormánysszervek befolyásának növekedésében a korábbi rendi önkormányzati szervek rovására.

ben elfoglalt szerepe, azonban nem mint valós politikai tényező, hanem „csak” mint a legfontosabb magyarországi közigazgatási szerveknek otthont adó település. A város jelentőségének megnövekedését tehát nem hosszú távú szerves fejlődésnek, hanem sokkal inkább a különleges körülmények okozta változásoknak köszönhetette.

Az országos szinten is meghatározóvá vált stratégiai és politikai jelentőség, a városba települt megnövekedett létszámú hivatalnoksereg, a közvetlen „szomszédságban” állomásozó katonaság természetesen komoly hatással volt a város gazdasági és politikai életére. A városvezetés feladatai tovább differenciálódtak, s ezzel párhuzamosan — és részben ennek eredményeként — egyben a városi adminisztráció írásbeli tevékenysége is nagymértékben nőtt. A városi közösség gazdasági teljesítőképessége szempontjából lényeges momentum, hogy a korszakban jelentős mértékben nőtték a város kiadásai. A XVI. század közepének költségvetését két év kiemelésével szeretném szemléltetni. A két bázisév az 1528/29-es, illetve az 1540/41-es pénzügyi év. A kamarai számadáskönyvek tanúsága szerint a város a vizsgált korszakban jelentős mértékben növelte bevételeit.¹⁵ Erre természetesen nagy szükség is volt, mivel a legtöbb kiadási tétel növekedett. Legnagyobb mértékben (több mint 120%-kal) a dologi kiadásokra fordított összegek nőtték. Emellett jelentős volt még a tisztviselők és alkalmazottak fizetésében bekövetkezett közel 40%-os növekedés, ill. a kézműves munkákra kiadott összegek növekedése (22,2%). Az „egyéb” kategóriába sorolható kisebb eseti kiadási tételek részesedése is igen jelentős mértékben nőtt. Összességében elmondható, hogy a vizsgált 12 éves időszakason belül mintegy 54%-kal nőtték a város kiadásai (~1980 fontdénárról ~3057 fontdénárra). Az első vizsgált év még negatív költségvetési mérleget mutat: a mintegy 1980 fontdénárnyi összegű kiadással szemben csak közel 1720 fontdénár bevételt könyvelhetett el a kamarás. Ezzel szemben a bő egy évtizeddel későbbi adatok pozitív mérlegről tanúskodnak (~165 fontdénárral). Az összesített adatok tehát azt mutatják, hogy a városvezetésnek sikerült olyan mértékben növelni a városháztartás bevételeit, hogy azok ellensúlyozni tudták a korszakban megnövekedett kiadásokat. A bevételek növekedése döntő mértékben a polgárookra kivetett adó emelésének volt köszönhető. Fontos kiemelni, hogy a városvezetés számolhatott azzal, hogy a megnövekedett terheket az adók megemelésén keresztül nagymértékben a polgárookra tudja terhelni, s mindezt egy olyan időszakban, amelyben nőtt a közszükségleti cikkek ára. Mindez jól mutatja a pozsonyiak gazdasági teljesítőképességét, s azt, hogy utóbbi segítségével jelentős tartalékokat tudtak még a későbbiekben is mozgósítani.

¹⁵ AMB Kammerbücher K 79, ill. AMB Kammerbücher K 92.

I. 1. A városvezetés hierarchiája, a fontosabb tisztségek

A gazdasági élet tárgyalása után meg kell vizsgálnunk a város belső szervezetét. Pozsony a XV–XVI. század fordulóján a Királyi Magyarország nyugati régiója legnépesebb városának számított.¹⁶ A XV. századtól elfogadott gyakorlat szerint a polgárjogért folyamodóknak ígéretet kellett tenniük arra, hogy egy év alatt ingatlant szereznek a városban, illetve hogy három éven át Pozsonyban fognak tartózkodni, az ígéretek hitelessége végett két kezest kellett állítani a polgárság köréből. A felvételért kifizették az ún. „Bürgerrechtgeld”-et¹⁷ vagy „Burgerphening”-et,¹⁸ amely a XVI. században 1 font 5 schilling és 10 dénárnyi summára rúgott.¹⁹ Aki a felsorolt feltételek közül valamelyiket nem teljesítette, letelepedhetett ugyan, de ipart nem űzhetett, kereskedelmet nem folytathatott és hivatalt sem viselhetett.²⁰

A városi jogkönyvet — amely a korábbi évszázadok során kialakult szokásjogot tartalmazta — az 1410-es, 1420-as évektől kezdték összeállítani,²¹ XV. és XVI.

-
- 16 A Mohács utáni időszakban a hódoltsági területek nemessége nagy számban költözött ide. A városban házzal bíró nemesek és a polgárság között folyamatos súrlódásra adott okot, hogy az előbbiek általában nem voltak hajlandók magukat alávetni a városvezetés által érvényesíteni kívánt jogi normáknak, s teljesíteni a rájuk is érvényes adó- és/vagy védelmi kötelezettségeket. Hasonló problémával álltak szemben a felső-magyarországi városok is. *H. Németh István*: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében. In: *Korall* (2002), 9. szám 79–106. p. hiv. hely: 82. p. és 89–90. p. A nemességen kívül más rétegeknek a városba irányuló migrációja is jelentős volt, említhetjük itt a más településekből származó kézműveseket, vagy a vidéki lakosság paraszti származású elemeit, továbbá a törökök által megszállt területekről számos egyházi személy is Pozsonyban talált menedéket. Nagyobb méretű elvándorlás csak 1526-ben következett be, amikor a szultáni sereg közeledténél hírére a zsidó lakosság elmenekült a városból. *Tandlich, Tomáš*: A zsidók Pozsonyban II. Lajos uralkodása alatt. In: *Fejleszték Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*. Szerk.: Czoch–Kocsis–Tóth. Pozsony, 2005. 201–209. p. hiv. hely: 207. p.
- 17 *Király János*: Pozsony város joga a középkorban. Bp., 1894. 85. p. (A továbbiakban: *Király*, 1894.)
- 18 *Vámosy István*: Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban. Pozsony, 1901. 13. p. A kamarai számadások Bürgerrechtgeld-ként említik.
- 19 *Ladomérszky Pál*: Kassa gazdaságpolitikája a török hódítás korában. Szeged, 1943. 23. p.
- 20 *Tátrányi Szűcs Ernő*: Magyar jogi népszokások. I. kiad. Bp., 1981. 72. p.
- 21 *Csukovits Enikő* – *Majorossy Judit*: Pozsonyi peregrinusok. (Végrendeleti zárandoklatok a középkori városi gyakorlatban). In: *Várak, templomok, isptályok. Tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: Neumann Tibor. Budapest–Piliscsaba, 2004. *Analecta Mediacvalia* II. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Medicvisztika Tanszékének Kiadványsorozata. 29–70. p. hiv. hely: 30. p.

századi feljegyzések egyaránt maradtak fenn belőle.²² A város életét különböző protocollumok szabályozták. Használatos volt még a Stadtbuch és a Judiciale. Előbbi a birtoktulajdonosok, valamint az ezen ügyekben bekövetkezett változások adatait tartalmazta, utóbbi pedig a vagyon és hitelügyletekben hozott ítéleteket foglalta magába.²³ A továbbiakban érdemes közelebbről megvizsgálni a városvezetés felépítését, s a fontosabb tisztviselők teendőit.

Az első tisztségviselő a bíró (judex primarius, richter, scultetus) volt (a korszak bíróihoz ld. Melléklet, 1/1. sz. archontológiai táblát). Az 1530-as évig a ferences kolostorban választották. Ő felügyelt a többi tisztviselőre, képviselte kifelé a polgárokat. Hatáskörébe a közigazgatás és a bíraskodás is beletartozott. A középkor végén a közigazgatás vezetését a polgármester vette át (a korszak polgármestereihez ld. Melléklet, 1/1. sz. archontológiai táblát). Utóbbi kezdetben kisebb jelentőségű adminisztratív teendőket látott el, mint a számadások készítése, pénzkezelés ellenőrzése, a tanács határozatainak végrehajtása stb.²⁴ Hatásköri viták után ez a terület végleg elkülönült az igazságszolgáltatástól. A bírót a pallos, a polgármestert a kormánypálca illette meg. Mindketten tagjai voltak a belső tanácsnak, ahol rajtuk kívül még tíz további esküdt tanácsos vett részt a döntések meghozatalában. Ez a testület adta ki a város mindennapi életét szabályozó rendeleteket, s egyben a tanács volt hivatva ügyelni a statútumok betartatására is.²⁵ A belső tanácsot bizonyos területeken a hatvan fős külső tanács ellenőrizte, így például a kamarásnak — a Gabbuchban rögzített — a város költségvetéséről tett rendes évi jelentésénél a bírón, polgármesteren és az esküdt tanácsosokon kívül több külső tanács tag is jelen volt.

Pozsony jogkönyve előírta, hogy a magisztrátus tagjai legyenek „istenfélők, hivataluk viselésére alkalmasak, háztűzhelyes polgárok és házasemberek [...]. Hallgatók, vagyis őrizzék meg a hivatalos titkot. Szegények és gazdagok iránt egyenlőképp [...] igazságszeretőek.”²⁶ A tanács tagok egymással rokoni kapcsolatban nem állhattak. A tekintélyesebb tisztviselők megszólítása: *Edle, Ehrenhafte, Nahmhafte, Vorsichtige* stb., illetve a végrendeletekben sokszor előfordul még a *Weiß und Ehrsam*. A leggyakoribb megszólítási formaként – az említettek mellett – a *Herr* szó volt használatos. A tisztviselők választása minden évben Szt. György

²² Király, 1894. 373–419. p.

²³ 1597-ben készült el a városháza tanácsterme. Itt tartották a Judicia octavaliakat, a városi tanács részvételével, azaz itt folyt az igazságszolgáltatás.

²⁴ Király, 1894. 67. p.

²⁵ A belső tanácsok hasonló hatáskörrel bírtak az összes szabad királyi városban. H. Németh István: Kassa város archontológiája. Bírák, belső és külső tanács 1500–1700. Bp., 2006. (Fons Könyvek 3.) 11. p. (A továbbiakban: Németh, 2006.)

²⁶ Eperjessy Kálmán: Városaink múltja és jelene. Bp., 1979. 101. p.

napjára esett. Választó volt minden teljes jogú polgár, aki ingatlant birtokolt a városon belül. A bírói, polgármesteri, illetve esküdti állás betöltését csak gyilkosság elkövetése, özvegyi állapot (kivéve ha az illető bejelentette, hogy újonnan nősülni akar), vagy hamis eskütétel zárta ki (a korszak esküdttanácsosaihoz ld. Melléklet, 1/3. sz. archontológiai táblát, a belső- és a külső tanács összetételéhez, feladataihoz, ill. a két testület viszonyához részletesen ld. III. fejezetet).²⁷

A városi közigazgatás fontos személyiségei voltak még a másodbíró, vagy albíró, a kamarás (Chamerer), akit a negyvenes évektől már belső tanácsnokok között említenek, illetve a városi jegyző (Stadtschreiber), aki a tanácsülések, gyűlések jegyzőkönyvei mellett az irattárat is vezette (a korszak kamarásaihoz és jegyzőihez ld. Melléklet, 1/2. sz. archontológiai táblát). A városi adminisztráció fejeként neki volt a legmagasabb a járandósága, s a tisztség aktuális viselőjének nevét gyakran ott találjuk a testamentumok végén, mint azok lejegyzője, vagy ritkábban mint valamelyik esküdttanácsos. Mindezek szintén jelzik a tisztség tekintélyes voltát. A jelentősebb városi alkalmazottak közül említhető még a pénztárnok, az ügyész (Stadtprocurator), az orvos és a városi bába.²⁸

Az országban uralkodó háborús állapotok miatt a legtöbb városban megnövekedett a katonai hatóság szerepe, amely beleszólást kapott többek között az ingatlanforgalomba, számon tartotta a szoba jöhető szálláshelyeket.²⁹ Pozsonyban a városkapitány („Hauptman”, „Stathauptman”) felelt a rend fenntartásáért, kisebb ügyekben ítélkezhetett, gondoskodott az ítéletek végrehajtásáról (a korszak városkapitányaihoz ld. Melléklet, 1/3. sz. archontológiai táblát). További tisztviselők se-

27 Király, 1894. 67. p., 70. p.

28 Ortway Tivadar: Pozsony város története. II. k. 4. rész. Pozsony. 1898. 285. p. Figyelemre méltó, hogy a város már a XV. század közepétől alkalmazott orvost. Bár Ortway nem közöl pontos adatot, ha elfogadjuk állítását, úgy kijelenthető, hogy Pozsony ebben a tekintetben „előbbre járt” hasonló méretű német városoknál. Utóbbiak közül Hall városáról tudjuk, hogy az ottani tanács csak 1517-től alkalmazott orvost, s csak 1519-től volt állandó gyógyszerész a városban. Wunder, Gerd: Die Bürger von Hall. Sozialgeschichte einer Reichsstadt 1216–1802. Sigmaringen 1980. (Forschungen aus Württembergisch-Franken 16.) 135–136. p. (A továbbiakban: Wunder, 1980.)

29 Gecsényi Lajos: A 16–17. századi magyarországi városfejlődés kérdéscséhez. In: Unger Mátyás Emlékkönyv. Szerk.: E. Kovács–Kalmár–V. Molnár–Bak–Unger. Bp., 1991. 145–159. p. hivatkozott hely: 146. p. Pozsony annyiban szerencsésebb helyzetben volt, hogy az itt állomásozó katonaságot a városfalakon kívül, a várbán helyezték el, így a katonai hatóság nem tudta olyan mértékben korlátozni a városi önkormányzatot, mint ahogyan azt más városok esetében megtette. Vö. H. Németh István: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség. I. k. Bp., 2004. 304. p.

gítették munkájában, így a negyedek élén a Viertelmeisterek, a tizenkettedek élén a Rotmeisterek álltak.³⁰

II. Az elitcsoportok elhatárolásának lehetőségei, kutatástörténet

A késő középkor és a kora újkor fordulójának időszakában a város vezető rétegét képező polgárok csoportjának vizsgálatához először tisztáznunk kell, hogy milyen szempontú megközelítés alapján határolhatók el a közösségen belül az egyes elitcsoportok. Megkülönböztethetünk többek között politikai, értelmiségi és vagyoni elitet. A kutatás alapjául szolgáló csoport kiválasztásánál figyelembe kell vennünk, hogy melyik elit-kategória milyen szempontból nyújt lehetőséget arra, hogy a városi társadalomnak egy adott metszetét vizsgáljuk, illetve, hogy a különböző szempontok szerint elkülönített halmazok között mekkora az átfedés, hiszen egy adott polgár több szempontból is az elit rétegéhez sorolható. Ennek tekintetében főként a vagyoni és a politikai elit „érintkezési területét” tudjuk majd vizsgálni, az utóbbi elemzésre a IV. fejezetben kerül sor.

Az egyes elit-kategóriák elhatárolási lehetőségeinek tárgyalása előtt érdemes röviden kitérnünk az „elitkutatással” és azon belül is a városi elit különböző csoportjaival foglalkozó szakirodalomra. Mivel a teljes idevonatkozó nemzetközi szakirodalom bemutatása szétfeszítené a fejezet kereteit, a témából és az időbeli határokból adódóan az elitkutatás-történet vázlatos bemutatásánál elsősorban azokra a munkákra koncentráltam, amelyek a késő középkori és főként a kora újkori német és magyar polgársággal foglalkoznak. A késő középkori és a kora újkori városok történetével foglalkozó kutatás a XX. század 60-as, és még inkább a 70-es éveitől egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a demográfia körébe tartozó, így például társadalomföldrajzi kérdéskörök elemzése felé. A felső-, közép- és alsó réte-

³⁰ Egyes városrészeknek, sőt a jelentősebb utcáknak is volt külön kapitánya. A dunai külváros kapitányát említik legtöbbször a végrendeletekben. Az 1540–50-es évekből hat személyt ismerünk ezen a poszton. Két testamentumban tesznek még említést a Mihály utca kapitányairól, illetve egy-egy esetben a Spitalgasse és a szőlési külváros Hauptmanja fordul elő. Itt említhetjük meg a városi hóhért, aki a bűnözők előállítására, kényszerítésére és kivégzésére mellett más tevékenységeket is üzemeltetett, így például sajátos módon ő felügyelt a városi nyilvánosházra, illetve ő szedte össze a kóbor állatokat, vagy az elhullott állatok tetemeit. Érdeklődéssel megemlíthető még, hogy a tisztség öröklődött, s a XV. század második felétől a hóhér általában már segédekkel dolgoztatott. Utóbbi információ Vladimír Segeš szíves szóbeli közlése alapján.

gekre osztott középkori városi népesség szerkezeti elemzésének első jelentősebb képviselői közül Erich Maschke és Jürgen Sydow nevét említhetjük.³¹

A modern szakirodalom felhasználható munkái három nagyobb egységen keresztül mutathatók be a legegyszerűbben. Nyilvánvaló, hogy a szűken vett értelemben a polgárság felső csoportjaival foglalkozó munkák mellett számos hasznos információ, vagy esetleg inspiratív megközelítésmód található olyan általános, átfogó jellegű művekben is, amelyek a teljes városi társadalmat igyekeznek bemutatni, s ezen belül kiemelten foglalkoznak az említett csoportokkal. A teljesség igénye nélkül előljáróban néhányat ezek közül sorolok fel. A leginkább átfogó, ugyanakkor értékes információkat tartalmaz Eberhard Isenmann 1988-ban megjelent összefoglalása a német városok késő középkori történetéről. Munkájában — többek között — olyan, a tanulmány témája szempontjából is fontos kérdéseket érint, mint például a német városok szociális tagozódásának jogi, demográfiai, stb. háttere, vagy — kissé konkrétabb témakörben — a tanácsurak számának, a választások lefolyásának, illetve a hivatali időtartamnak a kérdése.³² Továbbra is az átfogó jellegű műveknél maradván megállapítható, hogy az Isenmann munkája által felölelt széles témakör két irányban szűkíthető. Egyrészt a vizsgálat tárgyát korlátozni lehet egy kisebb régióra, vagy még inkább egy adott városra, ugyanakkor találkozunk tematikai szűkítéssel is, amelynek során a vizsgálat alapjául a szerző számára továbbra is nagyobb régiók, vagy esetleg az egész németajkú terület szolgálhat.

Az első típusra öt példát szeretnék hozni. Raimund Eirich, Memmingen gazdaság- és társadalomtörténetét vizsgálta, jelentős módszertani adalékkal szolgál a vagyoni háttér elemzéséhez használható források, vagy még inkább forrásszegénység bemutatásával. Ennek során feltérképezte a töredékes adatok felhasználásának lehetséges módjait. Kimerítően elemzi a reformáció városon belüli elterjedésének a folyamatát, illetve azt, hogy a kezdeti időszakban milyen mértékben osztotta meg a polgárság vezető csoportját a hitújítás kérdése.³³ Ugyancsak egy város keretei között mozog Gerd Wunder monográfiája, amelyben a korabeli Pozsonyhoz hasonló méretű vesztfáliai középváros, Hall társadalomtörténetét dolgozta föl. Ennek során

31 *Baur, Paul*: Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz. Sigmaringen, 1989. (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 31.) 9. p. (A továbbiakban: *Baur*, 1989.)

32 *Isenmann, Eberhard*: Die deutsche Stadt im Spätmittelalter 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadtr Regiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft. Stuttgart 1988. 131–136. p. (A továbbiakban: *Isenmann*, 1988.)

33 További fontos adaléknak tekinthető a memmingeni kereskedőtársaságok, illetve a kiemelkedő személyek tevékenységének részletes tárgyalása. *Eirich, Raimund*: Memmingsens Wirtschaft und Patriziat von 1347 bis 1551. Weissenhorn, 1971.

például a városi közösség gazdasági teljesítőképességét az adók fényében vizsgálja. A politikai elit összetételének elemzésénél tárgyalja a lakóhely szerinti származást, a családi állapotot, a képzettséget, valamint a rokonsági összefonódás jelentőségét. Példaértékű lehet egy-egy jelentősebb személyiség életpályájának biografikus jellegű bemutatása.³⁴ Szintén a városi vezető réteg összetételével foglalkozott Jörg Rogge nagyszabású 1996-ban megjelent munkájában. Részletesen bemutatja a késő középkori augsburgi városvezetés hierarchiáját. Ennek során azt is közli, hogy milyen arányban terhelte meg a város költségvetését a tisztviselők és alkalmazottak bérezése, ezáltal kiváló összehasonlítási lehetőség adódik az idevonatkozó magyarországi adatsorokkal a fennmaradt számadáskönyvek alapján.³⁵ Negyedikként kiemelhető Heinrich Rüthing munkája, amelyben a szerző Hörter kisvárosának társadalmán keresztül mélyreható részletességgel mutatja be egy német polgári közösség felépítését, belső életét. Tárgyalja többek között a vezető réteg összetételét, a jelentősebb családoknak a politikai eliten belüli pozícióit, illetve ezeknek a pozícióknak a cserélődését. A folytonosság vizsgálata során bevezeti a „politikai örökség” fogalmát.³⁶ Végül, de nem utolsó sorban ennél a csoportnál kell még megemlíteni a Peter Csendes és Ferdinand Opll mint szerkesztők által a közelmúltban kiadott, Bécs történetét feldolgozó nagylélegzetű művet, melynek második kötete foglalkozik a város kora újkori történetével. A kötetben belül kiemelhető a Josef Pauser által írt fejezet, amely részletesen taglalja a bécsi városvezetés hierarchiáját, illetve azt, hogy milyen hatással voltak az 1526. évi Stadtordnung rendelkezései a politikai vezető csoport összetételére és hogyan alakultak a fontosabb tisztségek funkciói a kora újkor további évszázadaiban. A város gazdasági életének a bemutatása több szerző nevéhez fűződik, akik közül megemlítendő Erich Landsteiner és Andreas Weigl neve. A társadalmi szerkezetről szóló nagyobb fejezet egy szerző, Susanne C. Pils nevéhez fűződik. Sajnos a felső réteg tárgyalása eléggé elnagyolt, mivel a szerző szinte kizárólag csak néhány jelentősebb, nemes-

³⁴ Wunder, 1980. 12–13. p.; 78–80. p.

³⁵ Rogge, Jörg: Für den gemeinen Nutzen. Politisches Handeln und Politikverständnis von Rat und Bürgerschaft in Augsburg im Spätmittelalter. Tübingen, 1996. (Studia Augustana 6.) (A továbbiakban: Rogge, 1996.)

³⁶ Rüthing, Heinrich: Hörter um 1500. Analyse einer Stadtgesellschaft. Paderborn, 1986. (Studien und Quellen zur westfälischen Geschichte 22.) 86. p. (A továbbiakban: Rüthing, 1986.) Kiemelkedő jelentőségű még, hogy Rüthing munkája utolsó nagyobb tartalmi egységében a vagyoni tagozódást és ezzel szoros összefüggésben a társadalmi mobilitást vizsgálja. Uo. 415–427. p. Ezek mellett részletesen foglalkozik még a kegyes adományoknak a XV. század végi rendszerével, illetve — többek között — a házassági szokásoknak a kisváros társadalmi felépítésére, illetve a várostopográfia gyakorolt hatásaival. Uo. 329–336. p.; 352–361. p.

séget szerzett, vagy a nemesség életszínvonalát elérni kívánó személyiségen, vagy családon keresztül próbálja azt bemutatni. Nagyon kevés teret szentel a középrétegnek, ehhez képest viszont részletesen tárgyalja a városi alsó réteget és a bécsi zsidóság helyzetét.³⁷

A vizsgálati keretek tematikus szűkítésére két példát emelnék ki. Jürgen Ellermeyernak a társadalmi csoportok vagyoni és önértelmezési attitűdjeit a városi rendeletek tükrében elemző tanulmányában többek között a városi közösségek elméleti szinten történő strukturálását hajtja végre. Ennek során — Erfurt példáján keresztül — a felhasználható források nyolc nagyobb csoportját különíti el. A világosan felépített csoportosítás kapcsán már csak az a kérdés vetődik fel, hogy egy adott városban/városról mely forrás(csoport)ok maradtak fenn, amelyek ténylegesen használhatók a társadalmi struktúra mélyelemzéséhez, illetve, hogy a fennmaradt források mennyiben határozzák meg előre a kutatás lehetséges irányait. Ellermeyer röviden tárgyalja még művében a városon belüli politikai tevékenység vagyoni és egyéb feltételeit.³⁸ Hasonló jellegű tanulmányként említhető még Rudolf Endresnek elsősorban a nemesség és a délnémet városok patriciusi rétegének kapcsolatát vizsgáló munkája. Ebben többek között érinti a városi felső- és a középréteg közötti mobilitás kérdését, elsősorban Nürnberg és Augsburg példáján keresztül.³⁹

Az elitkutatás körébe tartozó további tudományos munkák áttekintéséhez már kijelölhet számunkra bizonyos irányt az a néhány tematikus csoportosítású tanulmánykötet, amely a városi társadalom felső rétegével foglalkozik. Kissé elnagyoltan kijelenthető, hogy a német nyelvű szakirodalomban majdhogynem évtizedes rendszerességgel jelennek meg ebben a témában ilyen kötetek. A társadalomtörténeti kutatás fent említett XX. századi átalakulásának időszakából az első „korai” munkaként egy 1965. évi előadássorozatról készült és 1968-ban „Deutsches Patriziat 1430–1740” címmel megjelent tanulmánykötet említhető. Elsőként Gerhard Pfeiffernek a késő középkori és kora újkori Breslau vezető rétegével foglalkozó tanulmányát emelném

37 *Pils, Susanne C.*: Die frühneuzeitliche Stadtstruktur. In: Wien. Geschichte einer Stadt. Bd 2: Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert). Szerk.: Karl Vocelka – Anita Traninger. A 2. kötetet szerk.: Peter Csendes – Ferdinand Opl. Wien–Köln–Weimar, 2003. 241–310. p.

38 *Ellermeyer, Jürgen*: Sozialgruppen, Selbstverständnis, Vermögen und städtische Verordnungen. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte. Neue Folge. 113.(1977) 203–275. p. hiv. hely: 213–218. p., ill. 238–243. p. (A továbbiakban: *Ellermeyer*, 1977.) Az utóbbi témakörhöz példaként felsorakoztatott városoknak elsősorban inkább csak a XIV–XV. századi viszonyait tárgyalja.

39 *Endres, Rudolf*: Adel und Patriziat in Oberdeutschland. In: Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität. Szerk.: Winfried Schulze. München, 1988. (Schriften des Historischen Kolloqs; Kolloquien 12.) 221–238. p. hiv. hely: 222–229. p.

ki. A munka fontos elméleti hozadékanak tekinthető, hogy a középréteget a szerző szerint egyfajta „második felső réteggént” kell értelmeznünk, amelynek általánosan erős önmeghatározási igénye nagy hatással volt az egész polgárság közösségtudatának formálódására. Pfeiffer további fontos megfigyelése, hogy az 1520 utáni időszakban az újonnan a patríciátusba emelkedő családok között növekszik azoknak az aránya, akiknek a tanácsba került tagjai egyetemet végeztek. Ezzel a szerző tulajdonképpen a politikai és az értelmiségi elit — élesen valójában csak elméleti szinten elkülönülő — két csoportját kapcsolja össze.⁴⁰ Heinrich Kramm és Gerhard Hirschmann tanulmánya érdemel még figyelmet a kötetből. Mindkettő főként azért tarthat számot érdeklődésre, mert kiemelten kezelik a politikai eliten belüli fluktuációt, illetve éppen ennek hiányából, vagy minimális mértékéből következően a vezető pozícióknak a legvagyonosabb családok által történő kisajátításának.⁴¹ Hirschmann a fluktuáció mellett — Pfeifferhez hasonlóan — részletesebben érinti még a nürnbergi középréteg felemelkedési lehetőségeit.⁴²

Ugyanebben a sorozatban jelent meg szűk öt éven belül a következő jelentősebb tanulmánykötet, amely elsősorban a gazdasági vezető rétegre helyezi a hangsúlyt.

40 Pfeiffer, Gerhard: Die Entwicklung des Breslauer Patriziats. In: Deutsches Patriziat 1430–1740. Büdinger Vorträge 3. Szerk.: Hellmuth Rössler. 1965. Limburg/Lahn, 1968. (Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit 3.) (A továbbiakban: Rössler, 1968.) 99–124. p. hiv. hely: 101. p., ill. 113. p.

41 Kramm, Heinrich: Streiflichter auf die Oberschichten der mitteldeutschen Städte im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. In: Rössler, 1968. 125–156. p. hiv. hely: 135–136. p. (A továbbiakban: Kramm, 1968.); Hirschmann, Gerhard: Das Nürnberger Patriziat. In: Rössler, 1968. 257–276. p. hiv. hely: 257–261. p. (A továbbiakban: Hirschmann, 1968.) Mindezek mellett Krammnál még egy rövid, de érdekes kifejtését találjuk a vagyoni háttér árnyaltabb megközelítésén, amelyben a vagyonképződés folyamatának összetettségét hangsúlyozza. Kramm, 1968. 141–142. p.

42 Hirschmann, 1968. 261–264. p. Nürnberggel kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy jelentős korabeli szerepe, illetve jó forrásadottságai miatt számos tanulmány és nagyobb lélegzetű munka is készült már a városról. Hirschmann sajnos csak kevés figyelmet szentel az általam vizsgált időszaknak. A feldolgozott korszakot tekintve közelebb áll témámhoz Albrecht Riebernek ugyancsak ebben a kötetben szereplő tanulmánya. Sajnos nagyon zavaró viszont, hogy a szerző túl gyakran változtatja a vizsgálat térbeli és időbeli kereteit, s bár a több város viszonyait vizsgáló elemzés ezt lehetővé tenné, mégsem próbál meg átfogó jellegű szintézist vonni a felsorolt „példákból”. Rieber, Albrecht: Das Patriziat von Ulm, Augsburg, Ravensburg, Memmingen, Biberach. In: Rössler, 1968. 299–352. p. Hasonló felsorolásszerű munkára találunk példát Josef Kurmann-nak a luzerni vezető rétegről szóló tanulmányában. Kurmann, Josef: Die politische Führungsschicht in Luzern 1450–1500. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Freiburg. Luzern, 1976. (A továbbiakban: Kurmann, 1976.)

Két munka emelhető ki a kötet anyagából. Wolfgang von Stromer a vagyoni és a politikai elit kapcsolatát igyekszik föltární Nürnberg késő középkori és kora újkori viszonyain keresztül. Érdekes megközelítésmódot használ, amikor a vagyoni osztályozást a hadi költségekhez történő hozzájárulás fényében végzi el. Ezen túl érinti még a politikai hatalomnak a családonkénti koncentrációját, illetve munkájának fontos módszertani értéke, hogy igyekszik táblázatos formában is bemutatni a politikai elit összetételét, sajnos csak nagyon szűk (három éves) perióduson belül.⁴³ A kötet másik tanulmánya, amely a feldolgozott korszakot tekintve fontos lehetne még, Friedrich Blendinger tanulmánya az augsburgi vezető rétegről. Sajnos azonban a munkát csak egy felületes áttekintésként értékelhetem, amely érinti — többek között — a felső réteg fő vagyonszerzési lehetőségeit és felsorolja a jelentősebb családokat, azonban konkrét elemzések nélkül.⁴⁴

Több fontos tanulmányt tartogat viszont a Städteforschung sorozat 1985-ben megjelent kötete, „Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland” címmel. A kötetben közölt tanulmányok közül külön figyelmet érdemel Heinz Schilling elemzése. „Vergleichende Betrachtungen zur Geschichte der bürgerlichen Eliten in Nordwestdeutschland und in den Niederlanden” c. munkájában a politikai elit összetételének, illetve az értelmiségi elit helyzetének változása mellett nagyobb teret szentel a kora újkori polgárságon belül kialakuló új típusú gazdasági elit vizsgálatának.⁴⁵ A gazdasági és a politikai elitek helyzetét tárgyalja Olaf Mörke is itt megjelent tanulmányában. Munkájának fő értéke, hogy a reformáció hatásának fényében tárgyalja — többek között — a lüneburgi tanácsnokok családonkénti koncentrációjának, a politikai elit összetételének, topografikus eloszlásának a változását.⁴⁶ A kötetből két további tanulmány említhető még. Bár a

43 *Stromer, Wolfgang von*: Die wirtschaftliche Führungsschicht der Reichsstadt Nürnberg 1348–1648. In: *Führungskräfte der Wirtschaft in Mittelalter und Neuzeit 1350–1850. Büdinger Vorträge 1968–1969*. Szerk.: Herbert Helbig. Limburg/Lahn, 1973. (Deutsche Führungsschichten in der Neuzeit 6.) (A továbbiakban: *Helbig*, 1973.) 1–50. p. (A továbbiakban: *Stromer*, 1973.)

44 *Blendinger, Friedrich*: Die wirtschaftlichen Führungsschichten in Augsburg 1430–1740. In: *Helbig*, 1973. 51–86. p.

45 *Schilling, Heinz*: Vergleichende Betrachtung zur Geschichte der bürgerlichen Eliten in Nordwestdeutschland und in den Niederlanden. In: *Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland*. Szerk.: Heinz Schilling–Herman Diederiks. Köln–Wien, 1985. (Städteforschung, A/23.) (A továbbiakban: *Schilling-Diederiks*, 1985.) 1–32. p.

46 *Mörke, Olaf*: Der gewollte Weg in Richtung 'Untertan'. Ökonomische und politische Eliten in Braunschweig, Lüneburg und Göttingen vom 15. bis ins 17. Jahrhundert. In: *Schilling-Diederiks*, 1985. 111–134. p. (A továbbiakban: *Mörke*, 1985.)

Jos Gabriëls által tárgyalt időszak nagyrészt kívül esik az általam vizsgált időszakon, mégis a munka fontos hozadékaként értékelhető, hogy a szerző az észak-németalföldi városok példáján keresztül kísérletet tesz a társadalmi- és politikai elit szétválasztására.⁴⁷ Dick E. H. De Boer a kutatástörténet és a felhasználható forrásbázis áttekintése után a leideni politikai elit nyitottságát, illetve az egyes társadalmi csoportok közötti mobilitást vizsgálja. Munkájában központi szerepet kap a családi monopólium kérdése, de emellett szemléletesen ábrázolja még a vagyon – reprezentáció – gazdasági aktivitás hármasságát is.⁴⁸

A kilencvenes években is született egy tanulmánykötet, amelynek számos munkája említhető. Jörg Rogge a XIV–XVI. századi Augsburgon belül a tanács és a közösség viszonyával foglalkozik, s leginkább a tanácsstagok választása, illetve ezen keresztül a tisztségek monopolizálása kap nagyobb hangsúlyt. A középréteg felemelkedési lehetőségei kapcsán kitér a feltörekvő csoportok és a már hatalmon lévők közötti konfliktusok jelentőségére is.⁴⁹ Hasonló kérdések vizsgálatára helyezi a hangsúlyt Gerd Schwerhoff is a XVI. századi Köln esetében. A munka további jelentősége, hogy közli egy kölni tanácsosnak 1588-ból származó, a város politikai

47 *Gabriëls, Jos*: Patrizier und Regenten: städtische Eliten in den nördlichen Niederlanden 1500–1850. In: Schilling-Diederiks, 1985. 37–64. p. (A továbbiakban: *Gabriëls*, 1985.) Paul Baur korábban említett nagy jelentőségű művében maga is megpróbálkozik a városi felső- és középrétegnek a testamentumokból nyert adatok alapján történő szétválasztásával. Ennek során a pénzhagyatékok állnak az elemzés fókuszában. *Baur*, 1989. 113–126. p.

48 *Boer, Dick E. H. de*: Die politische Elite Leidens am Ende des Mittelalters. In: Schilling-Diederiks, 1985. 85–110. p. (A továbbiakban: *Boer*, 1985.) A Städtische Forschung sorozatnak még egy korábbi kötete említhető „*Städtische Führungsgruppe und Gemeinde in der werdenden Neuzeit*” címmel. Sajnos csak Looz-Corswarem tanulmánya illik az általam vizsgált korszakba és témakörhöz. Ebben a szerző azzal foglalkozik, hogyan kezelte a XV–XVI. század fordulóján Köln és más Rajna-menti városok vezető csoportja a középrétegnek a hatalom ellenőrzését, illetve a teljesebb hatalommegosztást célzó törekvéseit, valamint az ebből eredő városon belüli nyugtalanságot. *Looz-Corswarem, Clemens von*: Unruhen und Stadtverfassung in Köln an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert. In: Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit. Szerk.: Wilfried Ehbrecht Köln, 1980. Städtische Forschung A/9. 53–97. p.

49 *Rogge, Jörg*: Ir freye wale zu haben. Möglichkeiten, Probleme und Grenzen der politischen Partizipation in Augsburg zur Zeit der Zunftverfassung (1368–1548). In: Stadtrecht und Bürgerfreiheit. Handlungsspielräume in deutschen und italienischen Städten des Späten Mittelalters und der Frühen Neuzeit. Szerk.: Klaus Schreiner – Ulrich Meier. Göttingen, 1994. (A továbbiakban: *Schreiner-Meier*, 1994.) 244–277. p. (A továbbiakban: *Rogge*, 1994.) Az augsburgi városvezetéssel foglalkozó, két évvel később önállóan megjelent, nagyobb szabású munkáját már említettem. Ld. fent.

rendszerét bemutató leírását.⁵⁰ A feltörekvő csoportokat Nürnberg esetében Valentin Groebner a választott polgárok közösségével azonosítja. A középréteg helyzete mellett a mobilitást korlátozó legfőbb tényezőt, a tisztségek betöltésénél tapasztalható családi kontinuitást, illetve annak státútumokban rögzített legitimizálását is vizsgálja.⁵¹

Amint azt korábban említettem, a szakirodalmi áttekintés utolsó nagyobb egységét azok az önállóan megjelent munkák képezik, amelyek az előzőekhez hasonlóan konkrétan a városok vezető csoportjaival foglalkoznak. Témaválasztás tekintetében természetesen nincs jelentős eltérés a tematikus tanulmánykötetekben megjelent tanulmányokhoz képest. Számos további munka tárgyalja még a felső réteg körülhatárolásának lehetséges módjait.⁵² Monnet és Schattenhofer is nagy hangsúlyt fektet a politikai hatalom megalapozásához szolgáló vagyoni lehetséges forrásainak kérdésére,⁵³ s mindkét szerző igyekszik körülhatárolni a patriciátus fogalmát.⁵⁴ Ingrid Batori továbblép a pusztá meghatározásnál, amikor kifejti, hogy miért helytelen a „patriciátus” kifejezés használata a vizsgált korszak polgárságát illetően. Véleménye szerint az előkelő polgárok önmeghatározási fogalomkészletében csak a XVII–XVIII. század fordulójától kezdve válik gyakoribbá ez a kifejezés, így annak a korábbi kor-

50 *Schwerhoff, Gerd*: Ratsherrschaft und korporative Partizipation im spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Köln. In: Schreiner-Meier, 1994. 188–243. p. (A továbbiakban: *Schwerhoff*, 1994.)

51 *Groebner, Valentin*: Ratsinteressen, Familieninteressen. Patrizische Konflikte in Nürnberg um 1500. In: Schreiner-Meier, 1994. 278–308. p. (A továbbiakban: *Groebner*, 1994.) Az 1990-es évek elejéről ismert még egy kötet, amely a német és az itáliai városok viszonyait egyaránt tárgyalja. Ebből Knut Schulz tanulmánya említhető, amelyben a szerző elsősorban a nemességnek a délnémet városokban tapasztalható csökkenő jelenlétét, s ezzel párhuzamosan a városban élő nemesség csökkenő politikai befolyását tárgyalja. *Schulz, Knut*: Stadtadel und Bürgertum vornehmlich in oberdeutschen Städten im 15. Jahrhundert. In: Stadtadel und Bürgertum in den italienischen und deutschen Städten des Spätmittelalters. Szerk.: Reinhard Elze-Gina Fasoli. Berlin, 1991. (Schriften des Italienisch-Deutschen Historischen Instituts in Trient 2.) 161–182. p.

52 *Hofmann, Hubert Hanns von*: Nobiles Norimbergenses. Beobachtungen zur Struktur der reichsstädtischen Oberschicht. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 28. (1965) 1/2. sz. 114–150. p. hiv. hely: 132. p. (A továbbiakban: *Hofmann*, 1965.); *Schattenhofer, Michael von*: Das Münchner Patriziat. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 38. (1975) 1. sz. 877–899. p. hiv. hely: 877. p. (A továbbiakban: *Schattenhofer*, 1975.); *Monnet, Pierre*: Führungseliten und Bewußtsein sozialer Distinktion in Frankfurt am Main (14. und 15. Jahrhundert). In: Archiv für Frankfurts Geschichte und Kunst 66. (2000) 22–23. p. (A továbbiakban: *Monnet*, 2000.)

53 *Schattenhofer*, 1975. 880–889. p.; *Monnet*, 2000. 35–40. p.

54 *Schattenhofer*, 1975. 878. p.; *Monnet*, 2000. 23. p.

szakokra vonatkozó használata anakronizmusnak minősíthető.⁵⁵ Ezzel szemben Richard Loibl azon a véleményen van, hogy már a XVI. század folyamán is használták a patríciátus kifejezést arra a vagyonos rétegre, amely kezében tartotta a politikai hatalmat, s életstílusában igyekezett a nemességhez közelíteni.⁵⁶

Végezetül mindenképpen szólnom kell még Ulf Dirlmeier nagyszabású munkájáról. Az előzőekkel ellentétben itt nem csupán a városi vezető rétegről esik szó. Dirlmeier 1978-ban megjelent könyvében a késő középkori délnémet polgárság jövedelmeit, illetve az ezekben a városokban a létfenntartásra szánt költségeket elemzi részletesen. Ennek során képet nyerhetünk a kereskedők és a kézművesek jövedelmei mellett az alsóbb rétegek, így például a szolgálok, vagy a napszámosok jövedelméről is. A vagyoni rétegek körülhatárolásának kapcsán kritizálja az adólisták egyedüli használatát, illetve a forrás további hiányosságaként emeli ki, hogy az alsó rétegek vagyoni helyzetét nehéz ezekből a forrásokból még csak hozzávetőlegesen is megítélni.⁵⁷ Külön jelentőséggel bír, hogy a bevételi források ilyen részletes tárgyalása által képet kaphatunk a teljes polgárság és azon belül a vagyoni, vagy másképp gazdasági elit teljesítőképességének lehetőségeiről. A továbbiakban a magyar nyelvű szakirodalom idevonatkozó munkáit kívánom vizsgálni.

A gazdasági elit Lengyel Györgynek — elsősorban az újkorra vonatkozó — megfogalmazása szerint azoknak a gazdasági szereplőknek a csoportja, akik döntéseikkel érdemben befolyásolhatták a gazdaság alakulását.⁵⁸ A kora újkori város gazdasági életére ható döntési mechanizmusban részt vevő személyek köre nyil-

55 *Bátori, Ingrid*: Das Patriziat der deutschen Stadt. Zu den Forschungsergebnissen über das Patriziat besonders der süddeutschen Städte. In: Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege. 2. (1975) 1–30. p. hiv. hely: 1–2. p. (A továbbiakban: *Bátori*, 1975.) A városi vezető csoportok összetételének politikai-, társadalmi- és gazdasági/foglalkozási szempontú vizsgálatában leginkább Alfred Stolz korábbi munkáira alapoz. Im. 4–5. p.; 15–16. p.

56 *Loibl, Richard*: Passauer Patrizier. Zur Führungsschicht der Bischofs- und Handelsstadt im späten Mittelalter. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 62. (1999) 41–98. p. hiv. hely: 83. p. Bár Loibl a passauai patríciátusról szóló tanulmányában hosszú bevezető részben foglalkozik a felhasználható forrásbázis szegénységével, mégis — talán némi szakmai „irigységgel” — meg kell jegyeznem, hogy az 1441-től fennmaradt folyamatos „*Stadtratlisten*” valószínűleg azért egész jó kiindulási alapként szolgálhatott a szerző számára. Munkájának külön érdekessége, hogy a vezető réteg reprezentációjának kérdését szemléletesen kapcsolja össze a városkép alakulásával (patriciustornyok). Uo. 52–53. p.

57 *Dirlmeier, Ulf*: Untersuchungen zu Einkommensverhältnissen und Lebenshaltungskosten in oberdeutschen Städten des Spätmittelalters. (Mitte 14. bis Anfang 16. Jahrhundert). Heidelberg, 1978.

58 *Lengyel György*: Vállalkozók, bankárok, kereskedők. A magyar gazdasági elit a 19. században és a 20. század első felében. Bp., 1989. (Gyorsuló idő).

vánvalóan azzal a politikai elitel azonosítható, amelynek tagjai túlnyomórészt a vagyonos felső réteg szűkebb csoportjából kerültek ki. Bár így a vagyoni rétegnek igen jelentős szerep tulajdonítható a közösség életére ható gazdasági döntésekben, mégis a későbbiekben árnyalni szeretném majd azt az általános elképzelést, miszerint a két elitcsoport megfeleltethető egymásnak, vagy legalábbis a politikai vezető réteg csupán a vagyoni elit egy kiváltságos csoportját alkotta volna.

Több, a politikai elitről szóló tanulmányt tartalmaz a Bónis György és Degré Alajos által szerkesztett 1971-ben megjelent kötet. Az első tanulmányban Bácskai Vera — többek között — a mezővárosi politikai elit vagyoni-, illetve foglalkozásbeli megoszlásával foglalkozik, s a politikai konfliktusokat a XVI. századi Gyula példáján keresztül mutatja be.⁵⁹ Közelebb áll jelen tanulmány témájához a Tirnitz József által feldolgozott kérdéskör. Bár a soproni belső és külső tanács viszonyáról szóló rész időnként egyfajta leegyszerűsített marxista megközelítést mutat, mégis fontos információkat olvashatunk a „választópolgárság” összetételéről, a külső tanács feladatkörének módosulásáról (leginkább szűküléséről), illetve a tagok vagyoni megoszlásáról. Tirnitz tanulmánya is rámutat arra, hogy milyen jelentőséggel bír a vagyoni elit elhatárolása. Éppen a vizsgált korszakra tehető ugyanis az a folyamat, amelynek során a vagyoni elit, illetve annak egy szűkebb csoportja teljesen kisajátítja a közösség feletti politikai hatalmat.⁶⁰

A magyar nyelvű szakirodalomban a vagyoni és a politikai elit egyaránt legfontosabb alkotóelemét, a kereskedők csoportját teszik leggyakrabban vizsgálat tárgyává.⁶¹ A vagyonosság alapján elkülönített csoportok foglalkozási ágak szem-

59 *Bácskai Vera*: A mezővárosi önkormányzat a XV. században és a XVI. század elején. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György – Degré Alajos. (A továbbiakban: Bónis-Degré, 1971.) Bp., 1971. 9–34. p. (A továbbiakban: *Bácskai*, 1971.)

60 *Tirnitz József*: Sopron szabad királyi város külső tanácsa. In: Bónis-Degré, 1971. 53–80. p. hiv. hely: 57–58. p. (A továbbiakban: *Tirnitz*, 1971.) Említhető még a kötetből Komoróczy György tanulmánya, amelyben a kora újkori Debrecen városvezetésével, a lakosság XVI. századi differenciálódásával, illetve a reformációnak a vezető csoportokra tett hatásával foglalkozik. *Komoróczy György*: Debrecen város képviselői rendszere a XVI–XVII. században. In: Bónis-Degré, 1971. 81–116. p.

61 A teljesség igénye nélkül említhető itt: *Kubinyi András*: A budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. In: Levéltári Közlemények 37. (1966) 227–291. p., *Kubinyi András*: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. In: Történelmi Szemle 37. (1994) 1–2. sz. 1–52. p., *Mollay Károly*: Kereskedők, kalmárok, árosock. Moritz Pál kalmár, 1511–1530. Soproni Szemle 45. (1991) 1–31. p. vagy *Gecsényi Lajos*: Kelet-magyarországi kereskedők a nyugati távolsági kereskedelemben 1546-ban c. tanulmánya In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVIII. 1991. 25–35. p. Ezek a munkák elsősorban a városi lakosság említett csoportja által végzett kereskedelmi tevékenységgel foglalkoznak.

pontjából azonban korántsem mondhatók homogénnek, azaz egy vagyoni réteg nem azonosítható egyetlen, foglalkozási ág szerint elhatárolt csoporttal sem.⁶² Ennek fényében tehát hasznos lehet, ha szakítunk azzal az általánosan elterjedt gyakorlattal, amelyben az elkülönítés alapját az egyes foglalkozási ágak adják. Ehelyett tisztán a vagyonosság mértékét kell a városi társadalom egyes rétegeinél az elhatárolás alapjává tenni. Az így elkülönített csoportok magukba foglalhatják több foglalkozási ág képviselőjét is, hiszen ahogy a foglalkozási ágak alapján elhatárolt csoportok a vagyonosság szempontjából nem voltak homogének, úgy a vagyoni rétegek is erősen heterogén jelleget mutatnak a foglalkozási ágak szerint.

Granasztói György „A középkori magyar város” c. átfogó jellegű művében több helyen is szerepelnek a városok vezető rétegére vonatkozó fontos információk. Szó esik többek között a vagyonát túlnyomórészt földbirtokra alapozó nemzeti patríciusrétegnek az „új típusú” elitréteg által történő „leváltásáról”, a város vezetését hamarosan kisajátító új elit és a középréteg szembenállásáról, az elit tagjainak vagyonáról, végül pedig a kézművesek felső vagyoni rétegéről.⁶³ A könyv további jelentősége, hogy számos fontos adatot közöl magára Pozsonyra vonatkozóan is.⁶⁴

62 Hasonló jelenségről olvashatunk *Bácskai Vera*: A polgári vagyon nagysága és szerkezete a XIX. század első felében c. tanulmányában (In: Győri Tanulmányok 1993/13. 39–58. p.). A szerző az újkori Sopron és Győr polgárságának vagyonosságát kvantitatív jellegű elemzésekkel vizsgálja, s ezeken keresztül képet kapunk az egyes foglalkozási ágak ilyen értelmű differenciált megoszlásáról is. A foglalkozási ágak alapján történő elkülönítésre találunk példát Jaritz egyik tanulmányában is, amelyben a szerző a leggazdagabb felső réteget egyszerűen a kereskedők csoportjával azonosítja, míg a középréteget a kézművesekkel. *Jaritz, Gerhard*: Die realienkundlichen Aussagen der sogenannten „Wiener Testamentsbücher”. In: *Das Leben in der Stadt des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems a. d. Donau* 20. bis 23. September 1976. Wien, 1980. Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs 2. ÖAW Phil.-Hist. Klasse Bd. 325. 171–190. p. hiv. hely: 175. p.

63 *Granasztói György*: A középkori magyar város. Bp., 1980. (Magyar História). 120. p.; 121–125. p.; 171. p. és 183–188. p.

64 A korabeli családszerkezet témáját vizsgálva természetesen több szerző tárgyalja a polgárság felső rétegének helyzetét is. Ezekben a munkákban a vagyoni felső rétegre jellemző családszerkezet — magától értetődően — a teljes városi társadalomra jellemző általános viszonyok bemutatásának a részét képezi. Ilyen munkák pl.: *Granasztói György*: A polgári család a középkorvégi Magyarországon. In: *Történelmi Szemle* 4. (1982) 605–664. p. (A továbbiakban: *Granasztói*, 1982.); *Szende Katalin*: Családszerkezet és örökösödési szokások a késő középkori Sopronban és Pozsonyban. In: *Levélári Közlemények* 68. (1997) 1–2. sz., 77–98. p.; *Uő*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Bp., 2004. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 32.) 92–115. p.; vagy *Mollay Károly*: Családtörténet és társadalomtörténet (az 1532. évi mérszárosok). In: *Soproni Szemle* 42. (1988) 1–4. sz. 109–121. p. Szendénél nagy hangsúlyt kap az anyagi kultúra kérdésköre is, amelyhez általában

A kutatástörténeti kitérőt lezárandó, feltétlenül szólnom kell még H. Németh Istvánnak 2006-ban megjelent kötetéről, amelyben maga a szerző is igyekszik áttekinteni az elitkutatás-történetet, elsősorban abból a szempontból, hogy a városi archontológiák mennyiben járulhatnak hozzá a városvezető rétegről alkotott általános történetírói képhez.⁶⁵ H. Németh a tárgyalt kötetben Kassa város kora újkori archontológiáját adja közre, amelynek összeállítását nyilvánvalóan többéves és rendkívül alapos kutatómunka előzött meg. A kötetben szereplő információs bázis önmagában is jelentős mértékben járul hozzá a témával foglalkozó magyarországi kutatáshoz, egyúttal az ilyen jellegű archontológia összeállítása iránymutató lehet a jövőbeli elitkutatás számára. A továbbiakban részletesen vizsgálom a különböző elitcsoportok elhatárolásának módját, illetve az így létrehozható egyes csoportok elemzésében rejlő lehetőségeket.

A fejezet elején említett három elit-kategória közül a pozsonyi politikai elitel kapcsolatban előljáróban annyi elmondható, hogy ebbe a körbe legegyszerűbben azok a személyek sorolhatók, akik többször viseltek esküdt tanácsosi, bírói, vagy polgármesteri címet. Ennek a csoportnak a körülhatárolására Pozsonyban egyrészt a kamarásnak a tanács tagjai előtt tett éves pénzügyi beszámolóit tartalmazó Gabbuch, másrészt a pozsonyi Actionale Protocollum idevonatkozó kötetei használhatók.⁶⁶ Az ezekből a forrásokból nyerhető adatok azonban nem fedik le teljes mértékben a címben megjelölt korszakot. A Gabbuch csupán az ötvenes évekig közöl viszonylag folyamatos adatsorokat, az Actionale első kötete 1507-ig terjed, a második az 1539 és 1548 közötti évekből fennmaradt dokumentumokat foglalja magába. Továbbá az utóbbiból hiányzik az 1543. és az 1546. évi, illetve a harmadik kötetből az 1550. és az 1551. évi tisztújítás során megválasztott személyek névsora. A két forrás közül a Gabbuch esetében némi bizonytalansági tényezőt jelent,

kiváló információs bázissal szolgálnak a végrendeletek. A kötet erre vonatkozó részében az elit-re jellemző anyagi kultúrát illetően számos fontos adatot ismerhetünk meg. Ennek kapcsán két művet kell még megemlíteni: *Laszlovsky József: Social Stratification and Material Culture in 10th–14th Century Hungary* c. tanulmányában (In: *Alltag und materielle Kultur im mittelalterlichen Ungarn*. Szerk.: Kubinyi András – Laszlovsky József. Krems, 1991. *Medium Aevum Quotidianum* 22. 32–67. p.) a középkori magyar társadalom rétegződésének az anyagi kultúrára vonatkozó régészeti leletanyagban való tükröződését vizsgálja. *Klaniczay Gábor: Alltagsleben und Elite im Spätmittelalter. Zivilisierte und Barbare* c. munkájában (In: *Mensch und Objekt im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Leben-Alltag-Kultur*. Wien, 1990. *Veröffentlichungen des Instituts für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit*. Nr. 13. ÖAW Phil.-Hist. Klasse Bd. 568. 255–284. p.) pedig a középkori magyar társadalom vezető rétegének mindennapi életével foglalkozik.

⁶⁵ *Németh*, 2006. 12., 19–35. p.

⁶⁶ Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár (a továbbiakban: MOL MF) C489, illetve AMB 2 a 2.

hogy a kamarás által tett jelentéseket utólag — néha egy-két évi késéssel — vezették be, így a részt vevő tisztviselők felsorolásában előfordulhat tévedés. Az Actionale adatai már sokkal megbízhatóbbak, mivel a belső tanács tagjai az adott hivatali év első bejegyzéseként szerepelnek.

Azokban az években, amelyekben mindkét fent említett dokumentumból hiányoznak a kérdéses adatsorok, többek között a végrendeletek szolgálhatnak kiegészítő információkkal, mivel a testamentumok végén viszonylag gyakran szerepelnek tanúként magas rangú tisztviselők.⁶⁷ Az eddig felsorolt források mellett — korlátozott mértékben — használhatók még a méltóságsorok pontosításához a kamarai számadáskönyvek (Kammerbücher), a Tilalmi Könyv, illetve a Magyar Országos Levéltárban mikrofilmen megtalálható pozsonyi okleveles anyag. A forrásokból nyert információs bázis alapján megállapítható, hogy az említett szempontok szerint elhatárolt csoport egy szűk réteget képviselt, azaz a városi vezetést egy mintegy 25-30 családból álló politikai elit tartotta a kezében, amelynek tagjai között cserélődtek a legjelentősebb tisztségek.

Az értelmiségi elit kapcsán kiemelhető, hogy a városi társadalomnak szintén egy nagyon szűk körére volt jellemző, hogy fő megélhetési forrása szellemi tevékenységből származott. Az 1529 és 1557 közötti időszakban született végrendeleteket tartalmazó Protocollum Testamentorum második kötetéből kiderül, hogy a 391 örökhagyónak mindössze 4,6%-a (18 végrendelkező) sorolható ebbe a csoportba. Ezen belül, még ha kis mértékben is, de tovább szűkül azoknak a köre, akik valóban az értelmiségi elit rétegéhez tartoztak, azaz valószínűleg hosszabb-rövidebb ideig látogatták valamelyik egyetemet és/vagy magasabb rangú városi, vagy egyéb adminisztratív funkciót láttak el. A vagyoni szempont alapján elkülönített felső réteggel történő összehasonlítás során pedig egyértelműen látszik, hogy az értelmiségi elit tagjai kivétel nélkül a vagyoni felső réteg körébe tartoztak.⁶⁸

Láthatjuk tehát, hogy az eddig tárgyalt két megközelítés alapján a végrendelkező polgároknak viszonylag szűk körét lehet elitként definiálni. A politikai elit vizsgálatánál mindenképpen érdemes figyelembe venni a vagyoni rétegződés szempontjából elkülöníthető csoportosítást is. Utóbbi elvégzéséhez elsődlegesen a po-

67 A XVI. századi pozsonyi végrendeleteknek ilyen célú használhatósága sajnos csak kiegészítő jellegű lehet. Ebben a tekintetben nem oszthatjuk H. Németh Istvánnak azt az optimista véleményét, miszerint a testamentumok végén „biztosan” szerepel egy-két tanácsos neve. *Németh, 2006. 18. p.*

68 A polgárságnak ezen csoportja inkább abból a szempontból érdemel kiemelt figyelmet, hogy éppen korszakunkra csik az a folyamat, amelynek során fokozatosan növekszik a város életében játszott szerepe, s ezzel együtt erősödnek a közösségen belüli pozíciói.

zsonyi *Protocollum Testamentorum* második kötete (1529–1557) szolgáltat információs bázissal.⁶⁹ A kötet 388 testamentumot tartalmaz. Az ezekhez a végrendeletekhez tartozó 391 testálót két csoportra osztottam annak alapján, hogy mekkora vagyonról rendelkeztek. A felső réteg elhatárolásánál az ingatlanról és az ékszerekről tett rendelkezések, ill. a pénzhagyatékok játszották a legfontosabb szerepet. A Végrendeleti Könyv információi mellett bevontam az elemzésbe az 1542/43-as pozsonyi adójegyzék és az 1538–1566 közötti pozsonyi Tiltáskönyv idevonatkozó adatait is. Mindezek alapján elkülönítettem egy 106 főből álló vagyoni elitet (27,1%), a fennmaradó 285 örökhagyó csoportját (72,9%) a városi középréteghez tartozónak vélhetjük, hiszen általánosan elfogadott, hogy a korszakban a városi polgárság közép- és felső rétegének képviselői tettek írásban végrendeletet. A politikai elit vizsgálatát kiterjesztettem az 1495–1560 közötti időszakra. Ebből következően annál a néhány személynél, aki a kérdéses időszakban részt vett a városvezetés munkájában, illetve testamentumát az első Végrendeleti Könyv tartalmazza, szintén el tudtam végezni a vagyoni helyzet alapján történő besorolást.⁷⁰

69 A szerző 2007 áprilisában védte meg PhD disszertációját, amelynek fő témája a fent említett végrendeleti anyag és a korszakból fennmaradt további források információi alapján definiálható vagyoni elit és középréteg vizsgálata.

70 Az első Végrendeleti Könyv (AMB 4 n 1) testamentumait — a Pozsony Városi Levéltár határozatlan időre történt bezárása miatt — jelenleg „csak” mikrofilmes anyagból ismerhetjük meg. (MOL MF C 9.) A forrástípus jelentősége, hogy bár a végrendeletek lejegyzése és a végrehajtásuk feletti felügyelet a városi adminisztrációhoz köthető, mégis létrejött nem közvetlenül a városi adminisztráció tevékenységének eredménye, hanem a forrás olyan, a polgárok által lejegyeztetett dokumentumként értékelhető, amelyből viszonylag átfogó képet kaphatunk arról, hogy maguk a végrendelező polgárok hogyan nyilatkoztak vagyoni helyzetükről, családi, lokális és városon kívüli kapcsolataikról.

A vagyoni helyzet megállapításánál mindenképp számolni kell a forrástípushoz kötődő — szokásjogi és egyéb körülményekből adódó — bizonytalansági tényezőkkel. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy a teljes vagyonról általában nem kapunk részletes adatokat. A törvényes főörökösré hagyott javakról a végrendelezőnek nem kellett külön megemlékeznie. Valószínű, hogy a hátrahagyott vagyonnak ezen kívül is voltak még más részei, amelyekről a testamentum megalkotásakor nem tettek említést. Szerencsére éppen a tekintélyes vagyonnal rendelkező polgároknál volt elterjedtebb az a gyakorlat, hogy az „automatikusan” a főörökösré szálló vagyonrészt is részletesen tárgyalták. Mindezt éppen a vagyon nagysága indokolta, hiszen pontosan körül kellett például határolni azt a vagyonrészt is, amelyre az oldalági rokonság nem jelenthette be igényét. Az említett bizonytalansági tényezők figyelembe vételével, de meg kell kísérelnem a vagyoni elit elválasztását a középrétegtől. Mindhárom témakörben (ingatlanok, ékszerek, pénzhagyatékok) három-három kategóriát állítottam föl. Az első kategóriába a rendelkezések azon csoportja tartozik, amely alapján a végrendelező nagy biztonsággal a vagyoni elithez sorolható csupán az egyik témakör figyelembevételével is. A második kategória a rendelkezések azt a mennyiségét jelöli, amelynek alapján feltételezhető, hogy a testálót

III. „Potentes”. A politikai elit Pozsonyban

Amint azt az egyes eliteszoportok elhatárolásának kérdésénél már említettem, ebben az esetben egy, a vagyoni elitnél szűkebb köről van szó. A politikai elit definíálásánál némileg egyszerűbb helyzetben voltam, hiszen csak azt kellett megvizsgálni, hogy kik viseltek vezető tisztséget. Az viszont kérdésként merül fel, hogy pontosan mely tisztségek sorolhatók ebbe a körbe, illetve hogy milyen időhatárokat szabjunk meg a vizsgálat keretéül. Tudjuk, hogy a legfőbb döntéshozó szerv, a belső tanács (másképp esküdt polgárok) létszáma már a XIII. század végén tizenkettőben rögzült. A XV. század első évtizedeiben huszonnégyre emelkedett a tanácsban részt vevő esküdték száma, majd a század második felében visszaállt az eredeti tizenkét fő.⁷¹ A XVI. század folyamán már nem változott a létszám. A belső tanács munkáját segítette — és egyben ellenőrizte is — a külső tanács, amely kezdetben huszonnégy választott polgárból állt, majd a XV. század közepén ez a szám kiegészült hatvanra. A külső tanács tagjai (Genante, másképp választott polgár) ki-

az elthez tartozik, azonban az információ önmagában még nem tekinthető mérvadónak és valamely más területről, vagy más forrásból (leginkább a korszakból fennmaradt adójegyzékből) megerősítésre szorul. A harmadik kategória az ingatlanról, értéktárgyakról, vagy pénzről tett rendelkezések azon (legnagyobb) csoportját jelöli, amelynek alapján egyértelmű, hogy a végrendelező nem sorolható az elthez.

- 71 Magyarországi analógiaként Kolozsvár említhető, ahol 1405-től kezdve a városi közösség választotta a tizenkét esküdtet, ezután a város öregjével és birtokosaival megválasztotta a bírót. Kiss András: Más források – más értelmezések. Marosvásárhely, 2003. (Erdély emlékeztető) 163. p. (A továbbiakban: Kiss, 2003.) A jelentősebb magyarországi mezővárosokban is leginkább bíróból és 12 esküdtből állt a várost irányító önkormányzati szerv (Bácskai, 1971. 12. p.). Bár a mezővárosi önkormányzat hatásköre korlátozottabb volt, mint a szabad királyi városoké, mégis néhány mezőváros elérte, hogy lakói szinte a királyi városi polgárság jogaihoz mérhető szinten élvezzék az önkormányzati szabadságot (Uo. 9. p.). Többek között ebből a szempontból is megalapozottnak tekinthető a fenti analógia.

A német városokban is a tizenkét fős irányító szerv volt a legelterjedtebb forma. Néhány városban (pl. Basel, Straßburg, Augsburg) nem határozták meg szigorúan, hogy hány fős legyen a tanács, annak létszáma időről-időre változott. A tizenkettes létszám mellett pedig gyakori volt még a huszonnégy- és a harminckét- és a harminchat fős grémium is. Isenmann, 1988. 134. p. Augsburghoz ld. még Rogge, 1994. 244. p., 258–259. p., 266–267. p.

Bécsben a városi közigazgatás feje a polgármester volt, akit a belső tanács segített munkájában. Utóbbi 1500 körül még 18 főből állt. Az 1526-os Stadtordnung első nagyobb egysége a városvezetés több kérdésével is foglalkozott, ennek keretében a belső tanács létszámát tizenkettőre szálaltotta le. Pauser, Josef: Verfassung und Verwaltung der Stadt Wien. In: Wien. Geschichte einer Stadt. Bd 2: Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert). Szerk.: Karl Vocelka – Anita Traninger. A 2. kötetet szerk.: Peter Csenedes – Ferdinand Oppl. Wien–Köln–Weimar, 2003. 47–90. p. hiv. hely: 48. p. és 53–54. p. (A továbbiakban: Pauser, 2003.).

sebb jelentőségű feladatokat (pl. küldöttség, számadások ellenőrzése, végrendeletek hitelesítése, stb.) láttak el.⁷² Király és Ortway véleménye eltér abban a tekintetben, hogy játszott-e szerepet a külső tanács az esküdtek megválasztásában. Utóbbi szerint a külső tanács választotta a bírót, a polgármestert és a többi esküdtet.⁷³ Ezzel szemben Király azon az állásponton van, hogy a városi polgárok közössége (Gemain) választotta a legmagasabb tisztviselőket a Ferences-kolostor, vagy a Városháza előtti téren.⁷⁴ Inkább az Ortway által képviselt álláspontnak kell igazat adnunk. Bár a tárgyalt időszakból nem rendelkezünk erre vonatkozó konkrét pozsonyi információval, az viszont H. Németh István kutatásainak köszönhetően ismert, hogy a XVII. század végi Nagyszombat tisztújítási módszerét — a kamara által küldött biztosok javaslatára — az uralkodó pozsonyi mintára szabályozta. Ennek értelmében pedig a belső tanács tagjait a 60 fős külső tanács választotta meg, utóbbit pedig a polgárjoggal rendelkezők teljes közössége.⁷⁵

72 Király, 1894. 87–88. p.; Ortway Tivadar: Pozsony város története. II. k. 2. r. Pozsony, 1898. 27–31. p. (A továbbiakban: PVT II/2). A késő középkori városi élet differenciálódása — többek között — a normatív szabályozás egyre növekvő claprózódásában csapódott le. Ennek következményeként a tanács munkája és jogosítványai is egyre szélesebb területet fogtak át. A külső tanácsok felállítására általános tendencia volt a német városokban is a XIII. és főként a XIV. század folyamán. Tehetős és tekintélyes polgárok szélesebb köre képezte ezeknek a szervezeteknek a személyi hátterét, s politikai síkon legtöbbször a gazdaságilag ebben az időszakban megerősödő és leginkább a céhes kézművesek közül rekrutálódó középréteg képviselőinek biztosított beleszólási lehetőséget a város közügyeibe (Isenmann, 1988. 134–136. p.). Kiss a kolozsvári külső tanács szerepét ugyancsak egyfajta kontrolláló funkcióként értékeli. Itt 1441-től van adatunk egy hatvantagegú testület fennállításáról, amelyből később — az 1458-as „unió” rendelkezése értelmében — kialakul a „százférfiak” intézménye (Kiss, 2003. 163–164. p.). A belső tanács ellenőrzésének szándéka azonban nyilván nagyban csorbult, hiszen egészen 1568-ig a tanács választotta meg a százférfiakat, csak 1568-tól bízták ezt a procedúrát a magyar, illetve a szász közösségre. Kiss, 2003. 171. p.

Groebner szerint a nürnbergi külső tanács szerepe elsősorban reprezentatív jellegű volt, s feladata is csak abban merült ki, hogy a belső tanácsnokok formális választásának eredményét, illetve a belső tanács fontosabb döntéseit megerősítse (Groebner, 1994. 279–280. p.). Augsburg politikai viszonyait elemezve Rogge — Isenmann véleményéhez közelítve — a reprezentációs funkción túl fontosnak tartja kiemelni, hogy a külső tanács egyben felemelkedési lehetőségként is jelentkezett a középréteg tagjai számára (Rogge, 1996. 235. p.). Bécsben hasonló volt a helyzet, ugyanis míg a belső tanács tagság el volt zárva a kézművesek elől, addig a 76 fős külső tanácsnak mintegy fele már a kézművesek közül került ki (Pauser, 2003. 53. p.). Utóbbi városban már 1365-től van tudomásunk a negyventageg külső tanács létezéséről. Kiss, 2003. 163. p.

73 PVT II/2 31. p.

74 Király, 1894. 68. p.

75 Németh, 2006. 9. p.

Mindebből azonban még hiba lenne azt feltételezni, hogy a városi középréteg a külső tanácson keresztül hathatós ellenőrző funkciót gyakorolhatott volna a belső tanács által megtestesített mindenkori politikai elit felett. Később még részletesen tárgyalni fogjuk, hogy általános jelenség volt, hogy a belső tanácsban több éven át részt vevő befolyásos személyek — főleg pályájuk elején, illetve életük utolsó éveiben — a külső tanácsban jutottak szerephez, ezáltal nyilván annak a szűk csoportnak az érdekeit erősítve, amely a politikai eliten belül is a felső réteget képezte. A pozsonyi külső tanácsnak tehát inkább csak formálisan volt befolyása a bíró, a polgármester, valamint a belső tanácsnokok megválasztására, s a városvezetésen belüli fluktuációt tulajdonképpen csak az elvi szabályozás síkján biztosította az említett eljárás, gyakorlatilag a feltörekvő középrétegnek ilyen értelemben nem volt érdemi befolyása az eseményekre.

Elemzésemben a pozsonyi politikai elithez való tartozás alapkritériumának azt tekintettem, ha valaki legalább egy évre bekerült a belső tanácsba. Némileg problémát okoz azok besorolása, akik egy-két évig kamarásként tevékenykedtek, de azon kívül egyszer sem voltak esküdt polgárok. Összesen tíz ilyen személyt ismerünk. Ezek közül heten feltűnnek a választott polgárok (azaz a külső tanács tagjai) között is — egy személy kivételével több éven át. Ennél a hét polgárnál a külső tanácsi tagság erősített meg abban, hogy őket is a politikai elithez kell sorolnom. Három olyan kamarást ismerünk a negyvenes-ötvenes évekből, akiket még a külső tanács tagjai között sem említenek. Esetükben az a tény játszott mérvadó szerepet, hogy éppen a negyvenes évektől tapasztalható, hogy az addigiakkal ellentétben már nem a Genanten felsorolásánál, hanem az esküdt polgárok között említik a kamarást, ami az egyébként is fontos tisztség presztízs-emelkedéséről tanúskodik.⁷⁶

A vizsgálat időbeli kereteinek meghatározása nyilvánvalóan szubjektív gondolatmenetet követ. Egyértelmű, hogy a tisztségek viselőit nem lett volna elég csak a vagyoni elit elhatárolásának elsődleges forrásául szolgáló második Végrendeleti Könyv adta intervallumon belül vizsgálni, szélesebb kereteket kellett alapul vennem. A kezdő év kiválasztása „önkényesebb”. A vizsgálat kezdő dátumaként az

⁷⁶ A kamarások más városokban is jelentős szerepet játszottak a gazdasági életben, s ennek köszönhetően a közösség politikai elitjében is. Bécsben a főkamrás (Oberkämmerer) tagja volt a belső tanácsnak (a város pénzügyeinck egyre nagyobb mértékű differenciálódása miatt 1485-ben létrehozták az alkamarási tisztséget, utóbbi személy nem volt tagja a Stadtratnak). Az Oberkämmerer tanácsi tagsága éppen azzal magyarázható, hogy tisztsége kiemelt fontossággal bírt a városvezetésen belül, illetve a főkamrás napi kapcsolatban állt a polgármesterrel. *Pauser*; 2003. 65. p.

1497/98-as hivatali évet jelöltem meg.⁷⁷ Ez az első év, amelyben az egyik legfelső pozícióban (polgármester) találunk olyan személyt, akinek a politikai eliten belül meghatározó szerepe volt a XVI. század első három évtizedében. Végrendeletét elsőként jegyezték be a *Protocollum Testamentorum*nak 1529-ben megnyitott második kötetébe. Az illető tekintélyes személy Pozsony egyik legtekintélyesebb családjának akkori feje: Wolfgang Vorster. A kezdő dátum kiválasztását indokolhatja még, hogy — amint azt korábban már említettem — a XV. században több strukturális változás történt a városvezetés hierarchiáján belül, amelyek eredményként csak a század második felére rögzültek — a kora újkorra jellemző — létszámok.

A politikai elit vizsgálatának időintervallumát lezáró dátum 1560/61. Utóbbi döntés azzal indokolható, hogy az ötvenes évek közepe felé érezhető egy kezdődő generációváltás a vezető rétegen belül. Új személyek jelennek meg, s egyre inkább átveszik a „kiöregedő”, vagy pontosabban fogalmazva „kihaló” nemzedék tisztségeit. Az 1560/61-es év még az utolsó, amikor a „régí” generáció képviselői töltik be a bírói és a polgármesteri címet is. A teljes váltás tulajdonképpen 1566/67-re megy végbe, ekkor már mindkét említett poszt az „újak” kezében van. A záró dátumot indokolja még — némileg opportunista módon — a forráshiány is, ugyanis az 1561–63, illetve az 1564–66 közötti 2-2 évből nem ismerjük a méltóságsorokat.⁷⁸ A társadalomtörténeti elemzések szinte egyhangúlag elfogadják, hogy mintegy 30-35 év volt szükséges ahhoz, hogy egy generációs váltás során teljesen kicserélődjön egy XVI. századi város lakossága.⁷⁹ Így módon a vizsgált 64 év nagyjából két generációt ölel föl, amely elégséges keretet biztosít arra, hogy kellő mélységben vizsgálni tudjuk a politikai eliten belüli fluktuációt, illetve a további felmerülő kérdéseket.

A konkrét elemzés előtt ki kell még térnem arra, hogy mely források szolgáltak a méltóságsorok felállításának alapjául. A korszak első felének vizsgálatához leginkább az ún. Gabbuch volt segítségemre.⁸⁰ Ebben a városkönyvben azok a jelentések olvashatók, amelyeket a kamarás tett a polgármesternek. A kamarás hivatali évére vonatkozó kiadások és bevételek összesített egyenlegét a bíró, illetve néhány esküdt és választott polgár jelenlétében mutatták be. Ezen adatsorok segítségével

77 A tisztségviselők választása Szent György napján zajlott le ünnepélyes keretek között. Így egy hivatali év (általában) április 24-től a következő év hasonló időpontjáig tartott.

78 Ezekből az évekből sajnos már a végrendeletek sem álltak rendelkezésemre a hiánynak legalább részleges pótlásához. Ehhez a jövőben a *Protocollum Testamentorum* harmadik kötetének idevonatkozó végrendeleteit kell majd részletesen megvizsgálni.

79 *Granasztói*, 1982. 618. p. Baur szintén elfogadja a 30-35 éves periódust egy generációra vonatkoztatva. *Baur*, 1989. 115. p.

80 MOL MF C489.

viszonylag jól rekonstruálható a belső tanács összetétele. Sajnos a Gabbuch nem folyamatos, így a felhasználható információkat több évben más források bevonásával kellett kiegészíteni. További bizonytalansági tényezőt jelent, hogy a kamarás által tett jelentéseket utólag — néha egy-két évi késéssel — jegyezték be, így a jelenlévő tisztviselők felsorolásában előfordulhat tévedés.

Az Actionale adatai már sokkal megbízhatóbbak, mivel minden év elején kiemelve feljegyezték, hogy kit választottak meg Szent György napján bírónak, polgármesterek, esküdtnek, illetve városkapitánynak. Utóbbit mindig az esküdtek között említik, így ezzel a tisztséggel — időnként — tulajdonképpen tizenháromra emelkedik a belső tanács tagjainak a száma, egyelőre a kamarás nélkül. Az Actionale Protocolum második kötete 1539-ben „indul”. Sajnos a kötetben szereplő méltóságsorok nem teljesek, így — amint azt már korábban is érintettem — 1543-ban, 1546-ban, 1550-ben és 1551-ben nem vezették be a tisztségviselők nevét.

A Végrendeleti Könyv első és második kötete csak korlátozott mértékben volt alkalmas arra, hogy pótolni tudjam a Gabbuch és az Actionale hiányosságait. Így sajnos nem minden évből ismerjük az összes kérdéses tisztségviselő nevét, sőt van olyan év is, amelyből egyetlen esküdtet sem sikerült azonosítani.⁸¹ Végül meg kell még említenem olyan „elszört” információkat, amelyek a kamarai számadáskönyvekben (Kammerbücher), az 1538–1566 közötti Tilalmi Könyvben, illetve a Magyar Országos Levéltárban mikrofilmen megtalálható pozsonyi okleveles anyagban lelhetők fel. Bár ezeknek az információknak a felkutatása nyilván lényegesen hosszabb időt és több energiát vett igénybe, mint a fent említett — többé-kevésbé összefüggő adatsorokat képező — forráscsoportok átvizsgálása, mégis számos fontos hiánypótló információt tudtam ezen anyagok által beépíteni a felállítandó méltóságsorokba.

Összességében tehát kijelenthető, hogy az itt felsorolt források adatsorai jól elemezhető metszetként szolgálnak ahhoz, hogy átfogó képet nyerjünk a pozsonyi politikai elitről a XV–XVI. század fordulójának, illetve a XVI. század első két harmadának időszakából. Az említett forráscsoportok felhasználásával a vizsgált 64 éven belül négy, illetve két esetben nem tudtam megállapítani, hogy ki volt a polgármester, illetve a bíró. Összesen 498 további belső tanácstagot sikerült azonosítani, azaz a 62 bírói és 60 polgármesteri címmel együtt 620 esetben ismerjük a belső tanács tagjainak a nevét.

A politikai elit összetétele kapcsán több tényezőt is vizsgálnunk kell. Előljáróban annyi máris kijelenthető, hogy bár az évenkénti választás – elvben – a fluktuá-

⁸¹ Azokhoz az 1529 előtti évekhez, amelyekből a források nem szolgáltattak megfelelő adatokkal, korlátozott mértékben még az Ortway által írt pozsonyi várostörténet harmadik kötete használható. *Ortway Tivadar: Pozsony város története*. III. k. Pozsony, 1894.

ciót volt hivatva biztosítani, a tisztségviselők cserélődése csak nagyon kis mértékben valósult meg. Ehelyett sokkal inkább egy olyan tendenciáról beszélhetünk, melynek során egy szűk réteg kisajátította magának a legmagasabb posztokat, s a vezető személyiségek cserélődése valójában csak a politikai eliten belüli kontinuitás fényében vizsgálható.⁸²

Az elemzés árnyaltabbá tehető, ha megkülönböztetjük a folytonosság egyes fajtaíait. Eszerint vizsgálható személyi- családi- és csoportkontinuitás. A folytonosság vizsgálatához általánosságban megállapítható, hogy az említett 620 tisztség a 64 éven belül mindössze 88 személyhez köthető. Némileg nagyobb a fluktuáció, ha

82 Közismert tény, hogy a korabeli városokban szinte kivétel nélkül hasonló állapotokkal számolhatunk. A délnémet kisváros, Hall polgársága is elfogadta a tisztségviselők újraválasztásának gyakorlatát, ennek lehetőségétől csak a magas életkor, rossz egészségi állapot, ritkábban hűtlen kezelés, vagy a tanács többi tagjával szembeni tiszteletlen viselkedés foszlhatta meg a korábbi tagokat (*Wunder*, 1980. 81. p.). Bécs 1517. évi privilégiumában kimondták, hogy ugyanazt a személyt polgármesterré csak három év szünet után lehet újra megválasztani. 1561-ben ezt két évre mérsékeltek (*Pauser*, 2003. 56. p.). A kontinuitásnak a hallgatóságos elfogadottságán túl találunk olyan eseteket is, amikor a folytonosságot a választási procedúra átalakításával is támogatták. Nürnberg példája említhető, ahol a leköszönő belső tanács két tagja, illetve a külső tanács három tagja alkotott minden évben egyfajta választási bizottságot, s ténykedésük — ha kimondatlanul is — azt a célt szolgálta, hogy az aktuális politikai elit tagjait „benntartsák” a vezetcsben (*Iseemann*, 1988. 134. p.). A belső tanács tagok megválasztásánál a nürnbergihez hasonló eljárásról tudósítanak Höxter forrásai is, itt a választási grémiumnak a kereskedőtársaságok és kisebb részben a céhek által delegált tagok csak olyan jelöltek közül választhattak, akik vagy már „benn ültek” a tanácsban, vagy még nem voltak tanácsnokok, de a hivatalban lévő tanács tagok jelölték őket (*Rüthing*, 1986. 80–81. p.). Mindezekből nyilvánvaló, hogy tényleges választásról, esetleg modern értelemben vett választási „küzdelmekről” nem beszélhetünk, tulajdonképpen a város közép- és még inkább alsó rétege inkább csak követte a politikai eseményeket, a vezetők kiválasztásába valódi beleszólásuk csak igen korlátozott, áttételes formában lehetett.

A vezető tisztségeknek deklarált módon történő monopolizálására is ismerünk példát: az 1521. évi nürnbergi Tanzstatut-ban meghatározták, hogy mely nürnbergi családok tagjai táncolhatnak a Városházán rendezett ünnepségeken, sőt ezen a körön belül is még három szintet különítettek el aszerint, hogy az illető családok előkelőség tekintetében milyen sorrendben kapcsolódhatnak be a táncba. Ezzel tehát nem csak azon nemzetségek körét határozták el, akik részt vehetnek a tanácsban, hanem még azon a csoporton belül is rangsort állítottak föl (*Hirschmann*, 1968. 265. p.; *Groeber*, 1994. 286. p.). Hasonló példákra tekinthetők még az ún. „Stubenordnung”-ok más német városokból (pl. Ravensburg, Lindau, Rottweil). *Bátori*, 1975. 18. p.

A vezető csoport tehát a tisztségek kisajátítása révén bizonyos értelemben el is különült a teljes polgári közösségtől. A késő középkori kölni tanács ennek az elkülönülésnek egyfajta ideológiai hátterét is megfogalmazta: a közösség többi tagját összefoglalóan az „Unterhanen” kifejezéssel illették, s a politikai elit önmeghatározása szerint a tanácsot a polgárok fölötti atyai gondoskodás („Väterlich tragender vorsorh”) vezette. *Schwerhoff*, 1994. 206. p.

csak a bírói és a polgármesteri pozíciókat vizsgáljuk. Ennél a két pozíciónál 25 személy jut 122 tisztségre.⁸³

III. 1. Személyi kontinuitás

A személyi kontinuitás vizsgálatánál a fent említett 88 polgárt hat nagyobb csoportba osztottam aszerint, hogy hány éven át vettek részt a belső tanács munkájában. Az első csoportba azok kerültek (összesen tizenkilencen), akik 0-2 évet töltöttek a tanácsban. Korábban említettem, hogy tíz olyan személyt is besoroltam a politikai elitbe, akik csak kamarásként, esetleg emellett még a külső tanács tagjaként fordulnak elő a forrásokban. Arról is esett szó, hogy ezeknek a polgároknak a hivatali idejük többségében a vizsgált időszak második felére esett. A belső tanácsban belüli fluktuáció szempontjából érdekesebb számunkra azoknak a csoportja, akik 1-2 éven át voltak tagjai a legfelső irányító szervnek. Ez a „csoport” kilenc főből áll. A kis létszámnál lényegesebb az a tényező, hogy ezeknek a személyeknek a hivatalviselési idejük egy kivételével a századforduló körüli évekre esik. Az 1510-es évek után tehát tulajdonképpen az az általános gyakorlat, hogy a politikai elit körébe emelkedő személyek — legtöbbször megszakításokkal — legalább három évben részt vesznek a belső tanács munkájában. Ebből következően az is megállapítható, hogy a XVI. század elejétől, ha korlátozott mértékben is, de még zártabb lesz a városvezetést kezükben tartók köre.⁸⁴

Azon személyek között, akik legalább három hivatali évet töltöttek el esküdt polgárként, már nem mutatkozik ilyen pregnáns időbeli súlyponteltolódás, sőt megállapítható, hogy a további csoportok általában egyenletes eloszlást mutatnak abban a tekintetben, hogy az ide tartozó polgárok mikor kezdték pályafutásukat. A politikai elit egyfajta „alsó-középrétegeként” értékeltem azoknak a csoportját, akik 3-5 évet töltöttek el a belső tanácsban. A közel kilencven személynek ez a legnagyobb része, összesen 24 fő sorolható ide. A következő nagyobb csoportot azok képezik, akik 6-9 évig voltak hivatalban, összesen 17 személyre illik ez a jellemző.

Később látni fogjuk, hogy a belső tanácsban eltöltött évek száma átlagosan 7,8–8,8 között mozog, attól függően, hogy a csak kamarási (és választott polgári)

⁸³ A tisztségek évenkénti eloszlásához segédletként ld. a Melléklet 1/1., 1/2., 1/3. sz. archontológiai tábláit, illetve a személyenkénti hivatali pályákhoz ugyanott az 1/4. archontológiai táblát.

⁸⁴ A vezető réteg hasonló bezárkózásáról tudósítanak a századforduló körüli időszakból még olyan nagyobb városok, mint München, Nürnberg, vagy Augsburg belső viszonyai is. *Schattenhofer*, 1975. 890. p.

tisztséget ellátókat beleszámítjuk-e az átlag kalkulálásába. Ebből következően a tíz, belső tanácsosként eltöltött évet tekintettem besorolási kritériumnak annál a csoportnál, amely már a politikai eliten belül is kiemelkedő szerepet képvisel.⁸⁵ Ezek közül 14 esküdt 10-15 évig viselte címét. Fontos megfigyelés, hogy ezen a 14 fős körön belül hét személynek a hivatali évei a vizsgált korszak második felére esnek, ezen belül pedig hat fő a negyvenes években kezdte pályafutását. Az első csoport kapcsán említett bezárkózás, tehát kisebb mértékben a század közepén is tovább folytatódott.⁸⁶ A hivatali évek számának emelkedésével a személyek köre is szűkül. Ennek megfelelően már csak kilenc olyan polgárt ismerünk, akiket 16-19 éven át beválasztottak a belső tanácsba. A hivatali pályák kezdő időpontját vizsgálva ennél a csoportnál megintcsak egyenletes időbeli eloszlásról beszélhetünk. Érdekes még előljáróban megjegyezni, hogy ebben, illetve a 20 fölötti hivatali évvel „büszkélkedők” körében már többségében olyanokat találunk, akit végrendelete, vagy közeli rokonának testamentuma alapján a vagyoni elithez soroltam.

Húsz fölötti hivatali évvel már csak öt személyt ismerünk. Ezeket a hosszú hivatali pályákat érdemes kicsit közelebbről is megvizsgálni (a jobb követhetőség érdekében az egyéni pályákhoz ld. Melléklet, 1/4. sz. archontológiai táblát). Valt Preuss összesen 23 évet töltött el a belső tanácsban. Először 1514-ben tűnik föl, két éven át kamarásként dolgozik, 1518-ban választott polgár, majd 1519 és 1523 között három alkalommal bekerül a belső tanácsba. Utána viszont a húszas évek fennmaradó részében csak a külső tanács tagjaként tevékenykedik. 1531 és 1554 között visszakérül a legfelsőbb döntéshozó szervbe: kisebb megszakításokkal legalább húsz éven át tagja a belső tanácsnak, ezen belül 1534–36 között polgármester. Az utolsó években (1554–1560) viszont már megint csak választott polgárként említik.⁸⁷

⁸⁵ Más megközelítés szerint a belső tanács tagjai között azon személyeket is ki lehet emelni, akik nagyobb politikai aktivitást fejtettek ki az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a diplomácia, vagy a katonai ügyek terén (*Kurmann*, 1976. 12. p.). Sajnos az általam vizsgált források nem tudósítanak ilyen széles körű tevékenységről.

⁸⁶ Hasonló tendencia érvényesült a század folyamán számos német városban is, így például Freibergben, Chemnitzben, Zerbstben, Hallóban, Magdeburgban vagy Plauenben (*Kramm*, 1968. 136. p.). A XVI. századi Köln hatalmi viszonyai is hasonló képet mutatnak: bár a normatív szabályozás két éves szünetet rendelt el minden hivatalban töltött év után, mégis „valódi” választásra, azaz új személynek a politikai vezető rétegbe történő beemelésére a XVI. században már csak haláleset, vagy egy tanácstagnak valamilyen különös indokkal történő visszahívása esetén került sor. *Schwerhoff*, 1994. 207. p.

⁸⁷ Preuss feltűnően hosszú pályát futott be, első tisztségétől az utolsóig nem kevesebb, mint 55 év telik el. Ld. Melléklet, 1/4. sz. archontológiai táblát. Felmerülhet a gyanú, hogy esetleg két külön személyről van szó. Tisztségét az első években szinte megszakítás nélkül, emelkedő rangsорт követve tölti be, itt tehát valószínűleg egy személyről van szó. Az ötvenes évek külső

Ugyancsak 23 éven át volt tagja a belső tanácsnak Sebastian Schmid. Nála nem ismerjük politikai pályája előtörténetét, 1530-ból arról értesülünk, hogy már esküdt tanácsos, 1536–38 között városkapitányként tevékenykedett, majd 1538–1554 között legalább 14 alkalommal választják be a belső tanácsba. 1554–1560 között egy-egy évben tűnik még föl választott, illetve esküdt polgárként. Összesen 24-szer volt belső tanácsos az egyik legjelentősebb pozsonyi család tagja: Wolfgang Vorster. 1495-ben választott polgárként említik, majd 1497-ben már „rögtön” polgármesteri címet visel. 1500 és 1511 között a bírói, a polgármesteri és az esküdt tanácsosi címet „váltogatja”, a tízes években négy alkalommal a belső, két évben pedig a külső tanács tagja. 1519-től egyhuzamban négy éven keresztül bíró, majd a húszas években még legalább három alkalommal a belső tanács tagja, végül 1528/29-ben újra — és egyben utoljára — bíróként áll a városvezetés élén.⁸⁸ Vorsterhez hasonlóan Michel Klee is az egyik legjelentősebb pozsonyi család tagja. A húszas évek elején kamarás, az évtized közepén már esküdt tanácsos.⁸⁹ Pályája 1530-tól vesz nagy lendületet, ekkor választják először polgármesterré, utána öt éven át bíróként tevékenykedik, majd három éven át esküdt polgár. A negyvenes években két alkalommal polgármester, egy évben pedig bíró, végül pályája — és élete — végén, 1544–58 között legalább 12 évben esküdt tanácsos. Utolsónak Jacob Körblert kell még említenünk, aki a vizsgált személyek közül a leghosszabb időt, — megszakításokkal — nem kevesebb, mint 31 évet töltött el a belső tanácsban (ezen kívül két évben volt kamarás). Preussához és Kleehez hasonlóan ő is először kamarásként került a látókörmbe még a század első éveiben. 1510 és 1523

tanácsosi pozíciója már inkább elképzelhető lenne, hogy más személyre vonatkozik, mindenestre más forrásból nem ismerünk olyan információt, amely ezt támasztaná alá, ezért abból kell kiindulnunk, hogy egy személy futotta be ezt a hosszú hivatali- és egyben életpályát.

⁸⁸ Saját, 1529. évi végrendelete is még bíróként említi. Ez volt utolsó tisztsége, még ebben az évben meghalt. Erre utal, hogy 1530-ban már nem találkozunk vele a méltóságsorban, illetve a Krisztus Teste céh 1529. évi taglistáján áthúzva szerepel neve, ami ugyancsak megerősíti feltételezésünket. MOL MF C1430 p. 25.

⁸⁹ Kamarási tisztsége az 1520/21-es hivatali évben még kérdéses, 1521-ből viszont már egyértelmű információval rendelkezünk arról, hogy a kérdéses év szeptemberében már ő látta el ezt a hivatalt. MOL MF C56 5341., 5441. Ugyancsak a család jelentőségét mutatja, hogy Martin Klee halála után özvegyénck az oklevél anyagban fennmaradt egy 1544. évi panaszlevél, amelyet egyenesen az uralkodóhoz írt abban az ügyben, hogy férje halála után a neki járó vagyonrészre az elhunyt rokonai tiltást tettek, így az özvegy nem jut hozzá az őt megillető vagyonhoz. Hivatkozik levelében egy korábbi szerződésre, amelyben férje rokonaival rögzítették a neki járó öröksézt, amely jelentős, nem kevesebb mint 5000 guldent tesz ki. Az udvarnak még ugyanabban az évben kelt válasza az özvegynek ad igazat. MOL MF C338 3159/b.

között legalább 12 alkalommal tagja a belső tanácsnak, s 1524-től valószínűleg hat éven át ő látja el a polgármesteri teendőket, majd 1530 és 1538 között váltakozva bíró, polgármester illetve esküdt tanácsos. Utolsó bírói tisztsége (1537/38) után élete hátralévő éveiben — Kleehez hasonlóan esküdt tanácsosként tevékenykedik.

A belső tanácsban eltöltött évek számát még az átlagos időtartamot elemezve is érdemes megvizsgálni. Elemzésem időbeli keretét kis mértékben ki kellett terjesztenem, hiszen az említett 88 személynek 1497/98 előtt, illetve 1560/61 után is voltak tisztségei. Az elemzés alapjául szolgáló csoport viszont szűkül, hiszen — amint azt korábban már többször említettem — tíz olyan személyt is besoroltam az elitbe, akiknek a kamarási poszt volt a legmagasabb tisztségük. Mindennek tekintetében összességében 687 belső tanácsban eltöltött év jut 78 személyre. Ebből következően a belső tanácsban eltöltött évek száma átlagosan 8,80-as értéket mutat (ha az eredeti 88 fővel számolunk, akkor az átlag értéke alacsonyabb: 7,81). A politikai elitnek a kisebb csoportokra történő korábbi felosztása tehát úgy is értelmezhető, hogy az első két csoport az átlagon aluli értékekkel (0-2, illetve 3-5 év) az elit alsó, illetve alsó-középrétegét képezi 43 fővel. Utána elkülöníthető egy átlag körüli értékeket felmutató csoport (6-9 év) 17 fővel. Az eliten belüli felső-középréteggént definiálható a következő, 14 főt magába foglaló csoport (10-15 év), végül a vezető réteg legfelső szegmensét ugyancsak 14 személy alkotja 16 év fölötti hivatali idővel. A politikai elitnek a belső tanácsban eltöltött évek szerinti felosztása az alábbi táblázatban tekinthető át (a második oszlopban szereplő adatok segítségével egyben a városvezetésben részt vevő személyek vagyoni helyzetéről is képet kaphatunk):

III/1. sz. táblázat

Személyi kontinuitás a belső tanácsban eltöltött évek alapján

Név	Vagyon*	Évek száma	Időszak**
0–2 hivatali év, összesen: 19 fő			
Schuss kürsner, Wolfgang	n. a.	0	1510–1523
Raid pekh, Georg	elit	0	1527–1543
Tailnkäs, Michel	elit	0	1527–1536
Preuhofer, Jacob	n. a.	0	1534–1549
Grueber, Hans	elit	0	1539/1540
Gros goldschmid, Blasy	elit	0	1542–1551

Név	Vagyon*	Évek száma	Időszak**
Lausser, Hans	n. a.	0	1543–1545
Rauch, Sigmund	n. a.	0	1546–1551
Rurnschopf, Wentzel	rokon elit	0	1551–1561
Dremel, Thomas	rokon elit	0	1558–1560
Vechtnitzer, Wolfgang	n. a.	1	1496/97
Zeller, Thomas	n. a.	1	1496–1503
Zeller, Jacob	rokon elit	1	1499/1500
Metnnpek (/Metnpekh), Mert	n. a.	1	1505–1515
Lausser, Lienhart	n. a.	2	1491–1520
Baier (/Payr/Pair), Mathes	elit	2	1492–1502
Gailsam, Hans	n. a.	2	1506–1509
Marstaller, Steffan	n. a.	2	1511–1513
Maier, Ambros	n. a.	2	1526–1551
3–5 hivatali év, összesen: 24 fő			
Holtzer, Andre	n. a.	3	1495–1498
Klee, Hans	rokon elit	3	1510–1514
Schuman, Wolfgang	elit	3	1528–1547
Meichsner, Cristoff	elit	3	1529–1561
Vorster, Mert	elit	3	1537–1546
Pfintzinger, Cristoff	rokon elit	3	1552–1564
Loy, Lorentz	n. a.	3	1555–1564
Ofner, Mert	kr	3	1559–1564
Eysenreich, Peter	rokon elit	4	1491–1500
Schamberger, Jörg	n. a.	4	1499–1509
Fuchsl, Caspar	n. a.	4	1504–1520
Haymer, Steffan	n. a.	4	1505–1518
Hueter, Steffan	n. a.	4	1505–1514

Név	Vagyon*	Évek száma	Időszak**
Kaiser, Hans	kr	4	1506–1537
Dorffner, Wolfgang	elit	4	1535–1551
Pockh, Valt	elit	4	1545–1550
Khien, Jacob	n. a.	4	1553–1564
Liechtenperger, Caspar	rokon kr	4	1557–1567
Piburger, Hans	kr (/rokon elit)	5	1493–1501
Schwertfeger, Hans	n. a.	5	1498–1520
Stokhinger pek, Georg	n. a.	5	1506–1542
Baier (/Payr/Pair), Hans	kr	5	1525–1530
Kögl, Wolfgang	rokon elit	5	1554–1572
Gruebmlner, Georg	rokon elit	5	1556–1568
6–9 hivatali év, összesen: 17 fő			
Knoll, Wolfgang	n. a.	6	1488–1500
Ecker riemer, Georg	elit	6	1502–1530
Hakowitz, Andre	elit	6	1521–1537
Pfaffstetter, Steffan	elit	6	1524–1542
Heuteur, Jacob	elit	7	1494–1508
Rutenstock, Wolfgang	elit	7	1516–1540
Maier, Augustin	rokon kr	7	1526–1541
Kreuzer, Peter	elit	8	1491–1501
Welser (/Frawenmarckher), Niclas	elit	8	1491–1507
Meichsner, Michel	rokon elit	8	1503–1523
Voyt, Friedrich	elit	8	1504–1520
Ecker, Peter	rokon elit	8	1553–1567
Luttenberger, Sigmund	n. a.	8	1554–1567
Rieder, Steffan	n. a.	9	1491–1501
Ödenpurger, Niclas	kr	9	1505–1533

Név	Vagyon*	Évek száma	Időszak**
Eysenreich, Sebastian	elit	9	1518–1549
Maurach, Steffan	kr	9	1540–1552
10–15 hivatali év, összesen: 14 fő			
Tailnkäs, Wolfgang	rokon elit	10	1491–1508
Zirkendorffer, Mert	elit	10	1541–1553
Partinger, Cristoff	rokon elit	10	1544–1558
Maurach, Hans	rokon kr	10	1548–1567
Rutenstock, Pangraz	elit	11	1501–1520
Sembler (/Semler), Mert	kr	11	1507–1530
Hainrich, Peter	n. a.	11	1517–1538
Kirchmair, Cristoff	n. a.	11	1524–1548
Aichinger kürsner, Hans	n. a.	12	1510–1528
Aichinger, Mert	n. a.	12	1549–1564
Hainrich, Caspar	rokon kr	12	1549–1567
Aigner, Jacob	elit	13	1494–1508
Dorner, Wolfgang	elit	15	1494–1522
Reichentaler, Thomas	n. a.	15	1542–1558
16–20 hivatali év, összesen: 9 fő			
Vischer, Michel	elit	16	1516–1537
Vischer, Hans	rokon elit	16	1544–1568
Lachenperger, Hans	rokon elit	17	1491–1518
Goldner, Sigmund	kr	18	1512–1533
Bernhaimer, Hans	rokon elit	18	1530–1548
Beham, Blasi	elit	18	1531–1550
Wirt (/Purkircher), Bartlme	n. a.	18	1538–1560
Leopold, Caspar	elit	19	1502–1524
Lang, Hans	n. a.	19	1540–1561

Név	Vagyon*	Évek száma	Időszak**
20 feletti hivatali év, összesen: 5 fő			
Preuss, Valt	n. a.	23	1514–1560
Schmid, Sebastian	n. a.	23	1530–1560
Vorster, Wolfgang	elit	24	1495–1528
Klee, Michel	elit	27	1520–1558
Körbler, Jacob	elit	31	1506–1546

* A vagyon helyzetéhez:

elit – az illető személy saját végrendelete alapján a vagyon elithez soroltatott;

kr – saját végrendelete alapján a középrétghez tartozik;

rokon elit, ill. rokon kr – közeli hozzátartozó (házastárs, testvér) végrendeletét ismerjük, amelyből közvetve tudunk következtetni a politikai elitben szereplő személy vagyon helyzetére.

** A hivatali időszak itt a kamarási és külső tanácsosi éveket együttesen értendő.

A belső tanácsban eltöltött idő osztályozása után vizsgálható még, hogy meg lehet-e határozni tipikusnak mondható hivatali pályákat. Sajnos nehéz modellértékű, vagy akárcsak „tipikus” pályákat felállítani, illetve kiragadni. Nem különíthető el ugyanis egy egységes séma, amely szerint meg lehetne határozni azt a hierarchikus ranglétrát, amelyet a legtöbben végigjártak. Ehelyett szinte minden személynek egyedi a városvezetésen belüli útja. Mégis meg kell kísérelnünk bizonyos modelleket felállítani. Kézenfekvő feltételezés szerint a hivatali ranglétrának az alacsonyabb tisztségekkel kellett kezdődnie. Amint azt korábban néhány nagyobb ívű egyéni pályánál már láthattuk, ilyen „kezdő” funkció lehetett, amikor a tanács kamarásként alkalmazott egy személyt (ennek előzményeként még esetleg adószedőként, azaz Gaber-ként tevékenykedhetett az illető). A kamarási tisztség mellett feltételezhető még, hogy a belső tanács „előszobájaként” először a külső tanácsba kerültek be fiatalabb korukban a később vezető szerepet betöltő polgárok. Ezek után következhetnek a belső tanácsban eltöltött évek, végül esetleg a polgármesteri, vagy a bírói tisztség. A legkönnyebben úgy állíthatók fel általánosító érvényű modellek, hogy mennyiben tértek el az egyes egyéni pályák ettől a külső tanács/kamarás — belső tanács — polgármester/bíró ideális vonalhoz képest.

Ennek tekintetében elkülönítettem „klasszikus” pályákat, amelyek többé-kevésbé a fenti sémát követik. Összesen csak 12 személyt sorolható ide. A belső tanácsban eltöltött évek száma szerint megállapítható, hogy ennek a kis csoportnak a

fele olyan személyek közül került ki, akik átlagon felüli időtartamig voltak a belső tanács tagjai. Négy személy pályája átlagos számú évet mutat, míg ketten vannak olyanok, akik eljutottak a legmagasabb tisztségekig, de átlagon aluli számú évet töltöttek a legfelső irányító szervben. Más megközelítés szerint azon öt személyből, akik több, mint húsz éven át vettek részt a belső tanácsban, négyen ilyen klasszikus pályát jártak be.

Meg kell még jegyeznem, hogy a két legfelső tisztséget elért személyek között gyakran találunk olyan hivatali utat, amikor az illető polgár az utolsó években már nem tölt be jelentős pozíciót az illető előkelő polgár, hanem „kikerül” a külső tanácsba. Az itt tárgyalt 12 személy közül öten vannak ilyenek. Akiknél nem találunk ilyen „leszálló ágot” életük végén, azoknál is inkább az a jellemző, hogy a polgármesteri, vagy a bírói cím elérése után utolsó éveikben inkább csak „egyszerű” esküdt tanácsosként szerepelnek. Ezen általános jelenség kapcsán természetesen nem arra kell gondolni, hogy az idősebb személyek kivonultak volna a politikai elit első vonalából, esetleg kiszorították őket onnan, hanem ezek a nagy tekintélynek örvendő polgárok a háttérbe húzódva inkább már csak tanácsadó szerepet vállaltak. Ezzel tehát teret engedhettek a fiatalabb nemzedék tagjainak. Az ily módon biztosított fluktuáció azonban erősen korlátozott mértékű, s nyilván csak az elit szűk rétegén belül érvényesülhetett.

A klasszikusként aposztrofált pályák mellett, vagy még inkább azokhoz viszonyítva felállíthatók további modellek. Még annál a csoportnál maradva, amelynek tagjai elérték a legfelső pozíciókat, meghatározhatók ún. „előzmény nélküli” pályák. Azok az életutak tartoznak ide, amelyeknél nincs információ arról, hogy az illető személy a belső tanácsban végzett ténykedését megelőzően részt vett volna a külső tanácsban, vagy esetleg más alacsonyabb tisztséget viselt volna. Természetesen felmerül a forráshiány veszélye, hiszen éppen a választott polgárokról és a városi hivatali struktúra alacsonyabb fokán álló tisztségekről általában kevesebb információval rendelkezünk. Mindazonáltal megállapítható, hogy az ebbe a csoportba sorolt személyek között is döntő többségében olyanok találhatók, akik átlagon felüli ideig voltak a belső tanácsban. Az ebbe a csoportba sorolt 19 fő közül 14 tartozik az „előzmény nélküli” kategóriába, s közülük tíz személynél legalább 15, belső tanácsban eltöltött év regisztrálható. Egy ilyen tanácsosnál találunk átlagos hivatali időt, s az átlag alatti éveket felmutató négy polgár esetében 3–4 évet lehet kimutatni.

A „klasszikus” és az „előzmény nélküli” pályák tárgyalása kapcsán tehát kijelenthető, hogy a politikai elit felső rétegét képező személyek pályafutására általában az volt a jellemző, hogy első lépcsőben választott polgárként, és/vagy kamarásként vették ki részüket a városvezetés feladataiból, majd hosszabb belső tanács működés után elérték a legfelső pozíciókat. A másik lehetséges pálya esetében ki-

maradt a külső tanácsosi, vagy kamarási tevékenység, s elképzelhető, hogy rögtön a belső tanácsban indult a politikai szereplés. A különböző előzmények után az már jóval általánosabb jelenség, hogy az első polgármesteri, vagy bírói poszt elérése után a két legfelső pozíció, illetve az esküdt tanácsosi tisztség váltakozik egymással, míg az utolsó években a legtöbben már nem töltöttek be bírói, vagy polgármesteri tisztséget, sőt gyakran még a belső tanácsból is kivonultak, s már csak a külső tanács munkájában vettek részt.

A politikai elitbe soroltak nagyobb része soha nem is érte el a két legfelső pozíciót. Ezen személyeknek a hivatali útja összefoglalóan „hiányos” pályának nevezhető. A hiányos jelző abban az értelemben értendő, hogy a legfelső elért tisztség az esküdt tanácsosi pozíció volt, s az illető személy a belső tanácsban belül soha nem lett bíró, vagy polgármester. A városi közösségen belül természetesen ezeknek a tisztségeknek a viselői is igen nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendtek, s új-fent hangsúlyoznom kell, hogy maga a bíró és a polgármester is a belső tanács tagjának számított, mégis jól elkülöníthető azoknak a csoportja, akik soha nem viselték a két legmagasabb tisztséget.⁹⁰ Amint azt már említettem, ezek a személyek képezik az eliten belül a legnagyobb csoportot, összesen 49 tekintélyes polgár sorolható ide, a hivatali évek számát tekintve már sokkal nagyobb a szórás a fent vázolt csoportok között. Annyi azért egyértelműen megállapítható, hogy az átlagos, illetve az átlagon aluli hivatali időtartam a jellemző. Végül megjegyezhető még, hogy a „hiányos” pályák egy alkategóriájaként értelmezhetjük annak a tíz tisztségviselőnek az útját is, akik még a belső tanácsosi posztot sem érték el.

III. 2. Családi kontinuitás helyett családi fluktuáció?

A személyi folytonosság tárgyalása után megvizsgáltam, hogy mely családok sorolhatók a politikai elitbe, illetve hogy ezen a körön belül mely családok voltak azok, amelyek több taggal is képviseltették magukat a közösség vezető rétegén belül. A fent említett 88 személy összesen 73 családból származik, azaz a politikai hatalomnak a családonkénti koncentrációja nem mondható jelentősnek.⁹¹

⁹⁰ Az egyes pályatípusok között természetesen lehetnek átfedések. Több „hiányosként” aposztrofált pálya egyben „előzmény nélküli” is, hiszen előfordul, hogy valaki csak esküdt tanácsosként kerül be az elemzés látóterébe, s nem ismerünk róla előzetes információkat. A politikai eliten belüli előremenetel szempontjából ilyenkor nyilvánvalóan továbbra is annak van nagyobb jelentősége, hogy nem érte el a legfelső tisztségeket. Utóbbi pozíciók hiányában nyilván csak minimális szerepet játszhat a forráshiány, hiszen a bíróról és a polgármesterről majdnem minden évben van információ.

Megfordítva: kevés olyan családot találunk, amelynek tagjai akár csak két generáción át benn tudtak volna maradni a vezető rétegen belül. A következő táblázat összefoglalja, hogy mely családok voltak azok, amelyek a XV. század végén, illetve a XVI. század első két harmadában jelentős szerepet játszottak Pozsony városának politikai életében:

III/2. sz. táblázat
Családi kontinuitás a politikai eliten belül

Családnév	Személyek száma a belső tanácsban	Belső tanácsban eltöltött évek száma*
Aichinger	2	12 + 12
Aigner	1	13
Baier(/Payr/Pair)	2	2 + 5
Beham	1	18
Bernhaimer	1	18
Dorffner	1	4
Dorner	1	15
Dremel	1	0**
Ecker	2	6 + 8
Eysenreich	2	4 + 9
Fuchsl	1	4
Gailsam	1	2
Goldner	1	18
Gros	1	0

⁹¹ Feltételesem tovább szűkíti a családi koncentráció mértékét, hogy abból a 15 családból, amelynek két tagja is szerepel a politikai vezető rétegben, kilenc esetben nem tisztázott egyértelműen az azonos néven szereplő tisztségviselők közötti rokoni kapcsolat. Ebből következően elképzelhető olyan eset is, ahol valójában nem egy családról volt szó, csak névgyűzés állt fenn.

Családnév	Személyek száma a belső tanácsban	Belső tanácsban eltöltött évek száma*
Grueber	1	0
Gruebmülner	1	5
Hainrich	2	11 + 12
Hakowitz	1	6
Haymer	1	4
Heuteur	1	7
Holtzer	1	3
Hueter	1	4
Kaiser	1	4
Khien	1	4
Kirchmair	1	11
Klee	2	3 + 27
Knoll	1	6
Kögl	1	5
Körbler	1	31
Kreuzer	1	8
Lachenperger	1	17
Lang	1	19
Lausser	2	2 + 0
Leopold	1	19
Liechtenperger	1	4
Loy	1	3
Luttenberger	1	8
Maier	2	2 + 7
Marstaller	1	2
Maurach	2	9 + 10

Családnév	Személyek száma a belső tanácsban	Belső tanácsban eltöltött évek száma*
Meichsner	2	8 + 3
Mettnpek	1	1
Ofner	1	3
Ödenpurger	1	9
Partinger	1	10
Pfaffstetter	1	6
Pfintzinger	1	3
Piburger	1	5
Pockh	1	4
Preuhofer	1	0
Preuss	1	23
Raid	1	0
Rauch	1	0
Reichentaler	1	18
Rieder	1	9
Rurnschopf	1	0
Rutenstock	2	11 + 7
Schamberger	1	4
Schmid	1	23
Schuman	1	3
Schuss	1	0
Schwertfeger	1	5
Sembler	1	11
Stokhinger	1	5
Tailnkäs	2	10 + 0
Vechtnitzer	1	1

Családnév	Személyek száma a belső tanácsban	Belső tanácsban eltöltött évek száma*
Vischer	2	16 + 16
Vorster	2	24 + 3
Voyt	1	8
Welser [/Frawenmarckher]	1	8
Wirt [/Purkircher]	1	18
Zeller	2	1 + 1
Zirkendorffer	1	10

* Figyelembe véve az 1497/98 előtti és az 1560/61 utáni tisztségeket is.

** Nulla szerepel azoknál a családoknál, amelyeknek olyan tagját is az elithez soroltuk aki csak kamarási (és külső tanácsosi) címet viselt.

Tovább szűkíthető a családok köre, hiszen tudjuk, hogy az említett 73 család nem egyidőben adta a város vezetését végző személyeket. Problémát okozott a generációk szerinti felosztás, hiszen nem húzhattam éles határvonalat a korszak közepén. Mégis megállapítható, hogy a vezető réteghez sorolt személyek nagyobb része a politikai elit vizsgálatánál figyelembe vett időbeli keretek első felében tevékenykedett. A vizsgált időszak első 30–32 éveire esik a családok nagyobb része. Mindez nem meglepő, ha figyelembe vesszük azt a korábban már említett folyamatot, amely szerint a XVI. század első két évtizedében, illetve kisebb mértékben a század negyvenes éveiben is csökkent a politikai eliten belüli személyi fluktuáció.⁹²

Összesen 34 olyan család szerepel, amelynek volt olyan tagja, akinek a belső tanácsban végzett tevékenysége a második generációként értelmezhető 1529/30–1560 közötti időszakra esett. Tovább szűkíthető ez a kör is, amennyiben csak azokat a személyeket vesszük figyelembe, akik legalább átlagos, vagy átlagon felüli időt töltöttek a belső tanácsban. Ezek után a kérdéses családok száma 27-re esik vissza.

92 A lüneburgi politikai elit családonkénti koncentrációját Olaf Mörke az 1529–1600 közötti időszakban vizsgálta. Elemzése szerint ebben a városban a pozsonyinál jóval nagyobb koncentrációt találunk: 64 tanácsos jut 34 családra (Mörke, 1985. 120. p.). Hasonló arányokat tartalmazó halmazt mutatott ki Groebner a századfordulós Nürnberg viszonyait vizsgálva: adatai alapján mintegy 40 család képezte a vezető réteget. Groebner, 1994. 281. p.

Nagyjából ezt a számot tekinthetjük tehát annak a körnek, amely a „valódi” politikai elitet alkotta a vizsgált időintervallum második felében.

A továbbiakban azokat a családokat vizsgáltam, amelyeknek két tagja is szerepel vezető pozícióban: összesen 15 ilyen családot lehetett regisztrálni. A személyek közötti rokonsági fokot vizsgálva megállapítható, hogy nyolc esetben külön generációból származik a két személy. Utóbbi nyolc párból háromnál nem sikerült tisztázni a rokonsági fokot, öt családnál egyértelmű, hogy a politikai elitben részt vevő két személy apa és fia. Ezekben az esetekben jól vizsgálható még ilyen kis metszetenél is a politikai örökségnek⁹³ a szűk családon belüli továbbadása. Érdemes még azt is megfigyelnünk, hogy mennyiben tudja megtartani az újonnan belépő családtag az előző generáció által képviselt politikai hatalmat. Ez leginkább a két személy hivatali éveinek a számán, illetve viselt tisztségein keresztül mérhető. Ebben a tekintetben két eset szolgál példaként a politikai életben képviselt szerep megtartására, illetve ugyancsak kettő a jelentősévesztésre.

Elsőként az Ecker családot vizsgáltam. A vagyonos kézműves, Georg Ecker [riemer] 1502–1530 között viselt hivatalokat. A viszonylag hosszú időszakon belül hiányos pályát futott be. Két, vagy három évig volt kamarás, majd megszakításokkal legalább hat éven át esküdt tanácsos, végül az utolsó tíz évben legalább nyolc alkalommal került be a külső tanácsba. Fia, Peter Ecker 1553-ban tűnik föl esküdt polgárként, majd az 1567-ig tartó időszakban legalább nyolc alkalommal tagja a belső tanácsnak. Ismert két testamentumot is a családból, maga Georg 1533-ban végrendelezett és két kategória (ingatlan, ékszer) alapján került a felső vagyoni rétegbe, fia Fridrich (Peter fivére) 1538-ban foglaltatta írásba utolsó akaratát, amely egy kategória (pénzhagyatékok) alapján nyert besorolást a vagyoni elitbe.⁹⁴ Összességében elmondható tehát, hogy a felső vagyoni réteghez tartozó család a politikai elitben is tartósan jelen volt, még ha annak inkább csak a középső rétegében is.

A politikai szerep hasonló megőrzésére találunk példát a Vischer családnál. A névből következően itt is feltételezhető kézműves-múlt, az 1530-as években a család tagjai által lejegyeztetett testamentumok azonban arról árulkodnak, hogy ekkorra már inkább kereskedelmi tevékenységből szereztek vagyonukat. Az első jelentősebb személy az általam vizsgált korszakban Michel Vischer, aki 1516-ban kerül be a kutatás látókörébe, előzmények nélkül, rögtön esküdt tanácsosként tűnik föl. Az 1523-ig terjedő időszakban legalább hat alkalommal viseli ezt a tisztséget, majd 1524-től négy éven át ő a város bírója. Az 1528 és 1537 közötti közel tíz évben is ez a két tisztség váltakozik életében. Hatszor választják bírónak, s összesen 16

⁹³ A fogalmat Rüthing alkalmazza ilyen formában. *Rüthing*, 1986. 86. p.

⁹⁴ AMB 4 n 2 Prot. Test. II. fol. 52r–53r és fol. 109r–109v.

alkalommal tagja a belső tanácsnak. 1537. évi végrendelete, pontosabban az abban szereplő ingatlanok alapján került a vagyoni elitbe, ezek mellett jelentős pénzösszegekről is rendelkezik. Első felesége egy évvel korábban jegyeztette le testamentumát, ő is a vagyoni felső rétegbe került besorolásra, egy kategória alapján.⁹⁵ Fiuk, Hans Vischer valószínűleg 1544-ben lett először esküdt tanácsos, a negyvenes években még legalább három alkalommal tagja a belső tanácsnak, s 1550-ben már polgármester, majd 1552-től három éven át bíró. Az 1568-ig terjedő időszakban — apjához hasonlóan — a bírói és az esküdt tanácsosi cím váltakozik. Hét alkalommal szerepel bíróként, s összességében legalább 16 évben tagja a belső tanácsnak. Az Eckerekhez hasonlóan tehát ennek a családnak is sikerült megtartania pozícióit a városvezetésen belül, a különbség a két család között, hogy a Vischerek a politikai eliten belül is a legfelső csoporthoz tartoztak.

Említettem, hogy ismerünk példát a hatalmi szerep csökkenésére is. Két család szolgált ilyen esetre példaként: a Tailnkäs és a Vorster. Wolfgang Tailnkäs a századforduló körül klasszikus pályát futott be. Összesen 10 alkalommal volt tagja a belső tanácsnak, s ezen belül 1503–06 között a bírói tisztséget is ő látta el. Fia, Michel Tailnkäs közel sem emelkedik ilyen magas pozíciókba, sőt még a belső tanácsba sem kerül be. 1527 és 1536 között legalább két alkalommal választott polgár, s 1532–1534 között kamarás. A család kiemelkedő vagyonosságához nem fér kétség, Michel végrendelete (1536 vagy 1537) egy kategóriában, felesége, Margaretha asszony testamentuma (1537) három kategóriában is ezt támasztja alá.⁹⁶

A Vorsterek egyik legjelentősebb tagjáról, Wolfgangról már többször esett szó. Már 1495-ben feltűnik választott polgárként, majd két évvel később polgármester. Ezután még háromszor viseli ezt a címet, s nem kevesebb, mint tíz alkalommal választják meg bírónak. Összegében legalább 24 alkalommal tagja a belső tanácsnak. Ehhez képest a család következő generációját képviselő fia, Mert Vorster pályáját tekintve komoly jelentőségcsökkenés következik be. Utóbbi két éven át kamarás, majd hat évig tagja a belső tanácsnak, ebből három éven át városkapitány. Tisztségei alapján tehát még egyértelműen a politikai elit középrétegébe sorolható, mégis a Wolfgang által befutott pálya ívétől igen messze áll. Vagyoni tekintetben is kisebb mértékű csökkenés érezhető. Bár mindketten a felső réteghez tartoznak, mégis míg Wolfgang testamentuma két kategória alapján nyert besorolást az elitbe, addig fia, a végrendeletében szereplő adatok alapján a vagyoni elit alsó határán mozog. Látható tehát, hogy voltak olyan családok, amelyek negatív intergenerá-

95 Michel Vischeré: AMB 4 n 2 Prot. Test. II. fol. 97r–98r. Barbara Vischerin: AMB 4 n 2 Prot. Test. II. fol. 80v–82r.

96 AMB 4 n 2 Prot. Test. II. fol. 94v–95v; illetve fol. 90r–91v.

ciós mobilitás eredményeként jelentősen vesztettek a város politikai életében képviselt súlyukból.

Általában megjegyezhető, hogy a XIV. században még megengedték, hogy a tanács tagjai egymással rokonságban legyenek, még az is elfogadott volt, ha egyidőben volt tagja a grémiumnak apa és fia. A XV. században szigorítottak a feltételeken, s kikötötték, hogy nem lehetnek egyszerre esküdtek egymással testvéri-, unokatestvéri-, vagy sógori kapcsolatban állók, apa és fia, após és vő, továbbá olyan személyek sem, akik korábban egymás mellett esküt tettek, illetve kereskedelmi, vagy egyéb vagyoni kapcsolatban állnak.⁹⁷

Ábból a 15 családból, amelyeknek két tagja is bekerült a politikai elitbe, hétnél valószínűsíthető, hogy a városvezetésben megjelenő két személy között nem volt generációs különbség. Sajnos a rokoni kapcsolat pontosítására csak egy párnál volt lehetőség. A bizonytalan esetekben leginkább unokatestvéri kapcsolat feltételezhető.

Ahol biztosan meg tudtam állapítani a rokonsági fokot, az a Rutenstock család. Az idősebb testvér, Pangraz 1501-ben kamarásként kezdi a pályáját, majd az 1504-től 1520-ig terjedő időszakban legalább 11 alkalommal tagja a belső tanácsnak, ebből két éven át polgármester. 1520 után még három éven át választott polgár. Öccse, Wolfgang pályája a „hiányos” típusba sorolható. Bár nem éri el a legmagasabb pozíciókat, azért hét éven át részt vesz a belső tanács munkájában, tehát úgy mond nem sokkal maradt el fivéréától. A két testvér hivatalviselésének természetesen azok az évek képezik az érdekességét, amikor egyszerre töltöttek be fontos tisztségeket. Két ilyen évet regisztrálhatunk, 1516–18 között Wolfgang — pályája elején — kamarásként tevékenykedett, s eközben Pangraz bátyja a belső tanács tagja volt. Ily módon tehát — mivel ezekben az években a kamarást még nem számították az esküdtek közé — ügyeltek arra, hogy elkerüljék az összeférhetetlenség vádját. Mégis inkább csak a látszat fenntartását láthatjuk ebben, hiszen a helyzetből adódóan előfordult, hogy — amint az a Gabbuch-ban is fennmaradt — a fiatalabb fivér kamarásként olyan tanácsnak tett jelentést a város költségvetéséről, amelyben ott ült a bátyja. A következő évben Pangraz már polgármester lett, s egy évre rá újra esküdt, végül élete utolsó éveiben a külső tanácsba vonult vissza. 1527-ből ismerjük végrendeletét, valószínűleg nem sokkal ezután meg is halt. Mindenesetre a húszas években is ügyeltek arra, hogy ne merülhessen fel az összeférhetetlenség vádja, Wolfgang az évtized második felétől már biztosan a külső tanács tagja volt, esküdtként azonban csak 1532-től tevékenykedett — 1540-ig legalább hét alkalommal. A vagyoni helyzetet tekintve a család szintén a felső réteghez tartozott,

⁹⁷ Király, 1894. 70–71. p.

Pangraz testamentuma is jelentős vagyonról tesz tanúbizonyságot, Wolfgang 1541. évi utolsó rendelete pedig kiemelkedő pénzhagyatéka alapján soroltatott a vagyoni elitbe.⁹⁸

Összességében tehát a viszonylag alacsony családonkénti koncentráció más megközelítés szerint úgy is értelmezhető, hogy a politikai örökséget csak nagyon kevés családon belül sikerült továbbadni, s még azokban az esetekben is előfordult, hogy nem tudták megtartani a családnak a korábbi generációban képviselt politikai súlyát a vezető rétegen belül. Családi kontinuitás, vagy monopolizáció helyett tehát sokkal inkább beszélhetünk családi fluktuációról. Az a tény, hogy csak nagyon kevés olyan családot ismerünk, amely időben vertikálisan is meg tudta őrizni korábban vitt szerepét, jól illeszkedik ahhoz az általános demográfiai tendenciához, mely szerint az általában alacsony gyermekszám eredményeként a jelentősebb polgárcsaládok két-három generáció után kihaltak. Ezt támasztja alá, hogy az 1529 és 1557 között született végrendeletekben szereplő összes család (356) között az 1-2 gyermekesek aránya közel 40%-ot tesz ki. Ehhez jön még, hogy a gyermektelenek több mint 35%-kal részesednek. Ez a két arányszám mindennél jobban bizonyítja a reprodukció alacsony voltát, hiszen ezek tükrében a családok döntő többsége statisztikailag a stagnáló vagy még inkább a negatív demográfiai tendenciákat erősíti. Már kirívónak mondhatók azok, akiknek négy utóduk van, s a négy, vagy e fölötti gyermekszámú családok aránya nem éri el a 15%-ot sem. Az egy családra jutó átlagos gyermekszám: 1,65 volt.⁹⁹

⁹⁸ MOL MF C9, illetve AMB 4 n 2 Prot. Test. II. fol. 131r–132r.

⁹⁹ A vagyoni felső réteg családai ebben a tekintetben jelentős eltérést mutatnak a középréteghez képest. A vagyoni elithez tartozó családokon belül, a középréteghez viszonyítva magasabb gyermekszám volt a jellemző. Összességében elmondható, hogy a végrendeletekből nyert adatok alapján a XVI. századi Pozsonyban mind a középrétegnél, mind a vagyoni elitnél az ún. kiscsaládi forma volt a jellemző, amelynek fő ismertetőjegye az alacsony gyermekszámú magcsalád, oka pedig leginkább a korabeli házassági szokásokban keresendő (főbb jellemzői: 8–10 éves korkülönbség a felek között, rövid időtartamú házasságok, bővebben: *Granasztói*, 1982. 627–628., 632–633. p.). Meg kell még jegyeznem, hogy a vagyoni elit körében jóval kisebb mértékben volt jellemző a gyermektelen család (16,8%, szemben a középréteghez tartozó családoknál kimutatható 41,8%-kal) és sokkal nagyobb arányban vannak jelen a négy, vagy annál több gyermeket magába foglaló családok. Az eliten belüli magasabb gyermekszám leggyezyebben az egy családra jutó adatokkal érzékeltethető. Eszerint a vagyoni felső réteg körében átlagosan 2,5 míg a középrétegen belül 1,3 gyermek jutott egy családra. Az eliten belüli nagyobb gyermekszámot közvetve az unokákról tett említések összesítése is alátámasztja.

III. 3. Csoportkontinuitás

A családok vertikális folytonosságához képest sokkal könnyebben érzékelhető az egyes generációkon belül kialakult, horizontális jellegű csoportkontinuitás. Bár — amint azt korábban már említettem — a pozsonyi jog elvileg nem engedte meg, hogy egymással gazdasági kapcsolatban álló személyek egyszerre tagjai legyenek a belső tanácsnak, nehéz azt feltételezni, hogy a gyakorlatban valóban betartották volna ezt a kikötést. Még nehezebben képzelhető el az elvi szabályozásnak a gyakorlatban történő megvalósulása, ha figyelembe vesszük azt a tény, hogy a vagyoni- és a politikai elit nagymértékben összefonódott.

A belső tanácsot vizsgálva megállapítható, hogy nagyjából 20-25 éves periódusokat lehet elkülöníteni, amelyeken belül egy-egy kisebb csoport tagjai egymás között „keringtettek” a legfontosabb tisztségeket, s ezek a tekintélyes polgárok tulajdonképpen szinte megszakítás nélkül dolgoztak együtt a testületen belül. A periódusok természetesen elnagyoltak, számos olyan tanácsost találunk, akinek a pályája két vagy több perióduson is átívelt (a családi kontinuitásnál használt generációkkal történő félreértések elkerülése végett szerencsésebbnek tűnt, ha ennél a témakörnél ragaszkodom a periódus kifejezés használatához). Értelemszerűen leginkább azok voltak ilyen integráló személyek, akik messze az átlagon felüli időt töltöttek az esküdtek között. Összességében négy nagyobb periódust különíthetünk el. Az utolsónak jelen tanulmány már csak a kezdetét érinti.

Az első periódus az 1490-es évektől az 1508/10 körüli évekig tart. A századforduló meghatározó személyiségei (a nevek mögött zárójelben szerepel a belső tanácsban eltöltött évek száma; az egyéni pályák jobb követhetősége érdekében ld. Melléklet 1/4. sz. archontológiai táblát): Peter Kreuzer (8), Hans Lachenperger (17), Steffan Rieder (9), Wolfgang Tailnkäs (10), Jacob Aigner (13), Jacob Heuteur (7), és végül Wolfgang Vorster (24). Még ebben a periódusban kezdi pályáját Wolfgang Dorner (15) és Caspar Leopold (19) is, azonban az utóbbi két személy tevékenységének nagyobb része, illetve jelentősebb tisztségeik már a tízes-húszas évekre esnek. Ha közelebbről megvizsgáljuk a belső tanácsban vitt szerepüket, az is kiderül, hogy a fenti csoport tagjai az esküdt tanácsosi pozíciók mellett, vagy azokon belül a két legmagasabb tisztséget is kisajátították maguknak a kérdéses időszakban. 1496 és 1510 között mindössze három olyan esetet tudunk, amikor a bíró vagy a polgármester nem ebből a körből került ki. A három kivételes esetből kettő már a következő periódus elejét jelző átmeneti évekre esik (1509–1511), s a tízes évek egyik jelentős személyisége, Friedrich Voyt tűnik fel ezeken a posztokon.

A két legmagasabb tisztséget betöltő polgárok között elkülöníthetők olyan „párosok” is, akik gyakran jelennek meg valamilyen kombinációban a városvezetés

élén. Így például az első periódusban megállapítható, hogy a korszak egyik legjelentősebb figurája, Wolfgang Vorster a leggyakrabban Jacob Aignerrel, illetve Hans Lachenpergerrel jelenik meg együtt, s kis túlzással úgy tűnik, hogy éveken át csak az merül fel kérdésként, hogy melyikük kapja a bírói, s melyikük a polgármesteri tisztséget.

A második periódus nagyjából a következő két évtizedet foglalja magába. Az 1529/30-as év, mint következő periódushatár többek között Wolfgang Vorster személyéhez is köthető. Pozsony ezen meghatározó polgára ebben a hivatali évben viselt utoljára tisztséget, mivel — amint azt korábban említettem — még 1529-ben elhunyt. Ebben a periódusban már több személyt emelhetünk ki, ami nyilván annak köszönhető, hogy — amint azt korábban már láthattuk — az évek előrehaladtával egyre inkább jellemző az egy személyre eső hosszabb hivatali idő.

A második és harmadik évtized jelentős személyiségei közül már említettük Wolfgang Domert (15), Caspar Leopoldot (19) és Wolfgang Vorstert (24). Ők egyfajta áthidaló szerepet tölthettek be, s abban volt kiemelkedő jelentőségük, hogy biztosították a folytonosságot a kiöregedő és a fiatalabb nemzedék között. Kiemelhető még ebből a periódusból Pangraz Rutenstock (11), Georg Ecker [riemer] (6), Michel Meichsner (8), Friedrich Voyt (8), Niclas Ödenpurger (9), Mert Sembler (11), Hans Aichinger [kürsner] (12) és Sigmund Goldner (18). Domerekhez hasonlóan itt is több olyan személyt tudunk említeni, akiknek a pályája átnyúlik a következő periódusra. Ilyenek: Peter Hainrich (11), s az egész korszakban kiemelkedő személyiségek, úgy mint Michel Vischer (16), Jacob Körbler (31) és Valt Preuss (23).

A két legfelső tisztség betöltésénél itt is megfigyelhetünk gyakrabban előforduló párosokat, így Wolfgang Vorster ebben a periódusban leginkább Caspar Leopolddal szerepel együtt. A húszas években öt alkalommal is olyan felállásról van információnk, amelyben Michel Vischer a bíró, Jacob Körbler pedig a polgármester. Érdekes, hogy Vorster és Körbler, bár egy periódusban tevékenykedtek, s mindketten kiemelkedően hosszú időt töltöttek el a belső tanácsban, mégis mindössze egy évben fordult elő, hogy ők látták el a két legfelső tisztséget. Elképzelhető, hogy valamilyen személyes, vagy politikai ellentét lehetett a háttérben, a források sajnos nem szolgáltatnak ehhez információt.

A harmincas éveket már egyértelműen a Körbler–Vischer–Preuss hármas nevével fémjelezhető csoport uralja. Még az ő idejükben felemelkedik egy új csoport, amely politikai hatalmának súlypontja majd főként a negyvenes évekre esik, de egyes tagjai még az ötvenes évek elején-közepén is jelentős szereppel bírnak. Korábban már említettem, hogy a negyvenes évek elején — ha kis mértékben is — de tovább nő a politikai hatalom koncentrációja. Azok közül, akik tíz, vagy annál több évet töltöttek a belső tanácsban (összesen 28 személy), 18 politikai tevékenységé-

nek erre az időre esik a súlypontja, s ebből a körből nyolc olyan személyt ismerünk, akinek az 1540-es években indult a pályája. Ebből kifolyólag az 1529/30 és az 1550-es évek közepe közötti időszakból több olyan személyt tudunk említeni, akik az átlagnál jóval hosszabb ideig szerepeltek a politikai elitben. A legjelentősebbek: Michel Klee (27), Sebastian Schmid (23), Blasi Beham (18), Hans Bernhaimer (18), Hans Lang (19), Bartlme Wirt (18), Thomas Reichentaler (15), végül a korszak utolsó éveiben tűnik még fel a korábban már többször említett Vischer család új képviselője, Hans Vischer (16). A hatalom koncentrációjából adódóan a tíz körüli tanácsosi évet maguk mögött tudó személyek is nagyobb számban jelennek meg, mintegy az imént vázolt csoport mögötti második vonalként. Olyan vagyonos és tekintélyes személyek sorolhatók ide, mint Mert Zirkendoffer (10), Cristoff Partinger (10), Sebastian Eysenreich (9), vagy Wolfgang Rutenstock (7), illetve a vagyoni középréteg képviselői közül Cristoff Kirchmair (11) és Steffan Maurach (9).

Ebben a bő két évtizedben is találunk éveken át bíróként és polgármesterként együtt dolgozó „párosokat”. A harmincas évek elején Michel Klee öt éven át volt bíró, mellette Körbler és Preuss váltották egymást a polgármesteri széken, majd Körbler utolsó hivatali évében már ő a bíró (1537/38), s Klee a polgármester. Ezután három éven át Blasi Beham bíró és Hans Bernhaimer polgármester kettőse következik, hogy aztán a negyvenes évek elején Klee még egyszer visszatérjen a legfelső pozíciókba. Három évig Behammal váltják egymást, majd utóbbi 1550-ig Bernhaimerrel és Hans Langgal osztja meg a legmagasabb tisztségeket. Korábban említettük, hogy a bírói és a polgármesteri pozíciókban az esküdti címek személyi koncentrációjához képest nagyobb volt a fluktuáció. A negyvenes években azonban már itt is a személyi kontinuitás felerősödését tapasztalhatjuk. Elég csak arra gondolnunk, hogy Blasi Beham az 1538 és 1550 közötti 12 évben 11 alkalommal nyerte el valamelyik vezető tisztséget. Emellett a vele együtt előforduló személyek is a korábbiakhoz képest több évet töltöttek el bíróként, vagy polgármesterként.

A csoportkontinuitást vizsgálva megállapítható, hogy a korszak végén tanúi lehetünk még egy generáció felemelkedésének, az ő pályájukat azonban már nem követhetjük olyan részletességgel, mint a korábban említett személyekét. Az ötvenes évek első felében még szerepel Klee, Schmid, Lang, Wirt és Partinger, az ezekben az években induló jelentősebb szereplők a korábban már említett Hans Vischer, Caspar Hainrich (12) vagy Mert Aichinger (12).

Összességében hangsúlyozandó, hogy az egyes hatalmi csoportok „örösgváltásánál” nem kell hatalmi harcok eredményezte erőszakos változásokra gondolnunk. Még ha voltak is az egyes személyek között ellentétek, inkább csak a vezető pozíciókat a korábbi évtizedekben elfoglaló kör kiöregedéséről volt szó. A generációvál-

tások tehát nem nyílt konfrontáció által, még kevésbé erőszakos úton mentek végbe. Erre utal, hogy a távozó, illetve a „feltörekvő” nemzedékek tagjai néhány évig – amíg nem alakult ki szilárdan az új politikai elit – együtt dolgoztak, a kiöregedő tanácsosok pedig utolsó éveikben sokszor a külső tanácsban kaptak egyfajta tiszteletbeli posztot, vagy az is elképzelhető, hogy innen támogatták a belső tanács további munkáját, tehát egyik esetben sem érezhető drasztikus váltás.

Amint azt az előző alfejezetben igyekeztem érzékeltetni, a kora újkori Pozsonyban a politikai hatalomnak a családonkénti koncentrációja csak kis mértékben érvényesült. A politikai eliten belüli kontinuitás kérdéskörének utolsó nagyobb egységként azonban vizsgálható még, hogy milyen szerepet játszottak a hatalmi csoportokon belüli rokoni kapcsolatok. A rendelkezésre álló források sajnos nem adnak lehetőséget arra, hogy részletekbe menően feltérképezzük a jelentősebb pozsonyi családok rokoni szálak mentén történő összefonódását. Inkább csak szemléltetésszerűen tudtam néhány nagyobb családszövetséget körülhatárolni, leginkább úgy, hogy egy-egy, a város közösségi életében kiemelkedő szerepet játszó család rokoni kapcsolatain indultam el.

A végrendeleti anyagból tudjuk, hogy a Vorsterek például két olyan családdal is rokonságban voltak, amelyek tagjai szintén vállaltak politikai szerepet. Így Mert Vorster felesége annak a Wolfgang Rutenstocknak volt a lánya, aki megszakításokkal hét éven át volt esküdt, s Wolfgang fivére, Pangraz Rutenstock pedig tizenegyszer került be a belső tanácsba.¹⁰⁰ Mert apja, Wolfgang Vorster egyik lányát Budára adta feleségül, egy másíkról pedig tudjuk, hogy Hans Kaiser felesége lett, aki négy éven át volt esküdt, két évig kamarásként, illetve legalább 14 évig választott polgárként tevékenykedett. Mert Vorster esetében láttuk, hogy apjához képest sokkal szerepesebb vagyont és politikai szereplést tudott felmutatni. A család intergenerációs súlyvesztéséhez illeszkedik, hogy Wolfgang lánya is már csak olyan személyhez ment hozzá, akit inkább csak a politikai elit alsó rétegéhez sorolhatunk.

Az 1520–30-as évek legjelentősebb családszövetsége a Körbler–Vischer–Tailnkäs vonal köré csoportosult. A korszak egyik legtekintélyesebb figurája, Jacob Körbler felesége abból a Vischer családból származott, amelynek két tagja is a politikai elit felső csoportjához tartozott. A feleség apja Michel és fivére Hans Vischer egyaránt 16-16 éven át vett részt a belső tanács munkájában. Barbara Körblerin 1537. évi végrendeletéből tudjuk, hogy neki — és valószínűleg férjének is — közös gazdasági érdekeltségei voltak Valt Preusszal és Hans Bernhaimerral. Körbler pedig Katherina nevű lányát Wolfgang Dorffnerhez adta feleségül, aki 1535–37 között ka-

¹⁰⁰ A Rutenstock fivércek pályájához ld. II. 2. alfejezetet, ill. Melléklet 1/1–4. sz. archontológiai tábláit.

marásként dolgozott a városigazgatásban, majd a negyvenes években legalább négyszer volt esküdt, illetve később még választott polgár. A Vischereknek más jelentős családdal is volt kapcsolatuk, így Michel Vischer felesége például Tailnkäs-lány volt. A Tailnkäs család több irányban is összekötő szerepet töltött be a felső rétegen belül. Anna Tailnkäs ahhoz a Cristoff Partingerhez ment férjhez, aki a negyvenes-ötvenes években legalább tíz alkalommal volt tagja a belső tanácsnak. A „Tailnkäs-vonalon” tovább haladva eljutunk a korszak egyik leggazdagabb kereskedőjéhez, Wolfgang Schumanhoz is, akinek Barbara nevű felesége a Tailnkäs családból származott. Schuman halála után az asszony megint vagyonos férjet talált magának, a jogi doctor Wolfgang Furtnerrel házasodott össze, aki pedig a korszak másik jelentős figurájával, Blasi Behammal állt sógorságban, aki — amint azt korábban láthattuk — gyakran dolgozott együtt a felső vezetésben Bernhaimmerrel és Preusszal. A felső rétegen belüli rokoni kapcsolatoknak még az ilyen kiragadott példákon keresztül történő bemutatása is jól érzékelteti az összefonódások bonyolultságát.¹⁰¹

Mindenesetre egyértelműen megállapítható, hogy a családokon belüli két, esetleg több generáción átívelő politikai örökség továbbadásánál sokkal jobban „kitapintható” a családi és gazdasági érdekszövetségek alapján létrejött csoportok horizontális jellegű monopolizációs törekvése a politikai eliten belül.

IV. „Divites et potentes” – A vagyoni- és a politikai elit kapcsolata

A késő középkori és kora újkori városi közösségeken belül a társadalmi státusz alapját nem kizárólag a vagyoni helyzet adta meg. Olyan tényezők is szerepet játszottak, mint a származás, azaz egy-egy család előkelősége, nemességgel fennálló rokoni kapcsolatok, az illető személy kora, életmódja, vagy képzettsége.¹⁰² Mégis kijelenthető, hogy a korabeli közösségek legáltalánosabb öndefiníciós kísérleteiben a vagyon nagysága kapott kiemelt helyet. A „divites et pauperes” megkülön-

¹⁰¹ Dick E. H. de Boer, Leiden vezető rétegét vizsgálva, elsősorban a családi kontinuitás jelentőségét emeli ki, azonban hangsúlyozza, hogy ez a típusú kontinuitás sokkal inkább a vagyon és a gazdasági aktivitás által meghatározott családshözvettség monopolizációjaként értelmezhető (Boer, 1985. 91. p.). Bácskai inkább a családi kontinuitás „tisztább” formáját tartja jelentősebbnek, hangsúlyozva, hogy egy-egy család hatalomnövekedése több évtizeden át követhető. Bácskai, 1971. 14. p.

¹⁰² A képzettség szerepére láthattunk példát korábban Barbara Schumanin újraházasodásánál, mikor is a vagyonos özvegy a jogi doctor Wolfgang Furtnerhez ment hozzá. Azt sajnos nem lehet megállapítani, hogy valóban a doctor képzettsége és az abból eredő megbecsülés számított-e abban, hogy be tudott házasodni a felső rétegbe, vagy addigra már jelentős vagyont tudott összegyűjteni, s valójában ez szolgált alapul az előnyös frigy megkötéséhez.

böztetés egyben azt is jelentette, hogy a tehetősek nem csak gazdasági értelemben emelkednek ki a közösségből, hanem szélesebb társadalmi értelemben is domináns szerepet képviselnek, politikailag pedig a legbefolyásosabb csoportot alkotják. A divites tehát a polgárok szemléletében tulajdonképpen nagymértékben azonosult a potentes fogalmával.¹⁰³ A politikai elit és a vagyoni felső réteg azonosítása — sokszor erősen leegyszerűsített formában, már-már toposszerűen — a szakirodalmon belül is erőteljesen jelen van. Gyakorinak nevezhető az az „eljárás” is, amikor részletesebb elemzés nélkül a politikai vezető réteget és a legvagyonosabb polgárok körét summásan mintegy megfeleltetik egymásnak. A két csoportról alkotott felületesebb képet nyilvánvalóan lehet (és kell) finomítani. Felmerül tehát a kérdés, hogy a vagyoni helyzet a valóságban mennyiben befolyásolta az adott polgárnak a közösségben elfoglalt helyét, illetve a politikai vezető rétegen belüli érvényesülési lehetőségeit.

Az elitréteg vizsgálata nem végezhető el anélkül, hogy ne próbálnánk meg a két jelentősebb elméleti kategória alapján kialakított csoportok összefonódását elemezni. A vagyoni háttér és a politikai szereplés a valóságban természetesen nem vált el egymástól olyan élesen, mint ahogy azt az egyes elitcsoportok elhatárolása feltételezné. Jelen fejezetben nem egyszerűen a vagyonosság és a politikai hatalom egymásból következő — evidenciaszerű — kapcsolatát szeretném feltámi, hanem sokkal inkább arra kell helyezni a elemzés súlypontját, hogy mennyiben lehet árnyalni azt az általános képet, amely a vagyonosságra, mint a politikai hatalom előfeltételére gondol.

A politikai elitként meghatározott személyek vagyonosságát végrendeleteik, vagy közeli hozzátartozójuk végrendelete alapján tudjuk vizsgálni, illetve a korszak végén segítségünkre lehet még a már többször említett 1542/43. évi adójegyzék is. Ennek ismeretében általánosságban kijelenthető, hogy a városi vezető

103 Jogi téren ez a megkülönböztetés természetesen nem csapódott le – legalábbis a polgárjoggal rendelkező városlakók körén belül. Sőt, azt mondhatjuk, hogy a városi közösségek igyekeztek tekintettel lenni a szociális különbségekre, a terhek elosztásánál ugyanis figyelembe vették azt, hogy a gazdaságilag erősebbek nagyobb mértékben tudnak hozzájárulni a közösség összerterhehez (Isenmann, 1988. 245., 252. p.). Ez tükröződik az 1542/43-as pozsonyi adójegyzék és a korszak végrendeleti anyagának összevetéséből is, hiszen a kiugróan nagy összegű adót fizető polgárok testamentumai kivétel nélkül kiemelkedően nagy vagyonról tesznek tanúbizonyságot. Számos olyan példát ismerünk különböző területek német polgárságának a köréből, amikor írásba foglalták, hogy a tanácsosi tisztségbe történő választhatóságnak anyagi feltételei vannak. Így Prágában, Gentben, Trierben, türingiai városokban stb. ingatlanbirtoklást követeltek meg. Brémában pedig még egy legalább három márka értékű lovat is fenn kellett tartaniuk azoknak, akik ilyen tisztségre aspiráltak. Ellermeyer, 1977. 238–140. p.

rétégben szereplő családok nagyobb részénél lehet következtetni a vagyoni helyzetre. A közel kilencven személyből 37 polgárnak fennmaradt az utolsó rendelkezése (kisebb részben a *Protocollum Testamentorum* első-, nagyobb részben a második kötetében). Ezen túl 19 olyan esetet találtam még, amelyben valamely közeli rokon (házastárs vagy testvér) testamentumából közvetve következtetni lehet az illető vagyoni helyzetére. Összesen tehát 56 tisztségviselőnél van információnk az adott személy vagy családja anyagi hátterére. Ezen a körön belül túlnyomó többségben (44 fő) olyanok találhatók, akik testamentumuk, vagy közeli rokonuk testamentuma alapján nem csak politikai értelemben, hanem vagyonosságban is a felső réteghez tartoztak.

Mindez tulajdonképpen azt az általános sémát támasztja csak alá, amelyet a fentiekben is említettem. Ennek az evidenciának a további árnyalásához mindenképpen meg kellett vizsgálni, hogy az egyes vagyoni rétegek képviselői hogyan oszlanak el azon csoportok között, amelyeket aszerint különítettem el, hogy tagjaik hány évet töltöttek a belső tanácsban.¹⁰⁴ Összességében elmondható, hogy azoknak az aránya, akikről biztosan tudjuk, hogy a vagyoni elitből származnak, 40-60% közötti értékek között váltakozik mindegyik csoportban. A középréteg képviselői már nem mutatnak ilyen egyenletes eloszlást. Bár nagyon kicsi az elemezhető metszet, mégis megállapítható, hogy a politikai elit legalsó és legfelső csoportjában nem találunk olyan személyt akinek a családja közepes vagyonnal bírt volna (a vagyonosság és a politikai szereplés összefüggéseire ld. III/1. sz. táblázat információit, illetve a Melléklet 1/4. sz. archontológiai tábláját.).

A két adatsor vázlatos áttekintése után tehát rögtön kiemelhető, hogy a politikai elit legalsó csoportjában azok között, akiknél legalább hozzáférhető információval bírunk az illető anyagi hátteréről, kizárólag olyan polgárt találunk, aki a felső vagyoni réteghez tartozott. Közelebről megvizsgálva pontosíthatók az arányok, ugyanis a kiemelkedő vagyonnal rendelkezők aránya azok között a legmagasabb, akik csak kamarási és esetleg még külső tanácsosi tisztséget viseltek (kilenc ilyen személyből hat nyert besorolást a vagyoni elitbe). A vagyoni rétegeknek a foglalkozási csoportok szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a kereskedőknek a vagyoni eliten belüli részesedése (41,5%) messze meghaladja az összes 1529–1557 között végrendelezett testátlóhoz viszonyított arányukat (19,4%), s a vagyoni felső rétegben belül ezen foglalkozási ág képviselői alkotják a legnagyobb csoportot. Elsőd-

¹⁰⁴ A továbbiakban a nehézkesebb körülírások elkerülése végett az egyes vagyoni rétegeknél nem tesztek majd különbséget azok között, akiket saját testamentumuk, illetve azok között, akiket „csak” közeli hozzátartozójuk végrendelete alapján soroltam a vagyoni elitbe vagy a középrétegbe.

leges kereseti tevékenységükből egyértelműen következik, hogy a kereskedők nagyfokú gyakorlati tapasztalatra tettek szert a pénzügyek terén, s mindennek nyilván jelentős szerepe volt abban, hogy gyakran alkalmazott a város ilyen szakembereket kamarásként. Mindazonáltal a vagyoni középréteg képviselőinek a politikai elit tárgyalt csoportján belüli hiányát nem tudjuk logikusan megmagyarázni, esetleg gondolhatunk a források nyújtotta információs bázis szűkösségére is.

A belső tanácsnokok „alsó-középrétegében” (3-5 hivatali év) a biztosan a vagyoni elithez tartozók szintén 40% körüli részesedéssel szerepelnek, s itt a legnagyobb a középrétegből származók száma is (5). A vagyoni felső réteg képviselőinek aránya a hivatali évek növekedésével egyenletesen növekszik. Azok között, akik hat és tizenöt év közötti időt töltöttek a belső tanácsban 54,8% a biztosan a vagyoni elithez sorolhatók aránya, s a 15 év feletti hivatali időt felmutatók csoportján belül már 64,3%-os részesedéssel bír a felső vagyoni réteg. Ez megfelel annak az általános elképzelésnek, hogy a kiemelkedő vagyon egyben nagyobb politikai hatalom megszerzésére adott lehetőséget.

Fontos azonban kiemelni, hogy a politikai vezető rétegen belül kilenc olyan személyt is ismerünk, akiknél a testamentumuk vagy rokonuk testamentuma két vagy három kategóriában mutatta azt, hogy az illetőt a vagyoni elitbe kell besorolnunk. Ebből három személy a politikai elit legfelső szintjét képviseli (Wolfgang Vorster, Jacob Körbler és Michel Klee), a fennmaradó hatból viszont kettő csak átlag körüli időt töltött a belső tanácsban, négynek a hivatali ideje pedig még az átlagos értéket sem éri el. Ezeken kívül természetesen még számos olyan személyt említhetnék, akinek végrendelete kiemelkedően nagy vagyonról (két-három kategóriában) tesz tanúbizonyságot, a politikai vezető rétegben viszont egyetlen alkalommal sem bukkan fel az illető. A vagyoni elit definiálásánál említettem, hogy az 1529–1557 között utolsó rendeletét tevő személyek közül százhatot soroltunk a vagyoni elithez, ebben a csoportban 57 férfi van. Összességében viszont közülük mindössze húsz olyan férfit ismerünk, aki részt vett a városvezetés munkájában.¹⁰⁵

Még árnyaltabbá tehető a kép, ha figyelembe vesszük, hogy a vagyoni középréteghez sorolt és a politikai elitben előforduló személyek (12 polgár) többsége (7 sze-

105 Mindennek tekintetében tehát nem alkalmazható analógiaként a korabeli Pozsonyra Jos Gabriëlsnek az az általánosító sémája, miszerint a városi felső réteg a XVI. század elejétől megváltoztatta a gazdagságának alapját képező tevékenységi kört, s a vezető pozíciók kisajátítása által egy idő után teljes mértékben szakított a kézműipari és a kereskedelmi termelő tevékenységgel (*Gabriëls*, 1985. 37. p.). De Boer ugyancsak a kötetben publikált tanulmányában a pozsonyihoz hasonló helyzetre mutatott rá a XV. század végi Leicent vizsgálva. Eszerint ott sem érvényesült kizárólagos formában a plutokrácia elve. *Boer*, 1985. 101. p.

mély) átlagon felüli számú évben viselt esküdt polgári címet. Közülük hárman 10-12 évet dolgoztak a belső tanácsban, Sigmund Goldner pedig 18 alkalommal volt esküdt tanácsos. Az egyes vagyoni csoportoknak a politikai elitben való részvételét vizsgálva tehát megállapítható, hogy a vagyoni helyzet nem predesztinált kizárólagosan arra, hogy csak az igazán tehetősek kerülhessenek be a legfelső politikai körökbe, illetve hogy a vagyonosak feltétlenül politikai hatalmat is szerezzenek, vagy akartak szerezni.¹⁰⁶ Másképp fogalmazva tehát még a XVI. század második harmadában is nyitva állt — még ha erősen korlátozott mértékben is — a lehetőség a középréteg tagjai számára, hogy a város vezető csoportjába emelkedjenek. Ugyanakkor az általános tendencia azért még mindig az volt, hogy a vagyoni elitből könnyebben lehetett a politikai elit legfelső csoportjába bejutni. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az említett hét középrétegbeli személy közül csak kettőnek sikerült a legmagasabb tisztségeket elérni: Caspar Hainrichnak (12) és Sigmund Goldnernek, viszont nekik is csak egy-egy évben adatott meg, hogy viselhették a bírói tisztséget.

A vagyoni felső rétegnek a politikai eliten belüli képviselését tekintve egyetértünk Jörg Rogge azon álláspontjával, miszerint a személyi kontinuitás nem csak előnyökkel járt azok számára, akik több éven át folyamatosan részt vettek a belső tanácsban. Ezeknek a polgároknak — amellet, hogy privilegizált helyzetük a társadalmi presztizs szempontjából kiemelte őket a közösség soraiból — jelentős áldozatot is kellett hozniuk. A hivatalviselés terhe ugyanis egyúttal anyagi veszteséggel is járhatott, mivel kevesebb idő jutott arra, hogy saját gazdasági tevékenységükkel foglalkozzanak.¹⁰⁷ Azzal a korábban általánosan elfogadott kitételrel viszont már nem lehet egyetérteni, miszerint csak a legnagobb vagyonnal rendelkezőknek adatott meg a lehetőség, hogy a városvezetés fizetés nélküli tisztségeit elvállalják. Ugyanis amint azt a fenti példák is jól mutatják, számos olyan személyről tudunk, aki még az elit többi tagjához képest is kiemelkedő vagyonnal rendelkezett, mégsem találkozunk vele egyik évben sem esküdt tanácsosként, de még választott polgárként sem. A vagyon pusztá nagysága mellett sokkal inkább arra kell gondolnunk, hogy a gazdagok közül is legfőképpen azok a polgárok vették ki részüket a politikai hatalomból, akiknek már nem kellett feltétlenül folyamatosan felügyelniük saját gazdasági tevékenységüket (pl. az általuk végzett kereskedelmi tevékenységet már családjuk más tagjainak vagy a családon kívüli faktoroknak a

¹⁰⁶ Hasonló álláspontra jutott Pierre Monnet is a késő középkori Frankfurt a. M. társadalmi viszonyait vizsgálva (*Monnet*, 2000. 55. p.). Bátori pedig — nagymértékben Stolzéra támaszkodva — élesen elhatárolja egymástól a vezető rétegnek a politikai- és a gazdasági szerepléséből adódó jellemzőit. *Bátori*, 1975. 5. p.

¹⁰⁷ *Rogge*, 1994. 264. p.

bevonásával végezték, illetve az ingatlanok, főként szőlők kezelését nem is lehetett folyamatos személyes jelenléttel ellenőrizni, azokat általában hozzáértő személyekre, pl. vincellérekre bízta).¹⁰⁸ További lehetőségként természetesen a vagyonosok azon csoportja jöhet még szóba, amelynek tagjai gazdasági pozícióik javulását remélték a közszerepléstől.

A vagyoni középrétegnek a politikai szereplése kapcsán a belső tanácsban való részvételét már megvizsgáltam. Ki kell még témem a középréteg és a külső tanács viszonyára. Korábban láthattuk, hogy a német városokban működő külső tanácsok funkcióját vizsgálva Isenmann és Rogge azt hangsúlyozták, hogy ezeknek a szervezeteknek abban volt nagy szerepük, hogy felemelkedési lehetőséget biztosítottak a középréteg tagjai számára.¹⁰⁹ A pozsonyi viszonyok tekintetében az utóbbi funkció kevésbé érezhető hangsúlyosnak, s a külső tanács helyzetében sokkal inkább a Groebner által képviselt álláspontot érzem a valósághoz közelebbi elképzelésnek. Groebner — a nürnbergi külső tanács példáján keresztül — elsősorban a reprezentatív jelleget hangsúlyozza, s a tanács feladata szerint csak abban merült ki, hogy a belső tanácsnokok formális választásának eredményét, illetve a belső tanács fontosabb döntéseit megerősítette.¹¹⁰ Magyarországi analógiaként a közeli Sopron példáját lehet felhozni. Tirnitz szerint éppen abban áll a korszak jelentősége, hogy a XVI. század első felében a soproni vagyoni elit teljesen kisajátítja magának a politikai hatalmat. Mindez jól érzékelhető módon csapódik le a külső- és a belső tanács viszonyában. Sopronban a belső tanácsban részt vevő vagyonos polgárok 1531-re elérték, hogy a külső tanács tagjait ne válasszák, hanem a belső tanács jelölje ki azokat. Ebből adódóan az elkövetkező években a külső tanácsban részt vevők már olyan személyek voltak, akiket gazdasági és/vagy rokoni kapcsolat fűzött a legfelső politikai csoporthoz. Ezzel párhuzamosan egyre inkább csökkentették a külső tanács hatáskörét, ennek köszönhetően a korábban a belső tanácsban ülő szenátorokat ellenőrző testület egyre inkább jelentőségét veszítette. Az ezek után megmaradt súlyát sem tudta a külső tanács eredeti funkciójára felhasználni, hiszen a tagok összeállítása által teljesen a belső tanácsnak volt kiszolgáltatva.¹¹¹

108 A fenti gondolatsort megfordítva a XV. századi Nürnbergben arra is volt példa, hogy a leggazdagabbak — éppen azért mert számukra a hivatalviseléssel járó időbeli kiesés komoly anyagi veszteséget jelentett — nem személyesen, hanem képviselők útján vettek részt a tanács munkájában (Stromer, 1973. 13. p.). Mivel a pozsonyi források nem tartalmaznak ilyen eljárásra vonatkozó egyértelmű információt, ezért inkább a fenti elképzelés alkalmazhatóságát tartom valószínűbbnek.

109 Isenmann, 1988. 134–136. p. és Rogge, 1996. 235. p.

110 Groebner, 1994. 279–280. p.

111 Tirnitz, 1971. 58. p., 67–68. p., 69–75. p.

Korábban már láthattuk, hogy a pozsonyi vezető rétegen belül jelentős szerepet betöltő személyek sok esetben több éven át — egyrészt pályájuk elején, másrészt életük utolsó éveiben — tagjai voltak a külső tanácsnak. Megállapítható, hogy ezek a személyek adták a kérdéses grémium — a forrásokból általunk ismert — tagságának jelentős részét. A külső tanács további tagjait vizsgálva pedig kiderül, hogy számos olyan polgárról tudunk, aki személy szerint, vagy akinek közeli családtagja a vagyoni elitbe soroltatott, továbbá nem került be egyszer sem a belső tanácsba, viszont folyamatosan tagja volt a külső tanácsnak. Ilyenként említhető a vagyonos gyógyszerész Egidi Märll (/Gilg Apoteker), aki még 1536. évi végrendeletében is kiemelte, hogy választott polgár volt („ain genanter Burger undt Apotegkher zu Prespurg”)¹¹² és információink szerint legalább 19 éven át benne volt a külső tanácsban. Végrendelete alapján ugyancsak a vagyoni elithez tartozott az a Mathes Zapffl is, aki több éven át volt választott polgár. A felső vagyoni réteg családjából származó választott polgárokként említhető még Mert Tailnkäs (a család több tagját is a vagyoni elithez soroltam), Mert Dremel (a Tailnkäs családhoz hasonló vagyoni háttér), vagy Wolfgang Selas. Már maga az a tény is figyelemre méltó információ, hogy a hatvan fős külső tanács teljes tagságából a források által csak viszonylag kevés választott polgár nevét ismerjük, az itt felsorolt személyek viszont gyakran előfordulnak. Ebből következően tehát azt kell megállapítanunk, hogy azoknál az eseteknél, amikor a külső tanács a belső tanáccsal együtt döntési funkciót, vagy éppen a belső tanácsot ellenőrző funkcióját gyakorolta, akkor a fent említett vagyonos személyek nagyobb tekintéllyel bírtak a választott polgárok csoportján belül. A vagyoni elit ezen tagjai gazdasági, illetve sok esetben rokoni kapcsolatban álltak azokkal a vagyonos személyekkel, akik a belső tanácsban több éven át jelentős szerepet vittek. Utóbbiak tehát valószínűleg saját embereiket ültették a külső tanácsba, s azok talán éppen azért nem szándékoztak bekerülni a legfelső körbe, mert az gazdasági tevékenységük rovására ment volna.¹¹³ A felsoroltak mellett olyan személyek is kiemelhetők még, akik bár saját, vagy közeli rokonuk testamentuma alapján a középréteghez tartoztak, mégis tudjuk, hogy kapcsolatban álltak a politikai elit fontosabb szereplőivel. Ilyen példaként említhetők Wolfgang Kommetz, vagy Peter Vaschang, akik szintén több évig tevékenykedtek a külső tanácsban.

Az egyes elitcsoportok tárgyalása után összegzésként elmondható, hogy nem csak a városi társadalom egészére érvényes az az általános kijelentés, miszerint a

¹¹² AMB Prot. Test. fol. 85r.

¹¹³ Hans Hubert Hofmann a nürnbergi politikai viszonyokat vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy a külső tanácsban gyakran ültek olyan személyek, akiknek a vagyona messze nagyobb volt számos a belső tanácsban ülő előkelő polgárénál. Hofmann, 1965. 139. p.

közösség — legalábbis annak polgárjoggal rendelkező nagyobb része — csak jogi értelemben egységes, s vagyoni, társadalmi, politikai stb. értelemben nem tekinthetjük a város lakosságát homogén közegnek. Fontos látnunk, hogy a heterogenitásra vonatkozó megállapítás jogossága a sokszor egységesként kezelt, szűk vezető rétegen belül is jól kimutatható. A sematikus hármas felosztás alapján felső rétegként meghatározott társadalmi csoport is számos törésvonal mentén továbbstrukturalizálható.

Melléklet

Pozsony város fő tisztségviselői az 1497–1560 közötti időszakban

Archontológia

1/1. sz. archontológiai tábla

Bírók és polgármesterek

Évszám	Bíró	Polgármester
1497/98	Jacob Aigner	Wolfgang Vorster
1498/99	<i>Jacob Aigner</i>	?
1499/1500	Jacob Aigner	Wolfgang Vorster
1500/01	Wolfgang Vorster	Jacob Aigner
1501/02	Wolfgang Vorster	Jacob Aigner
1502/03	Mathes Baier (/Payr/Pair/Bair)	Jacob Aigner
1503/04	Wolfgang Tailnkäs	Jacob Aigner
1504/05	Wolfgang Tailnkäs	Wolfgang Vorster
1505/06	Wolfgang Tailnkäs	Wolfgang Vorster
1506/07	Wolfgang Vorster	Hans Lachenperger
1507/08	Wolfgang Vorster	Hans Lachenperger
1508/09	Hans Lachenperger	Wolfgang Vorster
1509/10	Wolfgang Vorster	Friedrich Voyt

Évszám	Bíró	Polgármester
1510/11	Hans Lachenperger	Friedrich Voyt
1511/12	Hans Lachenperger	Friedrich Voyt
1512/13	Hans Lachenperger	Pangratz Rutenstock
1513/14	Michel Meichsner	Friedrich Voyt
1514/15	Hans Lachenperger	Michel Meichsner
1515/16	Michel Meichsner	Hans Lachenperger
1516/17	Caspar Leopold	Friedrich Voyt
1517/18	Caspar Leopold	Friedrich Voyt
1518/19	Wolfgang Dorner	Pangratz Rutenstock
1519/20	Wolfgang Vorster	Friedrich Voyt
1520/21	<i>Wolfgang Vorster</i>	<i>Caspar Leopold</i>
1521/22	<i>Wolfgang Vorster</i>	<i>Caspar Leopold</i>
1522/23	<i>Wolfgang Vorster</i>	<i>Caspar Leopold</i>
1523/24	Caspar Leopold	?
1524/25	Michel Vischer	Jacob Körbler
1525/26	Michel Vischer	Jacob Körbler
1526/27	Michel Vischer	Jacob Körbler
1527/28	Michel Vischer	Jacob Körbler
1528/29	<i>Wolfgang Vorster</i>	Jacob Körbler
1529/30	Michel Vischer	Jacob Körbler
1530/31	a.s. Jacob Körbler	Michel Klee
1531/32	Michel Klee	Andre Hakowitz
1532/33	Michel Klee	Jacob Körbler
1533/34	Michel Klee	Jacob Körbler
1534/35	Michel Klee	Valt Preuss
1535/36	Michel Klee	Valt Preuss
1536/37	a.s. Michel Vischer	Michel Klee

Évszám	Bíró	Polgármester
1537/38	Jacob Körbler	Michel Klee
1538/39	Blasi Beham	Hans Bernhaimer
1539/40	Blasi Beham	Hans Bernhaimer
1540/41	Blasi Beham	Hans Bernhaimer
1541/42	Blasi Beham	Michel Klee
1542/43	Blasi Beham	Michel Klee
1543/44	Michel Klee	Blasi Beham
1544/45	Blasi Beham	Hans Bernhaimer
1545/46	Blasi Beham	Hans Lang
1546/47	Hans Bernhaimer	Hans Lang
1547/48	Blasi Beham	Hans Bernhaimer
1548/49	Blasi Beham	Hans Lang
1549/50	Blasi Beham	Thomas Reichentaler
1550/51	<i>Thomas Reichentaler</i>	<i>Hans Vischer</i>
1551/52	?	?
1552/53	Hans Vischer	Thomas Reichentaler
1553/54	Hans Vischer	Thomas Reichentaler
1554/55	Hans Vischer	Mert Aichinger
1555/56	Michel Klee	Mert Aichinger
1556/57	Hans Vischer	Thomas Reichentaler
1557/58	Mert Aichinger	Thomas Reichentaler
1558/59	?	?
1559/60	Hans Vischer	Caspar Hainrich
1560/61	Caspar Hainrich	Hans Lang

Kurziv = bizonytalan

a.s. = angesetzte

1/2. sz. archontológiai tábla

Jegyzők és kamarások

Évszám	Jegyző	Kamarás
1497/98	Cristof Kuntzkesler	Thomas Zeller
1498/99	Cristof Kuntzkesler	Hans Schwertfeger
1499/1500	Cristof Kuntzkesler	Hans Schwertfeger
1500/01	Cristof Kuntzkesler	Hans Schwertfeger
1501/02	Cristof Kuntzkesler	Pangratz Rutenstock
1502/03	Cristof Kuntzkesler	<i>Pangratz Rutenstock / Georg Ecker riemer</i>
1503/04	Cristof Kuntzkesler	Georg Ecker riemer
1504/05	Cristof Kuntzkesler	Georg Ecker riemer
1505/06	Ulrich Symel	Mert Metnnpek
1506/07	?	Jacob Körbler
1507/08	Steffan Haymer	Jacob Körbler
1508/09	Cristof Scharzenthaler	Georg Stokhinger pekh
1509/10	?	Georg Stokhinger pekh
1510/11	Steffan Haymer	Wolfgang Schuss kürsner
1511/12	Maister Friedrich Gruen	Wolfgang Schuss kürsner
1512/13	Maister Friedrich Gruen	Hans Kaiser
1513/14	Maister Friedrich Gruen	Hans Kaiser
1514/15	Maister Friedrich Gruen	Valt Preuss
1515/16	Maister Friedrich Gruen	Valt Preuss
1516/17	?	Wolfgang Rutenstock
1517/18	<i>Steffan Haymer</i>	Wolfgang Rutenstock
1518/19	<i>Julian Me[.]swein / Magister Johannes Marckhuo</i>	Sebastian Eysenreich

Évszám	Jegyző	Kamarás
1519/20	?	Sebastian Eysenreich
1520/21	?	Michel Klee
1521/22	?	Michel Klee
1522/23	?	Andre Hakowitz
1523/24	?	<i>Andre Hakowitz</i>
1524/25	Steffan Pfaffstetter	<i>Cristoff Kirchmair</i>
1525/26	<i>Steffan Pfaffstetter</i>	Christoff Kirchmair
1526/27	<i>Steffan Pfaffstetter</i>	Augustin Maier
1527/28	Steffan Pfaffstetter	Augustin Maier
1528/29	?	Wolfgang Schuman
1529/30	Michel Stützl	Wolfgang Schuman
1530/31	Michel Stützl	Georg Raid pekh
1531/32	Michel Stützl	Georg Raid pekh
1532/33	Michel Stützl	Michel Tailnkäs
1533/34	Michel Stützl	Michel Tailnkäs
1534/35	Michel Stützl	Jacob Preuhofer
1535/36	Michel Stützl	Wolfgang Dorffner
1536/37	Michel Stützl	Wolfgang Dorffner
1537/38	Michel Stützl	Mert Vorster
1538/39	Michel Stützl	Mert Vorster
1539/40	Michel Stützl	Hans Grueber
1540/41	Michel Stützl	Steffan Maurach
1541/42	Michel Stützl	Steffan Maurach
1542/43	Michel Stützl	Blasy Gros goldsmid
1543/44	Michel Stützl	Hans Lausser
1544/45	Michel Stützl	Hans Lausser
1545/46	Michel Stützl	Valt Pockh

Évszám	Jegyző	Kamarás
1546/47	Heinrich Schedel	Sigmund Rauch
1547/48	Heinrich Schedel	<i>Sigmund Rauch</i>
1548/49	Heinrich Schedel	<i>Hans Maurach</i>
1549/50	Heinrich Schedel	Hans Maurach
1550/51	Heinrich Schedel	?
1551/52	Heinrich Schedel	Wentzel Rurnschopf
1552/53	Heinrich Schedel	Cristoff Pfintzinger
1553/54	Thomas Entzenweiß	Cristoff Pfintzinger
1554/55	Thomas Entzenweiß	Wolfgang Kögl
1555/56	Thomas Entzenweiß	Wolfgang
1556/57	Thomas Entzenweiß	Jörg Gruebmülner
1557/58	Thomas Entzenweiß	Jörg Gruebmülner
1558/59	Thomas Entzenweiß	<i>Thomas Dremel</i>
1559/60	Thomas Entzenweiß	<i>Thomas Dremel</i>
1560/61	Thomas Entzenweiß	?

Kurziv = bizonytalan

A következő (1/3. számú) archontológiai tábla a belső tanács összetételét mutatja be a vizsgált időkeretben. A névsorok összeállításánál problémaként merült fel az esküdtek sorrendje. A Gabbuchban, illetve az Actionale Protocollumban (AP) szereplő méltóságosok összeállításánál nyilvánvalóan szerepe volt a nevek sorrendjének, utóbbival esetleg az esküdt tanácsosok közötti „rangsort” igyekeztek kifejezni. Sajnos egyik forrás információi sem alkotnak megszakítatlan sort, illetve a Gabbuchban legtöbbször nem közölték az összes tanácsos nevét, így az említett két forrásból nyert információkat további források elszórt adataival kellett kiegészítenünk (ld. az II. fejezet „az elitcsoporthoz elhatárolásának lehetőségeiről” szóló bevezető részét). Ilyen módon viszont lehetetlen volt követni a fent említett sorrendeket, így az esküdtek ABC sorrendben kerülnek közlésre.

A nevek mögött jelzünk olyan tisztséget, amely a Gabbuch vagy az AP méltóság-soraiban az illető személynél ki volt emelve (ilyenek: hauptman/Stadthauptman, Stadtschreiber/Notarius, camerer/Stadtcamerer, Spitalmeister).

A nevek írásmódjánál a leggyakrabban előforduló változatot használtuk, amennyiben ilyen egyértelműen kiemelhető változat nem volt, úgy a személy végrendeletének törzsszövegében szereplő névváltozat szerepel.

1/3. sz. Archontológiai tábla

Esküdtek

Évszám	Esküdtek
1496/97	Andre Holtzer, Wolfgang Knoll, Hans Piburger(/Piberger), Wolfgang Tailnkäs, Wolfgang Vechtnitzer <i>Senat</i> [...] von Pran[...]arckh
1497/98	Peter Kreuzer, Hans Lachenperger, Hans Piburger, Steffan Rieder, Wolfgang Tailnkäs, Niclas Welser [/Frawenmarckher] [...]
1498/99	?
1499/1500	Peter Eysenreich, Wolfgang Knoll, Peter Kreuzer, Hans Lachenperger, Steffan Rieder Hauptman, Wolfgang Tailnkäs, Niclas Welser, Jacob Zeller, Thoman Zeller
1500/01	Peter Kreuzer, Hans Lachenperger, Steffan Rieder Hauptman, Wolfgang Tailnkäs, Niclas Welser
1501/02	?
1502/03	Jacob Heuteur, Hans Lachenperger, Caspar Leopold, Jörg Schamberger, Hans Schwertfeger, Wolfgang Tailnkäs, Wolfgang Vorster, Niclas Welser, Thoman Zeller
1503/04	Jacob Heuteur, Hans Lachenperger, Caspar Leopold, Michel Meichsner, Jörg Schamberger, Hans Schwertfeger, Wolfgang Vorster, Niclas Welser
1504/1505	Jacob Aigner, Wolfgang Dorner, Jacob Heuteur, Hans Lachenperger, Michel Meichsner, Pangratz Rutenstock, Jörg Schamberger, Hans Schwertfeger

Évszám	Esküdtek
1505/1506	Jacob Aigner, Wolfgang Dorner, Jacob Heuteur, Hans Lachenperger Hauptman, Caspar Leopold, Niclas Ödenpurger, Pangratz Rutenstock, Jörg Schamberger, Hans Schwertfeger
1506/1507	Jacob Aigner, Wolfgang Dorner, Hans Gailsam, Jacob Heuteur, Caspar Leopold, Niclas Ödenpurger, Wolfgang Tailnkäs
1507/1508	Jacob Aigner, Wolfgang Dorner, Georg [Ecker] Riemer, Jacob Heuteur, Caspar Leopold, Niclas Ödenpurger, Wolfgang Tailnkäs, Niclas Welser
1508/1509	Wolfgang Dorner, Georg [Ecker] Riemer, Hans Gailsam, Steffan Hueter, Caspar Leopold, Friedrich Voyt, Niclas Welser
1509/1510	?
1510/1511	Hans Aichinger, Wolfgang Dorner, Georg [Ecker] Riemer, Steffan Hueter, Hans Klee, Jacob Körbler, [<i>Lienhart Lausser</i> (Gabbuch fol. 30r szerint; fol. 29v szerint csak <i>genant</i>)], Caspar Leopold, [<i>Michel Meichsner</i> (Gabbuch fol. 30r szerint; fol. 29v szerint csak <i>genant</i>)], Pangratz Rutenstock, Hans Schwertfeger, Wolfgang Vorster
1511/1512	Hans Aichinger, Wolfgang Dorner, Hans Klee, Jacob Körbler, Lienhart Lausser, Caspar Leopold, Steffan Marstaller, Michel Meichsner, Pangratz Rutenstock
1512/1513	Wolfgang Dorner, Jörg Ecker, Caspar Fuchsl, Sigmund Goldner, Hans Klee, Steffan Marstaller, Mert Sembler
1513/1514	Hans Aichinger, Wolfgang Dorner, Sigmund Goldner, Steffan Haymer, Jacob Körbler, Hans Lachenperger, Caspar Leopold Hauptman, Mert Metnnpek(/Metnpekh), Mert Sembler, Wolfgang Vorster
1514/1515	Hans Aichinger kürsner, Caspar Fuchsl, Sigmund Goldner, Steffan Haymer, Steffan Hueter, Jacob Körbler, Lienhart Lausser, Caspar Leopold Hauptman, Pangratz Rutenstock, Mert Sembler, Wolfgang Vorster

Évszám	Esküdtek
1515/1516	Hans Aichinger kürsner, Caspar Fuchsl, Sigmund Goldner, Steffan Haymer, Steffan Hueter, Jacob Körbler, Lienhart Lausser, Caspar Leopold Hauptman, Pangratz Rutenstock, Mert Sembler, Wolfgang Vorster
1516/1517	Hans Aichinger, Wolfgang Dörner, Sigmund Goldner, Steffan Haymer, Jacob Körbler, Pangratz Rutenstock, Michel Vischer
1517/1518	Hans Aichinger, Wolfgang Dörner, Georg Ecker Riemer, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Hans Kaiser, Jacob Körbler, Pangratz Rutenstock, Mert Sembler, Michel Vischer
1518/1519	Hans Aichinger kürsner, Georg Ecker Riemer, Caspar Fuchsl, Sigmund Goldner Stadthauptman, Jacob Körbler, Michel Vischer, Wolfgang Vorster, Friedrich Voyt
1519/1520	Hans Aichinger, Wolfgang Dörner, Sigmund Goldner Stadthauptman, Georg Ecker Riemer, Peter Hainrich [...], Jacob Körbler, Caspar Leopold, Valt Preuss, Pangratz Rutenstock
1520/1521	Hans [Aichinger] kürsner, Wolfgang Dörner, Sigmund Goldner, Hans Kaiser, Jacob Körbler, Michel Meichsner, Niclas Ödenpurger, Valt Preuss, Mert Sembler, Michel Vischer
1521/1522	Hans [Aichinger] kürsner, Wolfgang Dörner, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Hans Kaiser, Jacob Körbler, Michel Meichsner, Niclas Ödenpurger, Mert Sembler, Michel Vischer
1522/1523	Hans [Aichinger] kürsner, Sigmund Goldner, Hans Kaiser, Jacob Körbler, Michel Meichsner, Niclas Ödenpurger, Valt Preuss, Mert Sembler, Michel Vischer
1523/1524	?
1524/1525	?
1525/1526	<i>Hans Baier(/Pair/Payr), Sebastian Eysenreich, Sigmund Goldner, Michel Klee, Niclas Ödenpurger, Wolfgang Vorster</i>
1526/1527	Hans Baier(/Pair/Payr), Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Andre Hakowitz, Ambrosi Maier(/Mayer/Mair), Niclas Ödenpurger, Wolfgang Vorster

Évszám	Esküdtek
1527/1528	Hans Baier(/Pair/Payr), Sigmund Goldner, Ambrosi Maier(/Mayer/Mair), Niclas Ödenpurger, Mert Sembler, Wolfgang Vorster
1528/1529	Hans Baier(/Pair/Payr), Sebastian Eysenreich, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Andre Hakowitz, Mert Sembler, Michel Vischer
1529/1530	Hans Baier(/Pair/Payr), Sebastian Eysenreich, Peter Hainrich, Cristoff Meichsner, Mert Sembler
1530/1531	Sebastian Eysenreich, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Augustin Maier, Christoff Meichsner, Sebastian Schmid, Jörg Stokhinger
1531/1532	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Sebastian Eysenreich, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Christoff Kirchmair, Jacob Körbler, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Jörg Stokhinger, Michel Vischer, (11 fő!)
1532/33	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Sebastian Eysenreich, Sigmund Goldner, Peter Hainrich, Christoff Kirchmair, Augustin Maier, Wolfgang Rutenstock, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Jörg Stokhinger, (11 fő!)
1533/34	Hans Bernhaimer, Peter Hainrich, Christoff Kirchmair, Augustin Maier, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid, Jörg Stokhinger
1534/35	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Sebastian Eysenreich Stadthauptman, Andre Hakowitz, Christoff Kirchmair, Jacob Körbler, Augustin Maier, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid, Michel Vischer
1535/36	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Sebastian Eysenreich Stadthauptman, Peter Hainrich, Andre Hakowitz, Christoff Kirchmair, Jacob Körbler, Augustin Maier, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid, Michel Vischer, (11 fő!)
1536/37	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Andre Hakowitz, Christoff Kirchmair, Augustin Maier, Steffan Pfaffstetter, Valt Preuss, Sebastian Schmid Stadthauptman

Évszám	Esküdtek
1537/38	Blasi Beham, Hans Bernhaimer, Christoff Kirchmair, Augustin Maier, Steffan Pfaffstetter, Valt Preuss, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid Stadthauptman, Wolfgang Schuman
1538/39	Christoff Kirchmair, Michel Klee, Jacob Körbler, Augustin Maier Stadthauptman, Steffan Pfaffstetter, Valt Preuss, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid, Wolfgang Schuman, Bartlme Wirt
1539/40	Christoff Kirchmair, Michel Klee, Jacob Körbler, Augustin Maier Stadthauptman, Steffan Pfaffstetter, Valt Preuss, Wolfgang Rutenstock, Sebastian Schmid, Wolfgang Schuman, Bartlme Wirt
1540/41	Christoff Kirchmair, Michel Klee, Jacob Körbler, Hans Lang Stadthauptman, Augustin Maier, Christoff Meichsner, Steffan Pfaffstetter, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Mert Vorster, Bartholme Wirt,
1541/42	Hans Bernhaimer, Cristoff Kirchmair, Jacob Körbler, Hans Lang, Steffan Pfaffstetter, Valt Pruess, Sebastian Schmid, Georg Stokhinger, Mert Vorster, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer
1542/43	Hans Bernhaimer, Wolffgang Dorffner, Jacob Körbler, Steffan Maurach, Valt Preuss, Thoman Reichentaler, Sebastian Schmid, Mert Vorster, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer, <i>Hans Lang Stadthauptman</i> , (11 fő!) [Hans Lang nem szerepel az AP ezévi méltóságsorában]
1543/44	Hans Bernhaimer, Wolffgang Dorffner, Jacob Körbler, Hans Lang, Steffan Maurach, Thoman Reichentaler, Mert Vorster Stadthauptman
1544/45 (az Act. Prot. és a Gabbuch adatai nem egyeznek)	Wolffgang Dorffner, Michel Klee, Jacob Körbler, Hans Lang, Steffan Maurach, Valt Preuss, Thomas Reichentaler, Sebastian Schmid, Mert Vorster Stadthauptman, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer [<i>Gabbuch: [Hans Vischer, Cristoff Partinger]</i>]

Évszám	Esküdtek
1545/46	domini senatores Joannis Bernhaimer, Wolffgangus Dorffner, Michael Klee, Jacobus Körbler, Joannes Lang, Stephanus Maurach, Valentinus Preuss, Joannis Reichentaler, Sebastian Schmid pilcatore, Martinus Vorster capitaneus Stadthauptman, Bartlme Wirt, Martinus Zirkendorffer
1546/47	Blasi Beham, Michael Klee, Steffan Maurach, Cristoff Partinger, Valt Pockh, Valentinus Preuss, Thomas Reichentaler, Sebastian Schmid, Hans Vischer, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer
1547/48	Hans Lang, Steffan Maurach, Cristoff Partinger, Valtin Pockh, Valt Preuss, Thomas Reichentaler, Sebastian Schmid, Hans Vischer, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer, [a margon betoldva: Michel Klee], Henricus Schoedelius Notarius Posoniensis [azaz Heinrich Schedel]
1548/49	Michel Klee, Steffan Maurach, Cristof Partinger Stathauptman, Valtin Pockh, Valt Preuss, Thomas Reichentaler, Sebastian Schmid, Hans Vischer, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer, Heinrich Schedl notarius
1549/50	Mert Aichinger, Caspar Hainrich, Michel Klee, Hans Lang, Steffan Maurach, Cristoff Partinger, Valtin Pockh, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Bartlme [Wirt] Purkircher, Mert Zirkendorffer, Heinrich Schedel Stadtschreiber Hans Maurach Stadtcamerer
1550/51	Mert Aichinger Stadthauptman, Caspar Hainrich, Michel Klee, Hans Lang, Steffan Maurach, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Bartlme Wirt
1551/52	<i>Mert Aichinger, Caspar Hainrich, Hans Lang, Steffan Maurach, Mert Zirkendorffer, Wentzel Rurnschopf camerer</i>
1552/53	Michel Klee, Hans Lang, Hans Maurach, Valt Preuss, Sebastian Schmid, Bartlme Wirt, Mert Zirkendorffer Stadthauptman / <i>Mert Aichinger Stadthauptman</i>

Évszám	Esküdtek
1553/54	Mert Aichinger, Peter Eckher, Caspar Hainrich, Jacob Khien, Michel Klee, Hans Lang, Hans Maurach Stadthauptman, Cristoff Partinger, Valt Preuss, Bartlme [Wirt] Purkircher, Sebastian Schmid, Thomas Entzenwei Stadtschreiber, Cristoff Pfintzinger Stadtcamerer
1554/55	Peter Ecker, Caspar Hainrich, Jacob Khien, Michel Klee, Hans Lang, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach Stadthauptman, Cristoff Partinger, Cristoff Pfintzinger, Bartlme [Wirt] Purkircher, Thomas Reichentaler, Thomas Entzenwei notarius, Wolfgang Kögl Stadtcamerer, Wolf [...] Spitalmeister
1555/56	Peter Ekher, Caspar Hainrich, Jacob Khien, Hans Lang, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach Stadthauptman, Cristoff Partinger, Cristoff Pfintzinger, Bartlme [Wirt] Purkircher, Thomas Reichentaler, Hans Vischer, [Lorentz Loy], Thomas Entzenwei notarius, Wolfgang Kögl camerer
1556/57	Mert Aichinger, Peter Eckher, Caspar Hainrich, Jacob Khien Stadthauptman, Michel Klee, Hans Lang, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach, Cristoff Partinger, Cristoff Pfintzinger, Bartlme [Wirt] Purkircher, Thomas Entzenweiß Stadtschreiber, Jorg Gruebmülner camerer
1557/58	Peter Ecker, Caspar Hainrich, Michel Klee, Wolfgang Kögl Stadthauptman, Hans Lang, Caspar Liechtenperger, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach, Cristoff Partinger, Bartlme [Wirt] Purkircher, Hans Vischer
1558/59	?
1559/60	Mert Aichinger, Peter Ecker, Georg Gruebmülner, Hans Lang, Caspar Liechtenperger, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach, Mert Ofner, Sebastian Schmid
1560/61	Mert Aichinger, Georg Gruebmülner Stadthauptman, Lorentz Loy, Sigmund Luttenberger, Hans Maurach, Mert Ofner, Hans Vischer

Kurziv = bizonytalan

1/4. sz. melléklet

Hivatali pályák személyenként lebontva, a vagyoni helyzet metszésében

Rövidítések:

Tisztségek

B = Bíró

PM = Polgármester

KAM = Kamarás

J = Jegyző

VK = Városkapitány

Bergm. = Bergmeister

BT = Belső tanács tagja / esküdt polgár

KT = Külső tanács tagja / választott polgár

Vagyoni helyzet

rokon elit = közvetlen családtag végrendeletét ismerjük,
a besorolás a rokon vagyoni helyzetét mutatja

rokon kr = ld. lent

kr = végrendelete alapján a középértékhez sorolható
elit = a személy végrendelete alapján a vagyoni elithez tartozik
n. a. nincs adat

Eysenreich, Péter	Vagyon	(1491/92)	(1492–94)	1494–99	1499/1500		
	rokon elit	(PM)	(BT)	–	BT		
Kreuzer, Péter	Vagyon	1491/92	1492/93	1493/94	1494/95	1495/96	1496/97
	elit	BT	VK	B	PM	–	B
		1497/98	1498/99	1499–1501			
		BT	?	BT			

* Ebből az évből nem ismerjük az esküttek és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Kreuzer ebben az évben is benne volt a tanácsban.

Lachenperger, Hans	Vagyon	1491/92	1492/93	1493/94	1494/95	1495/96	1496/97
	rokon elit	KT	–	KT	–	BT	–
		1497/98	1498/99	1499–1501	1501/02	1502/03	1503–06
		BT	?*	BT	?*	BT	VK
		1506–08	1508/09	1509/10	1510–13	1513/14	1514/15
		PM	B	–	B	BT	B
		1515/16	1516–18				
		PM	KT				

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdek és a válsztott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Lachenperger ezekben az években is benne volt a tanácsban.

Lausser, Lienhart	Vagyon	1491/92	1492–97	1497/98	1498–1504	1504–07	1507–1510
	n. a.	KT	–	KT	–	KT	–
		1510–14	1514–16	1516–20			
Rieder, Steffan		KT	BT	KT			
	Vagyon	1491/92	1492–94	1494/95	1495–97	1497/98	1498/99
	n. a.	BT	BT	B/(BT)	PM	BT	?*
		1506–08					
		BT					

* Ebből az évekből nem ismerjük az esküdek és a válsztott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Rieder ebben az évben is benne volt a tanácsban.

Tainkäs, Wolfgang	Vagyon	1491/92	1492–96	1496–98	1498/99	1499–1501	1501/02
	rokon elit	KT	–	BT	?*	BT	?*
		1502/03	1503–06	1506–08			
		BT	B	BT			

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték és a válsztott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Tainkäs ezekben az évekből is benne volt a tanácsban.

Welser [/Frawenmarckher], Niclas	Vagyon	1491/92	1492–94	1494/95	1495–97	1497/98	1498/99
	elit	KT	–	BT	–	BT	–
		1499–1501	1501/02	1502–04	1504–06	1506/07	1507–09
		BT	?*	Bt	–	KT	BT

* Ebből az évből nem ismerjük az esküdték és a válsztott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Rieder ebben az évben is benne volt a tanácsban.

Baier (/Payr/Pair), Mathes	Vagyon	1492/93	1493/94	1494/95	1495/96	1496–1502	1502/03
	elit	KT	KAM	–	BT	–	B
Piburger, Hans*	Vagyon	1493/94	1494–98	1498–1500	1500/01		
	kr (/rokon elit)	KT	BT	–	BT		

* 1491–1496 között Jörg Piburger volt a városi jegyző, kapcsolatuk nem tisztázott.

Aigner*, Jacob	Vagyon	1494/95	1495/96	1496/97	1497/98	1498/99	1499/1500
	elit	VK	BT	-	B	B/PM**	B
		1500-04	1504-08				
		PM	BT				

* Egy 1481. évi végrendelet szerint abban az évben egy Wolfgang Aigner nevű polgár a belső tanács tagja volt. Ismerjük ifj. Jacob Aigner fivérének, Hans Aignernak a végrendeletét 1495-ből, Jacobét 1511-ből, fiát 1516-ból.

** Nem ismerjük a méltóságsort. Ortway közlése alapján (PVT III. 384. p. és 397. p.) nem lehet egyértelműen eldönteni Aigner tisztségét.

Dorner, Wolfgang*	Vagyon	1494-96	1496/97	1497/98	1498-1500	1500/01	1501/02
	elit	KT	-	KT	-	KT	-
		1502/03	1503/04	1504-09	1509/10	1510-14	1514-16
		KT	-	BT	***	BT	KT
		1516-18	1518/19	1519-22			
		BT	B	BT			

* 1488-ban említik egy végrendeletben, abban az évben még nincs tisztsége.

* Ebből az évből nem ismerjük az esküdték és a válszott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Dorner ebben az évben is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Heuteur, Jacob	Vagyon	(1488/89)	1489-94	1494/95	1495-1502	1502-08
	elit	(BT)		BT	-	BT
Knoll, Wolfgang	Vagyon	(1488/89)	1489-92	(1492/93)		(1494-97)
	n. a.	(BT)	-	(BT)		(BT)
		1499/1500				-
		BT				

Holtzer, Andre*	Vagyon	1492/93	1493/94	(1494/95)	(1495/96)	(1496/97)	1497/98
	n. a.	B	–	(BT)	(BT)	(BT)	KT

* Ismerjük végrendeletét 1500-ból.

Vorster, Wolffgang*	Vagyon	1495/96	1496/97	1497/98	1498–1500	1500–02	1502–04
	elit	KT	–	PM	–	B	BT
		1504–06	1506–08	1508/09	1509/1510	1510/11	1511/12
		PM	B	PM	B	BT	KT
		1512/13	1513–16	1516/17	1517/18	1518/19	1519–23
		–	BT	KT	–	BT	B
		1523–25	1525–28	1528/29			
		***	BT	B			

* 1529. évi végrendelete még bíróként említi. Még ebben az évben meghalt. Erre utal, hogy 1530-ban már nem találkozunk vele a méltóságokban, illetve a Krisztus Teste céh 1529. évi taglistáján áthúzva szerepel neve, ami ugyancsak megerősíti feltételezésünket (MOL MF C1430 p. 25).

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtiek és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Vorster ebben az időszakban is benne volt a tanácsban

Vechtmitzer, Wolfgang	Vagyon	1496/97	
	n. a.	BT	
Zeller, Thomas	Vagyon	1496–98	1498–1502
	n. a.	KAM	1502/03
		–	BT

Schwertfeger, Hans	Vagyon	1498–1501	1501/02	1502–06	1506–1510	1510/11	1511–13
	n. a.	KAM	–	BT	–	BT	–
		1513–18	1518/19	1519/20			
Schamberger, Jörg		KT	–	KT			
	Vagyon	1499/1500	1500–02	1502–06	1506/07	1507/08	1508/09
	n. a.	KT	–	BT	KT	–	KT
Zeller, Jacob	Vagyon	1499/1500					
	elit	BT					
Rutenstock, Pangraz	Vagyon	1501–03	1503/04	1504–06	1506–08	1508–10	1510–12
	elit	KAM (?) *	–	BT	KT	–	BT
		1512/13	1513/14	1514–18	1518/19	1519/20	1520–23
		PM	KT	BT	PM	BT	KT

* A rendelkezésre álló források alapján nem egyértelmű, hogy ebben az évben Rutenstock, vagy Georg Ecker riemer volt-e a kamarás.

Ecker riemer, Georg	Vagyon	1502/03	1503–05	1505–08	1508/09	1509/10	1510/11
	elit	KT/KAM *	KAM	–	BT	***	BT
		1511/12	1512/13	1513–16	1516/17	1517–1520	1520–23
		–	BT	–	KT	BT	KT
		1523–25	1525–30				
		***	KT				

* A rendelkezésre álló források alapján nem egyértelmű, hogy ebben az évben Ecker, vagy Pangraz Rutenstock volt-e a kamarás.

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtek és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Ecker ezekben az években is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Leopold, Caspar	Vagyon	1502-04	1504/05	1505-09	1509/10	1510-12	1512-16
	elit	BT	-	BT	?	BT	VK
		1516-18	1518/19	1519/20	1520-23	1523/24	
		B	-	BT	PM	B	

* Ebből az évből nem ismerjük az esküdtek és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Leopold ebben az évben is benne volt a tanácsban

Meichsner, Michel	Vagyon	1503-05	1505-10	1510/11	1511-13	1513/14	1514/15
	rokon elit	BT	-	KT	-	B	PM
		1515/16	1516-20	1520-23			
		B	KT	BT			
Fuchsl, Caspar	Vagyon	1504-06	1506-08	1508-10	1510-12	1512/13	1513/14
	n. a.	KT (bergm.)	KT	-	KT	BT	KT
		1514-16	1516-18	1518/19	1519/20		
		BT	KT	BT	KT		
Voyt, Friedrich	Vagyon	1504/05	1505-07	1507/08	1508/09	1509-12	1512/13
	elit	KT	-	KT	BT	PM	KT
		1513/14	1514-16	1516-18	1518/19	1519/20	
		B	KT	PM	-	PM	

Haymer, Steffan	Vagyon	1505/06	1506/07	1507/08	1508-10	1510/11	1511-13
	n. a.	KT (?)	–	J	–	J	–
		1513-17	1517/18				
Heuter, Steffan		BT	J				
	Vagyon	1505/06	1506-08	1508/19	1509/10	1510/11	1511-14
	n. a.	KT (?)	–	BT	***	BT	–
		1514-16					
		BT					

* 1493. és 1494. évi végrendeletekben említenek Mathes Heuter nevű esküdtet.

** Ebből az évből nem ismerjük az esküdtet és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Heuter ebben az évben is benne volt a tanácsban.

Mettnpek (/Mettnpekh), Mert	Vagyon	1505/06	1506–13	1513/14	1514/15		
	n. a.	KAM	–	BT	KT		
Ödenpurger, Niclas	Vagyon	1505–08	1508/09	1509/10	1510–20	1520–23	1523–25
	kr	BT	KT	–	KT	BT	?*
		1525–28	1528–33				
		BT	KT				

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtet és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Ödenpurger ebben az időszokban is benne volt a tanácsban.

Gailsam, Hans	Vagyon	1506/07	1507/08	1508/09
	n. a.	Bt	–	BT

Kaiser, Hans	Vagyon	1506/07	1507/08	1508/09	1509/10	1510/11	1511/12
	kr	KT	–	KT	–	KT	–
		1512–14	1514–17	1517/18	1518/19	1519/20	1520–23
		KAM	–	BT	–	KT	BT
Körbler, Jacob		1523–27	1527–37				
		–	KT				
	Vagyon	1506–08	1508–10	1510–12	1512/13	1513–23	1524–30*
	elit	KAM	–	BT	–	BT	PM
		1530/31	1531/32	1532–34	1534–36	1536/37	1537/38
		B	BT	PM	BT	–	B
		1538–46					
		BT					

* Megjegyzendő, hogy 1523/24-ben nem tudjuk pontosan, hogy ki volt a polgármester.

Stokhinger pekhs, Georg	Vagyon	1506–08	1508–10	1510/11	1511/12	1512/13	1513/14
	n. a.	KT	KAM	–	KT	–	KT
		1514–16	1516–19	1519/20	1520–23	1523–25	1525–27
		–	KT	–	KT	?	KT
		1527/28	1528–30	1530–34	1534–38	1538/39	1539/40
		–	KT	BT	KT	–	KT
		1540/41	1541/42				
		–	BT				

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Stokhinger ezekben az években is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Sembler (/Semler), Mert	Vagyon	1507/08	1508–10	1510–12	1512–16	1516/17	1517/18
	kr	KT	–	KT	BT	–	BT
		1518–20	1520–23	1523–27	1527–30		
Aichinger kürsner, Hans	Vagyon	1510–12	1512/13	1513–23	1523–25	1526–28	
	n. a.	BT	–	BT	??	KT	

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Aichinger ezekben az években is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Schuss kürsner, Wolfgang	Vagyon	1510–12	1512/13	1513/14	1514–16	1516–20	1520/21
	n. a.	KAM	–	KT	–	KT	–
		1521–23					
Klee, Hans		KT					
	Vagyon	1510–13	1513/14				
	elit	BT	KT				
Marstaller, Steffan	Vagyon	1511–13					
	n. a.	BT					
Goldner, Sigmund	Vagyon	1512–17	1517/18	1518/19	1519/20	1520–23	1523–25
	kr	BT	VK	B	VK	BT	??
		1525–29	1529/30	1530–33			
		BT	–	BT			

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Goldner ebben az időszakban is benne volt a tanácsban.

Preuss, Valt	Vagyon	1514-16	1516-18	1518/19	1519-21	1521/22	1522/23
	n. a.	KAM	-	KT	BT	-	BT
		1523-25	1525/26	1526/27	1527-29	1529/30	1530/31
		??	KT	-	KT	-	KT
		1531-33	1533/34	1534-36	1536-43	1543/44	1544-51
		BT	-	PM	BT	-	BT
		1551/52	1552-54	1554/55	1555-57	1557/58	1558/59
		??*	BT	KT	-	KT	??
		1559/60					
		KT					

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Preuss ezekben az években is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

** Az 1551/52. évi méltóságos erősen hiányos, elképzelhető, hogy Preuss ebben az évben is esküdt polgár volt.

Rutenstock, Wolfgang	Vagyon	1516-18	1518-27	1527-32	1532-36	1536/37	1537-40
	elit	KAM	-	KT	BT	-	BT
Vischer, Michel	Vagyon	1516-19	1519/20	1520-23	1523/24	1524-28	1528/29
	elit	BT	-	BT	-	B	BT
		1529/30	1530/31	1531/32	1532-34	1534-36	1536/37
		B	-	BT	KT	BT	B

Hainrich, Peter	Vagyon	1517/18	1518/19	1519/20	1520/21	1521/22	1522-26
	n. a.	BT	-	BT	-	BT	-
		1526/27	1527/28	1528-34	1534/35	1535/36	1536/37
		BT	-	BT	-	BT	-
Eysenreich, Sebastian		1537/38					
		KT					
	Vagyon	1518-20	1520-25	1525/26	1526-28	1528-33	1533-36
	elit	KAM	-	BT	-	BT	VK
		1536/37	1537/38	1538/39	1539/40	1540-42	1542-45
		-	KT	-	KT	??	KT
		1545/46	1546-49				
		??					
		KT					

* Ezekből az évekből nem ismerjük a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Eysenreich ebben az időszakban is választott polgár volt.

Klee, Michel	Vagyon	1520-22	1522-25	1525/26	1526-29	1529-30	1530/31
	elit	KAM*	-	BT	-	KT	PM
		1531-36	1536-38	1538-41	1541-43	1543/44	1544-51
		B	PM	BT	PM	B	BT**
		1551/52	1552-55	1555/56	1556-58		
		???	BT	-	BT		

* 1520/21-ben kérdéses, hogy kamarás, vagy csak választott polgár.

** 1547/48-ban az AP eredeti méltóságsorában nem szerepel, később toldották be a margón.

*** Az 1551/52-es méltóságsor erősen hiányos, elképzelhető, hogy Klee ebben az évben is esküdt polgár volt.

Hakowitz, Andre	Vagyon	1521/22	1522-24	1524-26	1526/27	1527/28	1528/29
	elit	KT	KAM*	-	BT	-	BT
		1529/30	1533/31	1531/32	1532/33	1533/34	1534-37
		KT	-	PM	KT	-	BT

* 1522/23-ban kérdéses, hogy kamarás, vagy csak választott polgár.

Kirchmair, Cristoff	Vagyon	1524-26	1526/27	1527/28	1528/29	1529/30	1530/31
	n. a.	KAM (?)	-	KT	-	KT	-
		1531-42	1542/43	1543/44	1544-47	1547/48	
		BT	-	KT	-	KT	
Pfaffstetter, Steffan*	Vagyon	1524-28	1528-31	1531/32	1532-34	1534-36	1536-42
	elit	J	-	KT	-	KT	BT

* 1492/93-ból ismerünk egy Wolffgang Pfaffstettert (Steffan apja), aki ekkor a külső tanács tagja volt.

Baier (/Payr/Pair), Hans	Vagyon	1525-30					
	kr	BT					
Maier, Ambros	Vagyon	1526-28	1528-30	1530-34	1534/35	1535-40	1540-42
	n. a.	BT	-	KT	-	KT	-
		1542-45	1545/46	1546-49	1549/50	1550/51	
		KT	?	KT	-	KT	

* Ebből az évből nem ismerjük a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Maier ebben az évben is választott polgár volt.

Maier, Augustin	Vagyon	1526/27	1527–30	1530/31	1531/32	1532/33	1533–38
	rokon kr	KT	–	BT	KT	–	BT
		1538–40	1540/41				
Raid pekh, Georg		VK	BT				
	Vagyon	1527/28	1528–30	1530–32	1532/33	1533–36	1536/37
	elit	KT	–	KAM	–	KT	–
		1537–39	1539–42	1542/43			
		KT	–*	KT			

* 1540–42-ből nem ismerjük a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Raid ebben az időszakban is választott polgár volt.

Tailnkás, Michel	Vagyon	1527/28	1528–32	1532–34	1534/35	1535/36
	elit	KT	–	KAM	–	KT
Schuman, Wolfgang	Vagyon	1528–30	1530/31	1531–36	1536/37	1537–40
	elit	KAM	–	KT	–	BT
		1542/43	1543–1546	1546/47		–
		KT	–	KT		

Meichsner, Cristoff	Vagyon	1529-31	1531/32	1532-37	1537/38	1538-40	1540/41
	elit	BT	-	KT	-	KT	BT
		1541-43	1543-45	1545/46	1546-49	1549/50	1550/51
		-	KT	??	KT	??	KT
		1551-60	(1560/61)				
		-	(KT)**				

* Ebből az évből nem ismerjük a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Meichsner ebben az évben is választott polgár volt.

* Valószínűleg már másik személy.

Bernhaimer, Hans	Vagyon	1530-38	1538-41	1541-44	1544/45	1545/46	1546/47
	rokon elit	BT	PM	BT	PM	BT	B
		1547/48					
Schmid, Sebastian		PM					
	Vagyon	1530-36	1536-38	1538-43	1543/44	1544-51	1551/52
	n. a.	BT	VK	BT	-	BT	??
		1552-54	1554/55	1555-59	1559/60		
		BT	KT	-	BT		

* Az 1551/52-es méltóságsor erősen hiányos, elképzelhető, hogy Schmid ebben az évben is esküdt polgár volt.

Beham*, Blasi	Vagyon	1531–33	1533/34	1534–38	1538–43	1543/44	1544–46
	elit	BT	–	BT	B	PM	B
		1546/47	1547–50				
		BT	B				

* Thomas Behem 1488/89-ben esküdt, Thomas Behem testamentumát 1494-ből ismerjük. A rokoni kapcsolat nem tisztázott.

Preuhofer, Jacob	Vagyon	1534/35	1535/36	1536–40	1540–42	1542–45	1545–47
	n. a.	KAM	–	KT	??	KT	–
		1547–49					
		KT					

* Ezekből az évekből nem ismerjük a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Preuhofer ebben az időszakban is választott polgár volt.

Dorffner, Wolfgang	Vagyon	1535–37	1537–42	1542–46	1546–50	1550/51
	elit	KAM	–	BT	–	KT
Worster, Mert	Vagyon	1531/32	1532–37	1537–39	1539/40	1540–43
	elit	KT	–	KAM	–	BT
Wirt [/Purkircher], Bartlme	Vagyon	1538–43	1543/44	1544–51	1551/52	1552–58
	n. a.	BT	–	BT	??	BT
		1559/60				??
		KT				

* Az 1551/52-es méltóságos erősen hiányos, elképzelhető, hogy Wirt ebben az évben is esküdt polgár volt.

** Ebből az évből nem ismerjük az esküdtet és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy Wirt ebben az évben is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Grueber Hans	Vagyon	1539/40					
	elit	KAM					
Lang, Hans	Vagyon	(1510–12)	1540/41	1541/42	1542/43	1543–46	1546/47
	n. a.	(KT)*	VK	BT	VK	BT	PM
		1547/48	1548/49	1549–52	1552/53	1553–58	1558/59
		BT	PM	BT	–	BT	??
		1559/60	1560/61				
		BT	PM				

* Nagy valószínűséggel még egy másik személyről van szó.

** Ebből az évből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Lang ebben az évben is esküdt volt.

Maurach, Steffan	Vagyon kr	1540–43 KAM	1543–52 BT
	Vagyon elit	1541–43 BT	1543/44
Zirkendorffer, Mert		1544–50	1550/51
		BT	1551/52
		–	1552/53
		BT	VK*

* Az AP 1552-es méltóságsora alapján (AP II fol. 60r). Egy 1552. október 16-án kelt végrendelet szerint viszont Mert Aichinger volt ebben az évben a városkapitány (AMB Prot. Test II. fol. 258v).

Gors goldschmid, Blasy	Vagyon	1542/43	1543–47	1547–49	1549/50	1550/51
	elit	KAM	–	KT	–	KT
Reichentaler, Thos	Vagyon	1542–49	1549/50	1550/51	1551/52	1552–54
	n. a.	BT	PM	B	–	PM
		1556–58				BT
		PM				

Lausser, Hans	Vagyon	1543–45						
	n. a.	KAM						
Partinger, Cristoff	Vagyon	1544/45	1545/46	1546/47	1547–49	1549/50	1550–53	
	rokon elit	BT (?)*	–	BT	VK	BT	–	
		1553–58						
		BT						

* Csak a Gabbuchban szerepel esküdtként, az AP nem említi az 1544-es tisztújításkor.

Vischer, Hans	Vagyon	1544/45	1545/46	1546-49	1549/50	1550/51	1551/52
	rokon elit	BT (?)*	-	BT	-	PM	-
		1552-55	1555/56	1556/57	1557/58	1558/59	1559/60
		B	BT	B	BT	-	B
		1560/61	1561-63	1563/64	1564-66	1566/67	1567/68
		BT	??	B	??	BT	B

* Csak a Gabbuchban szerepel esküdtként, az AP nem említi az 1544-es tisztújításkor.

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtnek névsorát, elképzelhető, hogy Vischer ezekben az években is esküdt volt.

Pockh, Valt	Vagyon	1545/46	1546-50
	elit	KAM	BT
Rauch, Sigmund	Vagyon	1546-48	1548-50
	n. a.	KAM	-
			1550/51
			KT

Maurach, Hans	Vagyon	1548–50	1550–52	1552/53	1553–56	1556–58	1558/59
	rokon kr	KAM	–	BT	VK	BT	??
		1559–61	1561–63	1563/64	1564–66	1566/67	
		BT	??	BT	??	VK	

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Maurach ezekben az években is esküdt volt.

Aichinger, Mert	Vagyon	1549/50	1550/51	1551/52	1552/53	1553/54	1554–56
	n. a.	BT	VK	BT	VK (?)	BT	PM
		1556/57	1557/58	1558–61	1561–63	1563/64	
		BT	B	BT	??	BT	

* Egy 1552. október 16-án kelt végrendelet szerint (fol. 258v). Az AP 1552-es méltóságsora alapján viszont Mert Zirkendorffer (AP fol. 60r).

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Aichinger ezekben az években is esküdt volt.

Hainrich, Caspar	Vagyon	1549–52	1552/53	1553–58		1559/60	1560/61
	rokon kr	BT	–	BT		PM	B
		1561–63	1563/64	1564–66	1566/67		
		??	BT	??	BT		

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Hainrich ezekben az években is esküdt volt.

Rurnschopf, Wentzel	Vagyon	1551/52	1552–57	1557/58	1558/59	1559–61	
	rokon elit	KAM	–	KT	–	KT	
Pfintzinger, Cristoff	Vagyon	1552–54	1554–57	1557–59	1559/60	1560–63	1563/64
	rokon elit	KAM	BT	–	KT	–	KT

Ecker, Peter	Vagyon	1553–58	1558/59	1559/60	1560–63	1563/64	1564–66
	rokon elit	BT	?*	BT	?*	BT	?*
		1566/67					
		BT					

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Ecker ezekben az években is esküdt volt.

Khien, Jacob	Vagyon	1553–56	1556/57	1557–59	1559–61	1561–63	1563/64
	n. a.	BT	VK	–	KT	–	KT
	Vagyon	1554–56	1556/57	1557/58	1558–66	1566/67	1567/68
Kögl, Wolfgang	rokon elit	KAM	–	VK	–	B	–
		1568/69	1569/70	1570–72			
		B	–	PM			
Luttenberger, Sigmund	Vagyon	1554–58	1558/59	1559–61	1561–63	1563/64	1564–66
	n. a.	BT	?*	BT	?*	BT	?*
		1566/67					
		BT					

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Luttenberger ezekben az években is esküdt volt.

Loy, Lorentz	Vagyon	1555/56	1556–60	1560/61	1561–63	1563/64
	n. a.	BT*	–	BT	***	BT

* Az AP méltóságsorában nem szerepel, egy 1555. július 25-én kelt végrendelet esküdtként említi.

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdték névsorát, elképzelhető, hogy Loy ezekben az években is esküdt volt.

Gruebmlüner, Georg	Vagyon	1556-58	1558/59	1559-61	1561-63	1563/64	1564-66
	rokon elit	KAM	-	VK	??	BT	??
		1566/67	1567/68				
		BT	VK				

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtek névsorát, elképzelhető, hogy Gruebmlüner ezekben az éveken is esküdt volt.

Liechtenperger, Caspar	Vagyon	1557/58	1558/59	1559/60	1560/61	1561-63	1563/64
	rokon krt	BT	??	BT	KT	??	PM
		1564-66	1566/67				
		??	PM				

* Ebből az évből nem ismerjük az esküdtek névsorát, elképzelhető, hogy Liechtenperger ebben az évben is esküdt volt.

** Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtek és a választott polgárok nevét, elképzelhető, hogy ezekben az éveken is benne volt a tanácsban, esetleg választott polgár volt.

Dremel, Thomas	Vagyon	1558-60					
	rokon elit	KAM					
Ofner, Mert	Vagyon	1555/56	1556-59	1559-61	1561-63	1563/64	
	kr	KT	-	BT	??	BT	

* Ezekből az évekből nem ismerjük az esküdtek névsorát, elképzelhető, hogy Ofner ezekben az éveken is esküdt volt.